

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний
університет імені Івана Франка**

О.О. Максимова

**ШЛЯХ ДО УСПІХУ
(першокласник шестирічного віку)**

**Методичний посібник
(за ред. професора М.В.Левківського)**

Житомир – 2005

ББК 74.200 р
УДК 371.011 (07)
М 17

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Протокол № 4 від 28.10.2005 р.

М 17 Максимова О.О. Шлях до успіху (першокласник шестирічного віку). Методичний посібник / За ред. проф. М.В.Левківського. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2005.– 136 с.

Рецензенти:

Дем'янчук О.Н. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв Волинського державного університету імені Лесі Українки

Киричок В.А. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії морально-етичного виховання Інституту проблем виховання АПН України

Ковальчук В.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

Методичний посібник окреслює сутність успіху, розглядає чинники, що впливають на його досягнення та психолого-педагогічні умови, що оптимізують цей процес. Розкриваються методичні засади розвитку успішності шестирічних дітей та пропонуються конкретні системні форми роботи з дітьми відносно поставленої проблеми.

Адресуються вчителям, вихователям, студентам педуніверситетів, учням педколеджів.

ЗМІСТ

Передмова	4–6
Сутність успіху.....	7–12
Чинники, що впливають на досягнення успіху дитиною.....	13–20
Педагогічні умови, що оптимізують досягнення успіхів.....	21–29
Методичні засади розвитку успішності шестирічних дітей.....	30–37
Факультативний курс “Успіх у моєму житті”	38–114
Курс розвиваючих ігор.....	115–129
Додатки.....	130–136

Передмова

Докорінні зміни в економічній, політичній, соціальній, інформаційній сферах сприяли перегляду освітніх концепцій і парадигм. Відбулась зміна пріоритетів у сфері виховання і освіти, що призвело до виникнення потреби в удосконаленні організації, методів, змісту навчально-виховного процесу відповідно до запитів сучасного суспільства, до пошуку перспективних педагогічних технологій у системі освіти.

У Законі України “Про освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти в Україні”, “Концепції виховання дітей та молоді в системі національної освіти” підкреслюється необхідність створення достатніх психолого-педагогічних умов для особистісного розвитку й саморозвитку школярів, підготовки їх до самостійної життєдіяльності. Державною національною програмою “Освіта” окреслюється потреба відходу від авторитарної педагогіки й утвердження гуманістичних засад, які дозволять забезпечити розвиток індивідуальних здібностей і талантів особистості, її самореалізацію.

Також у Конвенції ООН “Про права дитини” зазначається, що освіта дитини має бути спрямована на розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей в їх найповнішому обсязі; на виховання поваги до прав дитини і основних свобод.

На сучасному етапі розвитку національної системи освіти в Україні у педагогічній науці особливої ваги набуває питання виховання успішної, активної, цілеспрямованої, вольової, але разом з тим гуманної особистості, дії якої спираються на моральні норми і цінності. Дитячі роки накладають відбиток на все подальше життя людини. Саме в цей період закладаються основні риси характеру, формується світогляд, визначається активне, вольове, дійове чи, навпаки, пасивне, споживацьке відношення до життя. Тому велику увагу слід приділити досягненню успіху дитиною в її починаннях, що сприяє життєвому самоствердженню особистості, підвищує віру в свої сили, забезпечує відчуття повноти життя, що супроводжується радісними переживаннями, наповнює людське життя щастям. У ситуації успіху зростає активність діяльності, індивід стає учасником власного становлення. За цих умов збуджується бажання утверджувати

в собі позитивне, боротися зі своїми вадами. Успіх, закріплений заохоченням, веде до формування впевненості у собі. А це є підґрунтям для виховання сильної, ініціативної, наполегливої у виконанні своїх задумів особистості.

Формування успішної особистості розпочинається з малих років, набуваючи особливої актуальності у шестирічному віці, коли змінюється соціальне становище дитини у зв'язку з приходом до школи. До шкільного життя від дитини не вимагалось щодня радувати найближче оточення своїми розумовими досягненнями. Тепер же на неї звалився величезний тягар відповідальності, який має назву навчання. Батьки, вчителі, вихователі, рідня – всі прагнуть, щоб дитина була розумною, кмітливою, досягала успіхів у навчанні.

Одні діти з впевненістю переступають шкільний поріг, інші, навпаки, вже виявляють сумніви у власних можливостях. Р.Бернс зазначає, що доволі чітке уявлення про свою цінність викликає у дитини цілий ряд очікувань, пов'язаних зі школою. Якщо вона виросла в атмосфері тепла і любові, очікування ведуть її вперед, до успіху, якщо ж до цих пір в реакціях значимих інших вона бачила тільки дорікання і відштовхування, ці очікування не даватимуть їй можливості успішно просуватися вперед.

Хоча кожна дитина ще до вступу у школу так чи інакше відчула радість перемоги і гіркий присмак поразки і набула відповідного досвіду, тільки в школі її досягнення і невдачі набувають офіційного характеру, постійно реєструються і проголошуються публічно.

Як вдало помітив У.Джемс, без спроби досягнення не буває поразок. Однак школярам майже не надається можливість вибору діяльності, в якій вони відчували б себе компетентними. Домінуючою цінністю в системі освіти є успіхи у навчанні. В.С.Мухіна зазначає, що всі інші успіхи, що створюють статус дитини в очах інших і її власних, вже не мають такого значення, як шкільна оцінка. З початком шкільного життя дитина у строго визначені строки має оволодіти певною сумою знань, умінь, навичок, навчитися користуватися ними. Однак не у всіх це отримується, тому виникає ризик переважання мотивації уникнення невдачі у дітей, які не показують гарних результатів у навчанні (а їх, зазначимо, є немало кількість).

В той час, як діти з високим рівнем навчальних досягнень отримують схвалення і винагороду, діти з низьким рівнем встигання, незалежно від їх здібностей у інших сферах, як правило, отримують низьку оцінку, несхвалення. Це призводить до того, що встигання у навчанні стає для основної маси дітей важливим критерієм самооцінки.

Невстигаючі школярі часто відчують свою некомпетентність і неповноцінність.

Дитина шести років відкрита для зовнішніх впливів, які відіграють значну роль у формуванні її як особистості, у пізнанні та оцінці себе. Тому таким важливим є оточення, в якому виховується дитина. Якщо вихователь розумітиме успіх однобоко (як успіх у навчанні), не помічатиме досягнень вихованця у інших сферах діяльності, не допомагатиме йому розвиватися в напрямку, до якого у нього є хист, самоствердитись, то є значний ризик того, що дитина замкнеться у собі чи, навпаки, стане агресивною, намагатиметься завоювати увагу, порушуючи поведінку тощо.

Чому в сім'ї (якщо вона благополучна) діти відчують себе більш захищеними, частіше виявляють активність, є розкутішими? Відповідь проста: вони знають, що батьки їх люблять і відчують це. Звісно, вчитель не може любити всіх своїх учнів. Але виявляти до них безпосередній інтерес, турботу, увагу, доброту, бути зацікавленим у їхній долі, допомогти відчути себе не нездарою-невдахою (часто нездари – це люди не на своєму місці: здібні особистості у невідповідній сфері), а успішною особистістю – це під силу.

Запропонований посібник призначається для вихователів, батьків, соціальних педагогів, психологів – всіх тих, хто причетний до виховання підростаючого покоління. В ньому розкривається сутність успіху, визначаються психолого-педагогічні умови, які сприяють формуванню успішної особистості, розглядаються форми, методи, засоби, впровадження яких сприяє підвищенню шансів дитини на його досягнення.

Сутність успіху

Очікування особистістю успіху, бажання жити краще, надія на світле майбутнє – це мотиви, що є рушійними силами розвитку людини, суспільства в цілому, ті чинники, які підштовхують людину до активної діяльності, надихають її на творчість. Вміння жити, насолоджуючись життям, бачити сонце в похмурий день, бути оптимістом, перебувати у стані очікування успіху, надії на нього – ці

якості формуються у дитини з раннього віку за участі вчителів, які беруть безпосередню участь у вихованні.

У людському житті є завжди місце для успіху. Тому, природно, ця проблема знайшла своє відображення у гуманітарних науках, зокрема й педагогічній. Для повнішого розуміння поняття “успіх” розглянемо поняття, з якими воно тісно пов’язане, а саме: “оптимізм”, “щастя”, “свобода”, “сенс життя”, “успішність”, “ситуація успіху”.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови оптимізм окреслюється як світосприймання, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою в краще майбутнє, в успіх. Зазначимо, що оптимізм і песимізм як оцінні принципи, в яких людина фіксує ставлення до умов свого буття, залежать не тільки і не стільки від самих цих умов. У будь-яких умовах можуть співіснувати і той, і інший принципи. Добро і зло світу, задоволення і страждання, справедливість і несправедливість стають лише приводом до роздумів. Але кінцевий результат цих роздумів, виражений у судженні про цінність буття, буде в більшій мірі залежати від деяких внутрішніх структур свідомості. Оптимізм є позитивним явищем, він стає результатом творення будь-якої стійкої системи цінностей, що формує розуміння змісту життя, дозволяє вірити в майбутнє і отримувати радість від теперішнього.

З оптимістичним світосприйняттям пов’язане також бачення сенсу життя. В усякого індивіда він унікальний і неповторний, як і саме життя. Людина завжди вільна в тому, щоб знайти і реалізувати сенс свого життя. Якщо ж вона його не бачить або не може реалізувати, якщо побутові умови, зовнішні відносини не задовольняють її фізичних і духовних потреб, то це призводить до песимізму. Ставлення людини до світу і до себе не визначається інстинктивною програмою, а виробляється власноручно. Міра оптимізму залежить від співвіднесення внутрішніх потреб людини і її зовнішніх можливостей. Оптимізм, як засіб практичної орієнтації людини, дозволяє очікувати від майбутнього виконання її бажань і досягнення запланованого. Віра в краще майбутнє сприяє розгортанню діяльних, творчих здібностей індивіда, допомагає сформувати позитивні моральні якості. Саме тому з етичної точки зору принцип оптимізму вважається плідною основою поведінки людини.

Оптимістичний світогляд дає змогу людині знаходити радості в повсякденному житті, пізнавати щастя. У філософському словнику “щастя” визначається як поняття моральної свідомості, що позначає такий стан людини, який відповідає найбільшому внутрішньому задоволенню умовами свого буття, повноті і осмисленості життя, здійсненню свого людського призначення. Багато філософів обстоювали думку, що щастя є одним з природжених прав людини. Л.Фейєрбах зазначав, що прагнення до щастя властиве людині від природи. Проте щасливою вона може бути лише за певних умов, які треба створити. Для цього слід розумно обмежувати свої потреби і з любов’ю ставитися до інших людей. У своїх же діях людина керується власним прагненням до щастя. У Стародавньому Китаї казали, що якщо вас залишило щастя, слід жити простіше: не відштовхувати того, що відбувається, не утримувати того, що пройшло, і тоді щастя знову повернеться.

Оптимізм, успіх людини в житті тісно пов’язаний з такою категорією, як свобода. Остання є формою прояву вихідної суттєвої характеристики людини – універсальності. Загалом свобода є важливою як здатність діяти у злагоді з самим собою і не визначатися зовнішніми обставинами. Нас цікавить свобода як визначальна умова утвердження радості. Діоген вважав, що не будь-яка людина вільна, а лише та, яка кожен день готова померти. Римський стоїк Епіктет визнавав вільною таку особу, яка бажає лише того, що може отримати. Джон Локк назвав вільною людину, яка вміє керувати своїми пристрастями. Варто зазначити, що свобода людини не абсолютна, а відносна, оскільки є історично, соціально, природно, антропологічно зумовленою. Через свободу людина здобуває і підтримує велич своєї особистості. Завдяки свободі людина долучається до історії.

Успішність є соціальною якістю, оскільки її оцінює людина та оточуючі, спираючись на сучасні суспільні норми, звичаї, цінності, еталони. Під успішністю ми розуміємо наявність успіхів у певних видах діяльності.

Успіх усвідомлюється людиною в процесі набуття соціального досвіду і досягається завдяки прикладеним зусиллям і старанню. Соціологічна наука розглядає життєвий успіх як комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів),

очікувань та визнання актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні, взірцеві у стратифікованому суспільстві. Цей комплекс слугує критерієм оцінок, що визначають, які саме наслідки діяльності індивідів соціально винагороджуються, до чого варто прямувати, чим пишатися.

Залежно від того, в якій сфері людської діяльності досягнуто життєвого успіху, розрізняють успіх професійний, політичний, науковий, спортивний тощо. Критеріями, за якими визначається тип життєвого успіху, можуть також бути: засоби його досягнення з погляду законів існуючої правової системи (тоді розрізняють успіх легітимний і нелегітимний), форми прояву (виділяють одномірний успіх, що передбачає першість в одній сфері діяльності, і, відповідно, багатомірний), масштаби визнання (у колі сім'ї, у межах організації, міста, країни, всесвіту).

Н.Ештон, Д.Філд виявили, що в середовищі будь-якого класу і соціальної верстви існують наступні типи людей: “альпіністи” (зі спрямованістю на досягнення життєвого успіху), “статики” (з помірною активністю) і “пасивні люди”. Висоти, які штурмують “альпіністи”, розташовані на різних рівнях, що визначаються сукупністю шансів на той чи інший тип і міру життєвого успіху.

Поряд з матеріальним (традиційним розумінням життєвого успіху), розрізняють і так званий експресіоністський успіх (тип життєвого успіху, який спрямований на максимальну самореалізацію індивіда). І.Кон, проводячи дослідження, зафіксував, що чим більш значущі позиції в суспільстві людини, тим більше вона цінує самовизначення для своїх дітей і сама орієнтована на самовизначення, ніж та, яка перебуває нижче на соціальних сходинках.

Життєвий успіх може бути вимірний за допомогою шкали соціальної винагороди, популярності, впливу, показників кількості одностумців, прихильників, послідовників. Є.Головаха запропонував формулу життєвого успіху, яка забезпечує взаємозв'язок актуальних і перспективних показників. В ній об'єктивний успіх трактується як сукупність життєвих досягнень, а суб'єктивно-перспективний – як готовність і здатність людини до подальшої самореалізації у різних сферах життя.

Кожна людина прагне жити краще, домогтися більшого, отримати більше радості і задоволень від життя. У психології успіх розглядається як позитивний результат праці, діяльності; здобуток, доробок. Категорія успіху відбиває факт найвищого досягнення поставленої мети. Про успіх говорять тоді, коли пощастить щось вдало зробити, досягти чогось значного.

Зауважимо, що вчені розрізняють успіх за очікуваннями особистості. Так, передбачуваний успіх буває тоді, коли людина очікує його, надіється на нього. В його основі можуть лежати як обґрунтовані надії, так і сподівання на чудо. Про констатуючий успіх ми говоримо тоді, коли особистість фіксує свої досягнення, радіє їм. Успіх при цьому може бути очікуваним чи несподіваним, підготовленим чи ні. Узагальнюючий успіх буває тоді, коли його очікування стає стійкою потребою. Успіх характеризується не тільки якісними, але і кількісними параметрами. Величина успіху може бути різною, вона має відносний характер. Так, наприклад, про суб'єктивне сприйняття величини успіху у навчальній діяльності згадує В.О.Сухомлинський: "...поняття успіхи в навчанні – річ відносна: в одного показником успіхів є "п'ятірки", для іншого й "трійка" велике досягнення"¹.

Спостереження за емоціями оточуючих людей переконують, що дорослі відчують, проявляють радість набагато рідше, ніж діти. Психологи відмічають, що посмішка на обличчі дитини з'являється в середньому чотириста разів на день, а на обличчі дорослої людини – лише п'ятнадцять.

Про успіх у навчально-виховному процесі свідчать певні досягнення дитини у соціально значимій діяльності та визнання цього з боку інших учасників освітнього процесу – педагогів, батьків, друзів, однокласників.

У педагогічній науці виокремлюється таке поняття, як "ситуація успіху", під якою розуміють таке цілеспрямоване, організоване сполучення умов, за яких створюється можливість досягнути значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. З педагогічної точки зору це результат продуманої,

¹ Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. –Т.2.– К.: Рад. шк., 1976.–с.437.

підготовленої стратегії, тактики вчителя, сім'ї. Досвід педагогів-новаторів дозволив створити своєрідний банк ситуацій успішного навчання і виховання: ситуація авансування довірою (А.С.Макаренко), невимушеного примусу (Т.Є.Коннікова), емоційного зараження (А.Н.Лугошкін), творчості (В.А.Караковський), ситуацій успіху (А.С.Белкін, Б.С.Волков, Н.Є.Щуркова).

Зазначимо, що вивчаючи проблему успіху, вчені пов'язували її з діяльністю учнів (Б.Ананьєв, І.Бех, Л.Божович, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн), з їх інтелектуальною активністю і самостійністю (Л.Арістов, М.Данилов, І.Зязюн, О.Савченко, Г.Щукіна), з мотивами діяльності (Х.Хекхаузен, В.Ільїн, О.Леонтьєв, А.Маркова, П.Якобсон), з ефективністю навчання (І.Огородніков, В.Онищук, Л.Ткачук), з проблемою запобігання неуспішності (Ю.Бабанський, У.Глассер, Н.Менчинська), з емоціями, що супроводжують успіх (К.Ізард, Д.Моррил, Л.Саккетті, У.Шутц, В.Франкл).

В науці склалися такі підходи до визначення поняття “успіх”:

- 1) позитивний наслідок роботи, справи;
- 2) результат продуманої, підготовленої стратегії, тактики вчителя, сім'ї;
- 3) успіх-подолання, розв'язання людиною чи колективом проблем і протиріч свого життя;
- 4) положення в суспільстві, навіть і не престижне, але таке, що оцінюється як успішне самим індивідом;
- 5) досягнення тієї позиції в суспільстві, яка відповідає очікуванням інших (навіть якщо вона розбігається з особистими прагненнями).

Спираючись на визначені вище підходи до розуміння успіху, зазначимо, що його сутність полягає у досягненні шляхом прикладання розумових чи фізичних зусиль бажаної мети (успіх внутрішній) та виправдання очікувань оточуючих (успіх зовнішній). Почуття успіху - це позитивне емоційне переживання людиною реалізації мети.

Чинники, що впливають на досягнення успіху дитиною

Проаналізувавши літературу, ми поділили чинники, що впливають на досягнення дитиною успіху, на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх можна віднести соціально-педагогічні, дидактичні, ситуаційні фактори. Особливої ваги у виховному процесі набувають соціально-педагогічні чинники, оскільки динаміка розвитку успішної особистості шестирічного першокласника суттєво залежить від сімейного мікроклімату та шкільної атмосфери. Відчуття дитиною безпеки, захищеності, поваги з боку дорослих впливає на розвиток оптимістичного світосприйняття, ініціативності, самостійності малюка, впевненості у своїх силах, сприяє досягненню успіхів ним у різнобічній діяльності. Ставлення вчителя до першокласника в значній мірі визначає його положення у класі, оскільки діти цього віку орієнтуються на думку старшого при оцінці себе та інших. Вивчаючи взаємозв'язок між успішністю учнів і їх статусом у дитячому колективі, Т.В.Сенько висновує, що діти-“зірки” доброзичливі, можуть організувати спільну діяльність, допомагають один одному. Несприятливе положення в групі понижує емоційне самовідчуття і впевненість у власних силах, викликає пасивність, заважає досягати успіхів. А підтримка і підбадьорювання педагога та однолітків надихає і запалює.

У.Глассер у праці “Школи без невдач” зазначає, що найсерйознішою проблемою початкового навчання є крах дитячого світлого оптимізму, який притаманний дітям від природи. Автор стверджує, що невдачі – це нестача любові батьків і вихователів (яка базується на повазі до особистості дитини, знанні її інтересів, прагнень, на умінні вчасно надати їй допомогу, дати дружню пораду).

Часто успіх залежить від уміння індивіда використовувати слушні моменти (ситуаційні чинники). Їм великого значення надавав Наполеон, діючи за принципом: використати такий момент – значить одержати перемогу, стратити на вагання і міркування – значить дістати поразку.

До внутрішніх чинників відносимо мотивацію, самооцінку, рівень домагань, розумові, емоційно-вольові особливості, такі як ініціативність, здатність до вмотивованого ризику, висока працездатність, сила волі, самодисципліна, відповідальність, вміння

розподіляти свій час, впевненість, самоповага, стійкість у подоланні труднощів. Розглянемо детальніше наведені чинники.

Визначальними у будь-якій діяльності дитини, зокрема й діяльності, що забезпечує успіх, є певні мотиви. Мотив, як відомо, - це внутрішня спонука до діяльності, що відображає потреби особистості. В основі мотивації успіху лежать потреби у повазі, у визнанні оточуючими, прагнення до особистих досягнень, потреба самовираження, тобто потреба в особистісному зростанні і в реалізації своїх потенційних можливостей.

А.С.Белкін виділяє такі групи мотивів, які спонукають людину до діяльності, можуть привести до успіху:

1. Мотиви, що безпосередньо спонукають до діяльності. Вони пов'язані із задоволенням потреб, що виникли у даний час (зокрема, прагнення отримати оцінку, заслужити схвалення, уникнути осуду). Ці мотиви є найменш соціально значущими.

2. Мотиви, що спонукають до діяльності з розрахунку на перспективу. Вони пов'язані із задоволенням ширших та довших за часом потреб (прагнення отримати вищу освіту, зайняти певне місце в суспільстві).

3. Моральні мотиви, пов'язані з розумінням досягнення успіху як морального обов'язку людини перед суспільством, сім'єю, друзями. ("Я не маю права зробити це погано").

4. Мотиви спілкування, що пов'язані з потребою бути в колективі, відчувати себе членом певної групи, суспільства. ("Всі це роблять, і я зроблю не гірше").

5. Інтелектуальні мотиви, що базуються на потребі пізнавати світ, коли важливим є не стільки результат, скільки процес пізнання.

Ми розділяємо точку зору Мухіної В.С., яка визначає такі найбільш характерні мотиви поведінки для дітей шестирічного віку: встановлення і збереження позитивних взаємовідносин з дорослими та іншими дітьми, домагання визнання зі сторони дорослих та однолітків, прагнення до самоствердження, а також намагання вести себе за правилами, прийнятими іншими людьми.

Д.Аткінсон, Д.Берч, А.Реан, Л.Фестінгер, Ф.Хайдер, Х.Хекхаузен зазначають, що в основі всякої діяльності лежить мотивація досягнення (мотив прагнення до успіху чи мотив уникнення невдачі).

Модель механізму мотивації досягнення, створена Х.Хекхаузенем і адаптована для шестирічок, виглядає наступним чином (див. рис. 1):

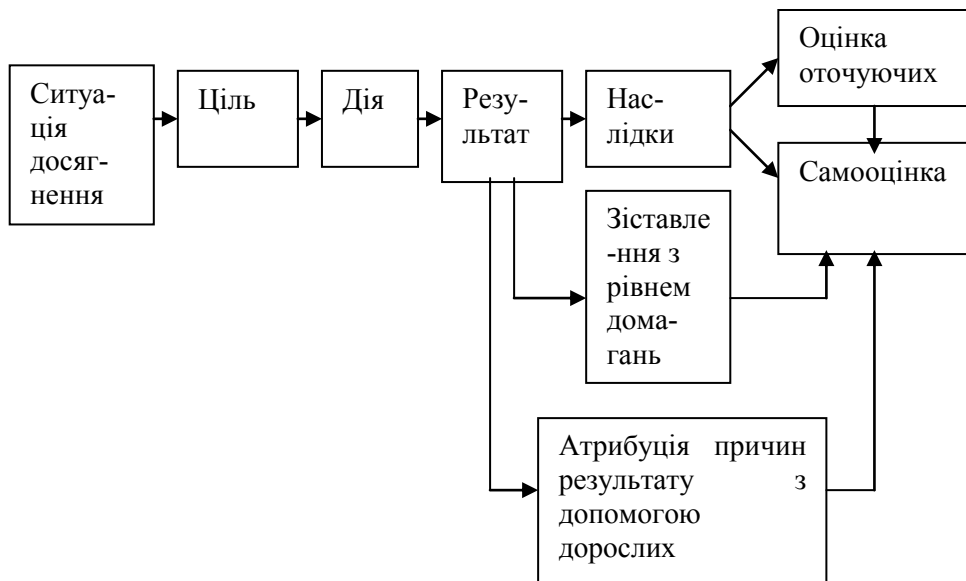

Рис. 1. Модель механізму мотивації досягнення за Х.Хекхаузенем, адаптована для шестирічок

Зазначимо, що атрибуція (пояснення) причин результату, яка в шестирічному віці здійснюється при допомозі дорослого, дає можливість послаблювати чи посилювати негативний або, навпаки, позитивний вплив на самооцінку.

Люди, яким притаманний мотив прагнення до успіху (стійка потреба особистості переживати гордість і задоволення при досягненні успіху), розглядають ситуацію досягнення як особистісний фактор, вони впевнені в успішному наслідку, ведуть активний пошук інформації для судження про свої успіхи, проявляють рішучість при подоланні перешкод, прагнуть розумового ризику, однак віддають перевагу тим завданням, які, на їх думку, можна реально виконати. Отже, мотивовані на успіх особистості віддають перевагу обачному ризику. Такі люди мають середній, реалістичний рівень домагань, який підвищується після успіху та знижується у разі невдачі. Успіх

оцінюється ними як результат докладання власних зусиль і здібностей, невдача ж, як правило, пояснюється впливом зовнішніх обставин.

Однак така мотивація іноді спричиняє появу перфекціонізму (невгамовне прагнення до досконалості): людина відчуває потребу у будь-якій ситуації виявитися гідною своєї слави або перевершити себе. Перфекціонізм з однаковим відсотком вірогідності може бути першопочатком як високих досягнень, так і проблем. Останні проявлятимуться у відсутності самозадоволення, у небажанні ризикувати за умови можливої поразки, у відкладенні прийняття та здійснення рішень на невизначений строк через страх не досягти ідеалу. Крім того, домінування орієнтації на зовнішній успіх може привести до того, що досягнення успіху виправдовуватиме будь-який шлях до нього. Як зауважує Г.Л.Тульчинський, “для такої особистості моральним є тільки те, що привело чи може привести її до успіху”¹.

В мотивації боязні невдачі можна виділити дві тенденції: активне уникнення невдачі та власне страх поразки. Вона породжує у дитини бажання запобігти негативним наслідкам, покаранню, осудженню. Як відзначають Я.Коломинський, А.Реан, “ще нічого не зробивши, людина вже боїться можливого провалу і думає про шляхи його відвернення, а не про шляхи досягнення успіху”². Люди, яким притаманна мотивація боязні невдачі, обирають завдання або дуже легкі, успішне виконання яких не викликає сумніву, або надзвичайно складні, з якими навряд хто впорається, а тому поразка при їх розв’язанні не дає приводу для сорому. В реальному житті ці два види мотивів у “чистому вигляді” не існують. Їх можна порівняти з полюсами, між якими реалізується людська поведінка, причому різні люди у різних ситуаціях з різною силою тяжіють до різних полюсів, тобто відбувається орієнтація переважно або на успіх, або на уникнення невдачі.

¹ Тульчинський Г.Л. Разум, воля, успех: О философии поступка.– Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1990.– с.127.

² Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология.– СПб: Питер, 1999.– с.59.

Велике значення має не тільки якісний параметр мотиву, а й кількісний: дитина з сильною мотивацією прагне успіху і, звісно, схильна більше працювати. А для недостатньо вмотивованого школяра успіх не є таким привабливим, що і визначає невисоку ймовірність його досягнення. Тому інколи менш здібний учень, але більш вмотивований, досягає більших успіхів. Дослідник Бергінс вважає, що вирішальну роль у досягненні творчих успіхів відіграє не талант, а підвищене стремління до реалізації свого плану, дуже сильна установка людини на отримання кінцевого результату, оскільки “спалах” приходить з підсвідомості, коли людина присвячує діяльності всі свої думки.

На успішність особистості у значній мірі впливає самооцінка, яка виявляється в оцінці дитиною себе, своїх якостей, можливостей, успіхів і невдач. У шестирічних першокласників провідним компонентом самооцінки є емоційний: дитина усвідомлює саму себе, свої можливості через емоційне ставлення дорослих. Емоційно переживаючи оцінювання своєї діяльності старшими, дитина узагальнює його і формує свою самооцінку. Отже, правильна самооцінка для шестирічного учня неможлива без авторитетного коректування дорослого. Це спричинено двома явищами: по-перше, емоції часто заслоняють об’єктивність оцінки, а по-друге, авторитет дорослого ще настільки є великим, що нерідко власна оцінка замінюється оцінкою дорослого. Підтвердженням цього є те, що шестирічні першокласники майже завжди оцінюють своїх товаришів так, як оцінює їх вчитель. Правильну самооцінку дитина здатна дати, якщо вона вміє порівнювати себе з іншими в аналогічних ситуаціях.

За формулою, виведеною В.Джемсом, самооцінка прямо пропорційна успіху і обернено пропорційна рівню домагань особистості:

Самооцінка = успіх / домагання

На практиці ми зустрічаємось з дітьми, що мають дуже низьку самооцінку навіть у тих випадках, коли об’єктивних причин для цього немає. Занижена самооцінка найчастіше формується у дітей, успіхи яких не задовольняють вчителя та батьків, які не розібралися у можливості дитини і вимагають від неї більше, ніж вона може.

Незадоволення собою, зневіра у можливості успіху приводять до апатії, небажання щось робити і змінювати.

Діти з негативною самооцінкою схильні майже у кожній справі знаходити непереборні перешкоди. У них високий рівень тривожності, вони гірше пристосовуються до шкільного життя, важко сходяться з однолітками.

У дитини, в залежності від її уявлення про свої здібності, можливості, формується рівень домагань, з огляду на який вона ставить перед собою ту чи іншу мету, завдання. Ю.Л.Трофімов зазначає, що “вирішальним фактором у становленні рівня домагань є не сам по собі об’єктивний успіх або невдача, а переживання суб’єктом своїх досягнень як достатніх чи недостатніх”¹. Цей рівень зростає разом з нашими вміннями та здібностями по мірі досягнення більших успіхів. Підтвердження цього спостерігають, коли вчитель пропонує учням самим обрати завдання, яке вони виконуватимуть, повідомляючи про рівень складності кожного з них. Діти з високим рівнем успішності, які звикли переборювати труднощі і прагнуть відчувати успіх (який підтверджує похвала, висока оцінка), майже завжди обирають складні завдання. Виняток становлять учні здібні, але ліниві, які все роблять “з-під палки”: вони обирають простіше завдання, щоб не переобтяжувати себе. Нескладному варіанту віддають перевагу і школярі, які невпевнені у своїх силах, вважають себе неспроможними виконати важке завдання. Рівень домагань визначає висоту позитивної оцінки, яку потребує особистість. Одні діти претендують на найвищу оцінку, інших задовольнить оцінка вище середньої, декого порадує, що він не гірший за інших. Досягнення свого рівня домагань забезпечує переживання почуття успіху. Отже, рівень домагань є суб’єктивним визначником успіху.

Успіх досягається завдяки свідомій активності, що проявляється у системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Загальні засади успішної діяльності вивчає праксеологія, творцем якої є професор Т.Котарбинський.

¹ Психологія: підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін., за ред. Ю.Л.Трофімова.– 2-ге вид., стереотип.– К.: Либідь, 2000.– с.392.

Кожен вид діяльності, який дозволяє досягти успіху, складається з трьох етапів: підготовки, виконання і контролю. Звісно, їх реалізація вимагає докладання розумових зусиль і напряду залежить від них. На першому етапі вирішуються такі завдання: обирається сфера, у якій особистість намагатиметься досягти успіху; визначається мета, яка залежить від суспільних умов життя людини, від ступеня її індивідуального розвитку; вивчаються умови діяльності, при цьому питому вагу має ступінь розвитку спостережливості, вміння помічати дрібниці і аналізувати отримані відомості; здійснюється планування, яке забезпечує розробку програми діяльності відповідно до визначеної мети; коригуються умови діяльності.

Другий етап передбачає виконання операцій, запланованих на першому етапі. Успіх будь-якої діяльності залежить від уміння її виконувати. Щоб оволодіти певними уміннями, необхідно не тільки знати справу, бути знайомим з алгоритмом її виконання, розуміти, як вона виконується, а й вдатися до кількаразового повторення дій, які складають уміння. Підтримання працьовитості і наполегливості допомагають учням долати труднощі, що постають на їхньому шляху.

Етап контролю передбачає оцінювання остаточного результату та ефективності проведення самого процесу діяльності, внесення пропозицій на майбутнє щодо покращення результатів та оптимізації діяльності. Сутність контролю у співвіднесенні перебігу діяльності та результату із заданим взірцем, знаходженні помилок (якщо вони є), виявленні їхніх причин, внесенні коректив. На цьому етапі питому вагу має слово дорослого, на позитивну оцінку якого чекає дитина, оскільки без його допомоги вона часто не в змозі правильно оцінити себе. Велику силу, що сприяє успіху, має заохочення, особливо у формі похвали. Вона інформує людину про те, що її діяльність помічена, відмічена, позитивно оцінена, прийнята іншими.

Велике значення у досягненні успіху має сила волі. Природно, що успіх швидше прийде до того, у кого вона міцніша. В.Гюго стверджував, що людям не бракує сили, але бракує волі. “Кожен сам собі визначає ціну: ми стаємо великими чи малими в залежності від нашої волі”, – вважав С.Смайлз. Світ завжди прислухається до думки вольової людини. Неможливо стримати людину, яка повірила в себе і з

цією вірою береться до справи. Х.Маккей вивів наступну формулу успіху:

Наполегливість + визначення мети + зосередження зусиль = успіх.

Як бачимо, вольові якості в ній займають вагоме місце. Шестирічні діти вже здатні зосереджувати свою увагу на певних предметах, діях досить довго, але лише за тієї умови, що у них є інтерес до них. Я.Л.Коломинський відмічає, що до шести років відбувається оформлення основних елементів вольових дій: дитина здатна поставити ціль, прийняти рішення, намітити план дій, виконати його, зробити певне зусилля для подолання перешкод, оцінити результати своєї дії. Першокласники виявляють такі вольові якості, як стриманість, наполегливість, цілеспрямованість, здатність до подолання труднощів. Однак властива їм емоціональна рухливість, імпульсивність негативно впливає на їхню волю, особливо на витриманість і самовладання. Воля дітей розвивається під безпосереднім керівництвом старших.

Отже, людина творить себе сама, хоча не одна і не в самотності. Виховання працьовитості, наполегливості, віри в самого себе, адекватної самооцінки, сили волі, уміння долати труднощі і раціонально використовувати час підвищує шанси на успіх.

Педагогічні умови, що оптимізують досягнення успіхів

Під педагогічними умовами ми розуміємо необхідні обставини, які оптимізують розвиток успішності шестирічного першокласника у навчально-виховному процесі. Реалізація визначених нами умов (див. рис. 2) допоможе шестирічному школяреві відчути свою унікальність та самоцінність, бути орієнтованим на успіх у пізнавально-моральних починаннях.

Розглянемо детальніше кожну з означених умов.

1. Ґрунтуючись на гуманістичній концепції [Ш.Амонашвілі, Я.Корчак, А.Макаренко, І.Песталоцці, К.Роджерс, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинський, К.Ушинський, С.Френе], ідея якої бере свій початок у філософії екзистенціалізму (М.Бердяєв, М.Бубер, А.Камю, Ж.-П.Сартр, М.Хайдеггер, Л.Шестов), визначаємо необхідність включення дитини у суб'єкт-суб'єктні взаємини у системі “вчитель – учень”, “учень – учень”, що впливає з природної потреби шестирічних дітей у визнанні оточуючими, прагненні до особистих досягнень, самовираженні, самоствердженні. Задовольнити їх можливо за умови спрямованості навчально-виховного процесу на інтереси дитини, ставлення до неї як до суб'єкта у педагогічному процесі, що передбачає демократичний стиль взаємин між вчителем і учнем. Учні визнаються і приймаються як рівноправні партнери, що мають власну думку, здатні зробити свідомий вибір, вільні у своєму волевиявленні та діях (у розумних межах). Педагогічна стратегія базується на відмові від стандартів та шаблонів у виховному процесі, на нездійсненні насилля над природою дитини, на максимальному використанні прагнення дітей до свободи вибору, розумінні самоцінності дитячого життя та вікового етапу розвитку шестирічних першокласників.

Рис.2. Педагогічні умови досягнення успіху шестирічною дитиною

Загалом ідея суб'єкт-суб'єктних відносин бере свій початок у гуманістичній системі виховання, в якій вихованець є суб'єктом життя, а виховання зорієнтоване на розвиток внутрішнього світу учня, на міжособове спілкування, діалог, на допомогу в особистісному зростанні, на формування в дитини реальних оптимістичних життєвих планів, готовності свідомо реалізовувати ці плани, здатності відповідно до гуманістичних традицій соціального досвіду будувати навколишній світ і себе.

Яскравими представниками гуманістичного напрямку у вихованні є Ш.Амонашвілі, Д.Дьюї, А.Макаренко, М.Монтессорі, В.Сухомлинський, С.Френе, Р.Штайнер та ін.

А.М.Бойко вказує на три умови, за яких взаємодія вчителя і учня здійснюється на суб'єкт-суб'єктному рівні і набуває характеру співробітництва:

- Підхід до особистості учня як соціально відповідальної, активної, самостійної, здатної до самовиховання і саморегуляції вчинків і дій, з установкою на розумний моральний вибір, цілеспрямовано формуючої себе.

- Зорієнтованість вчителя на особистість школяра, його індивідуальні та психологічні особливості, інтереси, захоплення, можливості та здібності.

- Творчість учителя і плюралізм у розв'язанні навчальних та виховних завдань.

Розвиток особистості має бути вільним, без насильства, тому дитина має виступати активним помічником вихователя у створенні самої себе. Тобто внутрішня активність дітей повинна досягнути такого рівня, щоб вони були здатні самі створювати обставини педагогічного процесу, виробляти свою стратегію, свідомо і планомірно удосконалювати себе. Тому ми підтримуємо думку О.Кононко, яка вважає за необхідне сприяти становленню дитини у трьох напрямках: як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності; як суб'єкта пізнання (самопізнання); як суб'єкта спілкування.

Суб'єкт-суб'єктні відносини визначаються І.Бехом як взаємини значущості. Взаємодія вихователя з вихованцем будується не на вимушеності спілкування, а на взаємному інтересі, при цьому враховуються позиції і бажання обох сторін. Статус суб'єкта

забезпечується обом учасникам навчально-виховного процесу, якщо учень спрямовує свої зусилля на засвоєння соціального досвіду, а вчитель – на організацію його діяльності. Тобто об'єктом впливу для учня є предмет чи процес, на якому сконцентрований його інтерес, а для вчителя – навчально-виховний процес, а не учень.

І.А.Зязюн, Н.П.Волкова виділяють такі головні ознаки педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні: особистісна орієнтація співрозмовників, що включає готовність бачити і розуміти співрозмовника; рівність психологічних позицій співрозмовників, незважаючи на їх соціальну нерівність (тобто визнання права учня на власну думку, позицію, неприпустимість домінування вихователя над вихованцем; проникнення у світ почуттів, переживань співрозмовника, готовність прийняти його точку зору; вияв взаємної довіри; нестандартні прийоми спілкування, що відбувається завдяки відходу вчителя від суто рольової позиції.

Перебування вихователем на виховних позиціях розуміння, визнання і прийняття дитини як необхідну умову створення суб'єкт-суб'єктних відносин розглядає і І.Д.Бех. Зрозуміти дитину – значить зуміти проникнути у її внутрішній світ, адекватно відобразити її стани, якості, наміри, потреби, бажання. Здійснити це можливо (якщо у вихователя наявна така важлива якість, як психологічна проникливість) у процесі спілкування з дитиною, спостерігаючи за її поведінкою, жестами, мімікою, інтонацією.

Під визнанням дитини розуміється її право бути самою собою, мати свою точку зору на події, явища, ситуації. Визнати – значить повірити у можливості учня, у безкінечність його пізнання, у його самовдосконалення, признати його неповторність. Визнання особистості дитини надає можливість виявляти свободу у спілкуванні з вихователем.

Прийняття означає позитивне ставлення до людини незалежно від того, задоволені її вчинками в даний момент чи ні. Тоді у дитини з'являється впевненість у любові з боку вихователя незалежно від того, високих чи низьких показників вона досягла, успіхи чи невдачі спіткали її, за будь-яких обставин вона не буде відкинutoю. Вміння зрозуміти, прийняти і визнати дитину передбачає оволодіння педагогом такими якостями, як здатність сприймати і адекватно

пояснювати поведінку вихованця; помічати зміни у його почуттях і вчинках, знаходити причину цього, робити правильні висновки; уміння постійно усвідомлювати і правильно реагувати на сприйняття його образу і поведінки вихованцями; використовувати такі механізми міжособового пізнання, як емпатія (пізнання емоційних станів іншої людини через співпереживання), ідентифікація (в її основі лежить готовність свідомо поставити себе на місце іншої людини, що сприяє розумінню її поглядів, установок, мотивів, бажань тощо), децентрація (здатність людини відійти від власної позиції, сприйняти точку зору іншої людини). Особливо важливим є емпатійне розуміння, бо, як відмічає М.М.Заброцький, здатність педагога до співпереживання не лише сприяє адекватності відображення особистості учнів, вона також лежить в основі встановлення з ними позитивних, високопродуктивних взаємовідносин, що, у свою чергу, впливає на ефективність педагогічного процесу.

Важливим є педагогічний такт дорослого стосовно висловлювань дітей, їх думок та ідей (часто помилкових), що виявляється не у засудженні, критиці чи ігноруванні пропозицій дитини, а у наданні їй можливості самій у процесі здійснення аналізу переконатися у хибності своїх поглядів чи неможливості на даному етапі здійснити бажане. Щодо останнього, то альтернативою є залишення шансу для учнів реалізувати свою ідею у майбутньому.

2. Розширення сфери продуктивної діяльності дитини, збагачення предметно-розвивального середовища.

Виходячи з теорії діяльності (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, В.В.Давидов, О.М.Леонтьєв, В.М.М'ясищев, А.В.Петровський, С.Л.Рубінштейн), можемо сказати, що ми тлумачимо розширення продуктивної сфери у контексті включення дитини в різнобічні види діяльності з метою оволодіння різними сторонами суспільного досвіду і вмілого стимулювання дитячої активності, що забезпечить простір для вияву і розвитку інтелектуальних, художніх, спортивних тощо здібностей дітей, формування навичок творчого саморозвитку. Оскільки кожна людина є неповторною, має задатки до розвитку здібностей у певному виді діяльності, перед вихователями постає задача допомогти учню віднайти в собі те найкраще, що закладене природою, і здійснювати його розвиток. Збагачення предметно-

розвивального середовища надасть шестирічному школяреві можливість самовизначитися та самовиразитися. В діяльності, до якої у особистості є природні задатки, вона неодмінно досягне успіху, очікування якого поступово можна буде перенести на інші види діяльності. Загалом школа для учнів виступає соціальним інститутом, у якому вони визначають свої життєві перспективи. Тому вона покликана забезпечити надання широких можливостей для набуття життєвого досвіду, допомагати у пізнанні та реалізації своїх бажань, можливостей.

3. Розвиток мотиваційної сфери дитячої особистості, адекватної самооцінки та необхідних для досягнення успіху особистісних якостей.

Психологія особистості досить добре описана в науковій літературі [А.Асмолов, В.Вілюнас, К.Ізард, А.Леонтьєв, М.Лісіна, А.Петровський, Х.Хекхаузен]. Як засадові стосовно досягнення успіху визначаємо такі підструктури особистості, як мотивація, самооцінка, рівень домагань, самоцінність, пізнавальні, емоційно-вольові особливості (ініціативність, здатність до вмотивованого ризику, висока працездатність, сила волі, самодисципліна, відповідальність, вміння розподіляти свій час, впевненість, стійкість у подоланні труднощів). Логічним є гармонійне поєднання їх удосконалення з морально-етичним вихованням з метою запобігання розвитку егоїзму, себелюбства, заздрощів до іншого.

4. Зосередження уваги на індивідуальному підході до учнів, який ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого виховання [Д.Белухін, І.Бех, А.Бойко, О.Кононко, С.Подмазін, П.Ярмоленко] дає можливість створювати ситуації успіху для кожного зокрема. Ретельне вивчення особистості кожної дитини, виявлення позитивних індивідуальних якостей шестирічок, на які можна спертися в роботі, допоможе продумати стратегію і тактику діяльності педагога, батьків, результатом якої будуть справджені надії, очікування, впевненість у своїх силах, бажання розпочинати нову справу.

Над проблемою створення ситуацій успіху працює А.С.Белкін. Вчений зазначає, що якщо дитину позбавити очікування завтрашньої радості, якщо її позбавити віри в себе, важко сподіватись на її “світле майбутнє”. Ситуація ж успіху – головний інструмент творення дитячих радостей, який дає можливість закладати у дитячі душі основи

оптимізму, щастя, віри у себе, що, у свою чергу, зміцнює дитячий характер. Все це забезпечує зростання бажання утверджувати у собі позитивне, переборювати вади. Крім того, технологія створення ситуацій успіху виробляє цінну людську якість – стійкість у боротьбі з труднощами, готовність їх долати. А.С.Белкін здійснив класифікацію школярів, в основі якої лежить їх відношення до навчання, відповідність результатів витраченим зусиллям, характер очікування, і, відповідно до виокремлених типів, рекомендував ряд прийомів, які спрямовані на створення ситуацій успіху:

- “Даю шанс” (вчителем, вихователем) заздалегідь продумується і створюється ситуація, що надає можливість дитині неочікувано для себе розкрити свої можливості).
- “Холодний душ” (учитель не поспішає з похвалою, а навпаки, дещо “відтягує” час).
- “Сповідь” (вчитель перед учнем розкриває стан своєї душі, звертається до його найкращих почуттів).
- “Емоційний сплеск” (у важкі для дитини хвилини надається емоційний заряд упевненості).
- “Обмін ролями” (вчитель показує дітям, що вони здатні зробити більше, ніж від них очікують).
- “Зараження” (весь клас “заражається” інтелектуальною радістю, коли успіх одного школяра стає стимулом для успіху інших).
- “Анонсування” (вчитель заздалегідь попереджає про перевірку знань і попередньо з учнем обговорює, що він повинен буде зробити: це дозволяє створити психологічну настанову на успіх).
- “Сходи” (вчитель, образно кажучи, веде вихованця крок за кроком вгору по сходинках його особистісного зростання).
- “Гідке качена” (створюються умови для розквіту такої дитини, демонструється віра у неї).
- “Прямуй за нами” (у дітей пробуджується бажання наздогнати однокласників, які просунулися вперед).
- “Еврика” (власне відкриття учнями уже відомих науці фактів).
- “Навмисна помилка” (вчитель навмисно припускається помилки, надаючи учням можливість її відшукати і відчувати радість).

- “Лінія горизонту” (радість першого успіху породжує бажання його повторити. При цьому чим більше невідомого відкривається, тим більше формується потреба у пошуку нового, тим глибшою є радість від процесу пошуку).

5. Використовуючи теорію соціалізації [І.Зверева, М.Ільчиков, Н.Лавриченко, Н.Лукашевич, Д.Майерс, А.Мудрик, Н.Сейко, Н.Смелзер, Б.Смірнов, О.Якуба], визначаємо перспективу поступового розвитку успішності шестирічки шляхом здійснення орієнтації на успіх дитини її мікросередовища. При цьому важливого значення набуває здійснення психологічної підтримки дитини (під якою розуміється процес, у якому дорослий зосереджується на позитивних сторонах учня з метою зміцнення його самооцінки, допомагає повірити в себе, уникнути помилок, підтримує при невдачах) шляхом опори на сильні сторони, демонстрації оптимізму, задоволення, любові та поваги до неї, уникнення підкреслення її промахів, прийняття індивідуальності дитини, виявлення віри у неї.

Підтвердження того, що успішність у деякій мірі є наслідком очікування найближчого оточення дитини, є експеримент американських психологів Розенталя і Джекобсона, суть якого полягала в тому, що вчителю називались прізвища дітей, які ніби-то виявили найвищий потенціал розвитку під час дослідження. Насправді діти мали різні успіхи і здібності. При повторному обстеженні дітей через деякий час виявилось, що найбільших успіхів у розвитку досягли ті, на кого було вказано раніше. Це зумовлювалося більш уважним ставленням учителя до цих дітей, створенням для них атмосфери уваги і піклування, доброзичливої вимоги і любові, підбадьорюванням, намаганням надихнути. Цей експеримент підтвердив значення взаємин між вчителем і учнем для успішної діяльності останнього.

Підтримка тісного взаємозв'язку школи з сім'єю необхідна для кращого пізнання внутрішнього світу шестирічної дитини, мотивів її діяльності, вивчення її поведінки у різних ситуаціях. Ці знання сприяють розумінню дитини, наданні допомоги їй у самоствердженні. Взаєморозуміння між членами сім'ї та шкільного колективу допомагає створити сприятливий психологічний клімат, за якого панує любов, повага, співчуття і терплячість, що сприяє розвитку оптимістичного світогляду у шестирічок, орієнтації у своїй діяльності на успіх. Отже,

школа і сім'я мають діяти як єдине ціле, доповнюючи та підтримуючи один одного.

Методичні засади розвитку успішності шестирічних дітей

При переході до питання досягнення успіху шестирічками, виникає об'єктивна потреба з'ясувати особливості розвитку дітей зазначеного віку. Говорячи про особистість шестирічної дитини, ми розумітимемо, спираючись на характеристику даного поняття, дану Л.І.Божович, школяра з розвиненою відповідно шестирічному віку пізнавальною сферою, зі сформованою сферою потреб, що дозволяє йому діяти не безпосередньо, а керуючись свідомо поставленими цілями, моральними почуттями і потребами; якому притаманні відносно стійкі форми поведінки і діяльності, що складають основу формування його характеру, розвиток суспільної спрямованості. Таблиця 1.1 ілюструє зміни, що відбуваються в особистості шестирічної дитини.

Таблиця 1.1

Зміни в особистості шестирічної дитини

Пізнавальна сфера	Готові до пізнання і переробки значної кількості інформації (М.М.Безруких, С.П.Єфимова). Закладається фундамент словесно-логічного, теоретичного мислення, оперування простими абстрактними поняттями (Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько), хоча основний вид мислення – образний (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, В.С.Мухіна) Розвивається операціональне мислення: порівняння предметів, оперування образами предметів, відокремлення суттєвих і несуттєвих ознак, узагальнення предметів, розподіл за класами (С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко). Центральними новоутвореннями є рефлексія, аналіз, планування (В.В.Давидов). Уявленню властиві яскравість, наочність, рухливість, мінливість (Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько).
Самосвідомість і	Починає усвідомлювати себе серед інших людей, обирає критерії, якими буде керуватися при виборі

самооцінка	поведінки (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, В.С.Мухіна). Стає значно самостійнішим, більш незалежним від дорослого. Відкриття для себе існування своїх власних переживань, що виявляється у їх вербалізації (Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв). Внутрішня позиція – “Я хороший” (В.С.Мухіна). Перехід від егоцентризму до децентрації (С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко). Зростає устремління до взаєморозуміння, співпадання свого ставлення і оцінки оточуючого з оцінкою і ставленням дорослого (Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько). Самооцінка пов’язана з оцінкою педагога (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, В.С.Мухіна, А.В.Петровський), хоча у дитини вже є критерії, за якими вона може оцінювати себе (В.С.Мухіна). За критерій оцінки інших і самооцінки беруть одні і ті ж показники (В.А.Горбачова). Самооцінка носить емоційний характер (О.Осадько).
Мотивацій-на сфера	Виникнення супідрядності, ієрархії мотивів (О.В.Запорожець, Д.Б.Ельконін, С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, О.М.Леонтьєв, Т.О.Піроженко). Характерні потреби: бути похваленою, не викликати невдоволення, показати себе не гіршою за інших, бути “на висоті” вимог дорослих (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, В.С.Мухіна, Т.О.Піроженко). Провідними є мотиви, пов’язані з інтересом до світу дорослих, до нових видів діяльності, встановлення і підтримання позитивних взаємин з дорослими у школі, сім’ї, мотиви особистісних досягнень, самоствердження, змагання, пізнавальні і моральні мотиви (Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько). Переважання мотиву “Я повинен” над мотивом “Я хочу” (В.С.Мухіна).
Регулятивно-вольова сфера	Довільно керованою стає поведінка в цілому (Д.Б.Ельконін). Виникає здатність контролювати, регулювати свої вчинки, передбачати їх наслідки для тих, хто поруч, і для себе (С.Є.Кулачківська,

	С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко). Менша залежність дитини при виконанні дій від обставин, в яких вони виконуються (О.В.Запорожець). Здатність зосереджувати свою увагу на предметах, діях досить довго за умови наявності інтересу (В.С.Мухіна). Довільність, навмисність, зростання далекої цілеспрямованості, вміння підпорядковувати меті пізнавальну, розумову, практичну діяльність, вміння докладати зусилля для досягнення мети, подолання перешкод (О.В.Запорожець, В.К.Котирло, Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько).
Сфера взаємин і комунікації	Можуть оцінити і передбачити реакцію дорослого. Дорослих ідеалізують (М.М.Безруких, С.П.Єфимова). Здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями життя і переживаннями людини та їхнім виявленням через міміку, пози, жести (С.Є.Кулачківська, Т.О.Піроженко, Л.Г.Подольак). Почуття симпатії починає виступати в активній дієвій формі, виражатись у турботливості, жалобливості, співчутті, залученні друга до гри (О.І.Кульчицька). Вміють будувати відносини з дорослими і однолітками (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, В.С.Мухіна). Найбільше цінують в однолітках вміння організовувати гру, товариськість, доброту, навчальні здібності, охайність, відсутність агресії, працелюбність (Я.Л.Коломинський, Є.А.Панько). Розвивається здатність до ідентифікації з іншими (В.С.Мухіна). Відбувається вербалізація мислительних дій, мовлення починає передувати дії (С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко)
Ціннісна сфера	Засвоюють загальнолюдські цінності, з'являються “внутрішні етичні інстанції” – уявлення про те, що добре, що погано, як можна діяти, а як не можна, бо це не схвалюється (М.М.Безруких, С.П.Єфимова, С.Є.Кулачківська, С.О.Ладивір, Т.О.Піроженко).
Емоційна сфера	Виникнення складніших почуттів, які характеризуються більшою усвідомленістю і стриманістю у прояві,

	обмеженням імпульсивності (Г.М.Бреслав, О.В.Запорожець); інтелектуалізація переживань, тобто свідомо орієнтація у власних переживаннях і емоціях (О.І.Кульчицька).
--	--

Розвиток успішності ми пропонуємо здійснювати у двох напрямках: теоретичному та практичному і реалізовувати прямим та опосередкованим шляхом. Головними принципами, якими слід керуватись у діяльності з дітьми, стимулюючи їх успіх, є виявлення їхньої активності, ініціативності, самостійності, принцип опори на позитивне, співробітництва, активізації морально-вольових сил учня і пробудження безпосереднього інтересу до справи.

Реалізувати на практиці зазначені вище умови, що оптимізують досягнення успіху дітьми, допомагає впровадження факультативу “Успіх у моєму житті”, курсу розвиваючих ігор, гурткової роботи, створення ситуацій успіху у повсякденному житті шестирічних першокласників. Запропоновані форми роботи покликані вирішувати наступні завдання:

1. Розвиток та збагачення емоційної сфери шестирічних першокласників, формування мотивації досягнення, пізнавальних інтересів. Для цього дітей необхідно вчити орієнтуватися у проявах різних почуттів та емоцій, бути оптимістами, беручись за справу, орієнтуватися на успіх, радіти при його досягненні, а також керуватись моральними та пізнавальними мотивами в діяльності.

2. Поглиблення знань дітей про себе, про інших, про норми людських взаємин, про загальнолюдські цінності, формування розуміння сутності успіху. Учнів слід вчити усвідомлювати соціальну позицію “Я”, формувати у них адекватну самооцінку, відповідний рівень домагань, розвивати позитивну “Я-концепцію”, ціннісні орієнтації, рефлексію.

3. Формування організаційних, пізнавальних, творчих, контрольно-оцінних умінь та навичок суб’єкт-суб’єктної взаємодії, які, у свою чергу, сприяють досягненню успіхів дітьми-шестирічками у різних видах діяльності. У процесі реалізації цих завдань учнів доцільно вчити організовувати своє робоче місце, планувати діяльність, сприймати інформацію за допомогою різних органів чуття,

обстоювати власну думку, оцінювати та коригувати результати діяльності. У них необхідно розвивати пам'ять і мислення, вміння взаємодіяти, спираючись на моральні норми і правила поведінки в соціумі, вміння помічати переживання партнерів, емоційно відгукуватись на їхні успіхи та невдачі, приходити на допомогу у разі потреби.

Запропонована система роботи, спрямована на досягнення успіху дітьми-шестирічками у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, включає використання наступних методів і прийомів: казки, гри, малюнку, психогімнастики, конкурсів, бесід, дискусій, розповідей, імітаційних вправ, аналізу ситуацій та їх інсценізації, музичних творів. При цьому використовуються індивідуальні, парні, групові та колективні форми роботи.

Перевагу у цьому віці ми рекомендуємо надавати грі та казці, оскільки відомо, що гра у шестирічних першокласників, поряд з навчанням, є провідним видом діяльності. Основною формою організації спілкування дітей також виступає гра. У ній школяр виражає себе досить відверто, відкрито, природно, не відчуваючи скутості. Його почуття, настанови і думки легко виявляються у грі. Завдяки їй дитина переймає соціальний досвід, вчиться розуміти себе та інших, встановлювати взаємини з людьми. Оскільки гра є звичною, знайомою діяльністю для дитини, найоптимальніше формувати її успішність через ігрову діяльність, переносючи очікування успіху на інші види діяльності.

Тому дієвим у формуванні успішності шестирічного школяра є курс розвиваючих ігор, який передбачає проведення рольових, пізнавальних, творчих ігор, ігор за правилами, ігор-драматизацій. Саме вони забезпечують дітям позицію творця, суб'єкта діяльності та спілкування.

Проведення рольових ігор та ігор-драматизацій дозволяє дітям побути деякий час не собою, а тим, ким хотілося б стати, або такими, якими б хотіли бачити їх інші. При здійсненні розподілу ролей необхідно звертати увагу на ті якості, яких бракує конкретним дітям, але прояв яких передбачений дійовими особами гри. Так, дітям несміливим, невпевненим, тихим доцільно надавати можливість побути в центрі уваги за рахунок головних ролей. Тим, хто звик

командувати, підпорядковувати собі інших, виявляти егоцентризм, слід пропонувати спокійні другорядні ролі, які передбачають оволодіння вмінням зважати на інших, діяти спільно. Некомунікабельним школярам доречно пропонувати ролі, що спонукають їх до налагодження контактів з іншими дітьми та дорослими. Цінними ці види ігор є для дітей з асоціальною поведінкою, адже вживаючись у роль героя, що поводить себе відповідно до моральних вимог, вони набуватимуть стереотипів прийнятої у суспільстві поведінки.

Паралельно з іграми дітей потрібно долучати до участі у конкурсах. Оскільки потреба бути визнаним, поміченим і відміченим є однією з домінуючих у шестирічному віці, мотив змагання займає чільне місце. Конкурси дозволяють задовольнити цю потребу, випробувати свої можливості, порівняти себе з іншими. Крім того, проводячи конкурси, вчителі матимуть змогу діагностувати, у кого з дітей домінує мотивація успіху, а в кого – боязні невдачі. Діти, впевнені в успішному наслідку, активно виявлятимуть бажання взяти участь у конкурсі, вони хотітимуть бути лідерами.

Доведено, що одним з дієвих методів формування дитячої особистості є казка. Хоча учні знають, що насправді казка – це вигадка, вони хочуть вірити у казкових істот, у реальність змальованих подій. Тому казка є провідним засобом розвитку в них моральних якостей (Ш.Перро “Попелюшка”), працьовитості, вихованості (українські народні казки “Бабина та дідова дочка”, “Пані Метелиця”, казка О.С.Пушкіна “Про рибачка та рибку”), відповідальності та дисциплінованості (П.П.Єршов “Горбоконик”), віри у свої сили, волі (Ш.Перро “Синя Борода”, “Кіт у чоботях”, французька народна казка “Вовк і лисиця”), оптимізму (Г.Х.Андерсен “Гидке каченя”), людяності та емпатії (Г.Х.Андерсен “Дівчинка з сірниками”), вміння товаришувати (українська народна казка “Котик і півник”), у створенні гарного настрою (брати Грімм “Хоробрий кравчик”). У цьому зв’язку суттєвим є створення казок самими дітьми. Це, у свою чергу, розвиває їхню творчість, сприяє виявленню бажань, мрій, страхів дітей тощо. Можна запропонувати учням скласти казку за даним початком, за малюнками, за опорними словами.

Зважаючи на те, що у шестирічних дітей домінує ще наочно-образне мислення, пропонуйте їм висловлювати свої емоції, почуття, настрої, страхи, мрії, сподівання, бажання через малюнок, розвиваючи при цьому творчість школярів. Малюнки потрібно виставляти у спеціально обладнаному для цього куточку, де кожен міг би розглянути не тільки свою, а й чужу роботу, спробувати проаналізувати її зміст. У такий спосіб діти навчатимуться розуміти інших.

Використання музичних творів, психогімнастик сприяє подоланню бар'єрів у спілкуванні, розвитку кращого розуміння себе та інших, зняттю психічної напруги, створює відповідний емоційний настрій для самовираження. Діти, з якими регулярно проводяться психогімнастики, вільніше почувають себе у спілкуванні з однолітками, їм легше виразити свої почуття, вони краще розуміють почуття інших, у них виробляються позитивні риси характеру (впевненість, чесність, сміливість, доброта та ін.), викорінюються невротичні прояви (страхи, побоювання, невпевненість).

Психогімнастику можна проводити зі школярами на навчальних заняттях (замість фізкультхвилинки), а також у другій половині дня на групі продовженого дня. Використання вправ на імітацію шестирічками різних емоційних станів за допомогою жестів, міміки, пантоміміки має психо-профілактичний характер: активні мімічні та пантомімічні явища допомагають запобігати переростанню деяких негативних емоцій у патологію, також завдяки роботі м'язів обличчя та тулуба забезпечується активна розрядка емоцій. Останні ж, у свою чергу, впливають на всі компоненти пізнання, а саме на відчуття, сприйняття, уяву, мислення, пам'ять. Такі етюди на розслаблення м'язів, як "Штанга", "Насос та м'яч", "Кулька", "Кораблик", "Цікава Варвара", "Хоботок", "Пружинки" знімають втому, активізують діяльність.

Здійсненню самовиховання дитини, розвитку її системи цінностей, самореалізації у конкретних моральних вчинках сприяє розв'язання нею виховуючих задач.

Найбільш значущою для морального становлення дитячої особистості є технологія створення ситуацій успіху. Зазначимо, що системне використання цієї технології значно сприяє розвитку

емоційної сфери дітей, змінює в позитивному напрямку ставлення до себе. Створення ситуацій успіху передбачає існування між вчителем і учнем високого рівня очікувань: учителі очікують успіхів від дітей, а діти очікують розуміння та підтримки з боку вчителів. Обов'язковою умовою при цьому є установка на позитивне сприйняття кожної дитини, коли “забуваються” недоліки, намічаються лише перспективні шляхи її розвитку. Допоможе вчителям у створенні такої установки “прийом розкладу”: зліва на карточці, заведеної на кожну дитину, записується все негативне, справа – позитивне, потім карточка розрізається, і ліва половинка викидається.

Почуття успіху, що виникло завдяки створенню ситуацій успіху, готовність долати труднощі, прагнення докладати зусиль можуть згаснути, якщо не вживати дійових заходів підкріплення. Тому, зважаючи на схильності дітей до того чи іншого виду діяльності, враховуючи їхні бажання, доцільно забезпечити відвідування учнями різнопланових гуртків, наприклад “Умілі рученята”, “Юні шахісти”, “Дзвінкі голосочки”, “Рукавичка”, баскетбольного, хореографічного гуртка, гуртка англійської мови. Відчуття дитиною особистісної повновартості в процесі виконання улюбленої справи, в якій переживання успіху не є рідкістю, сприяє розвитку мотивації досягнення, оптимізму щодо своїх можливостей.

Факультативний курс “Успіх у моєму житті”

У рамках реалізації визначених вище завдань з першокласниками протягом навчального року пропонуємо проводити факультативний курс “Успіх у моєму житті”, метою якого є розширення і збагачення емотивної сфери, а також знань, умінь і навичок шестирічних дітей щодо досягнення ними успіху у суб’єкт-суб’єктній взаємодії. Факультатив розрахований на 33 години, щотижня проводиться одне заняття.

В основу факультативу покладено принципи педагогічного оптимізму, особистісного та індивідуального підходу, ініціативності й активності, єдності знань та поведінки, принципи демократизму та гуманізму, доступності, систематичності і послідовності, єдності впливу на особистість дитини сім’ї та школи.

Завданнями курсу є розширення елементарних знань дітей про себе, свої можливості, про взаємини з іншими людьми, розкриття в доступній формі зв’язків між прикладеними зусиллями та успішністю кінцевого результату; розвиток індивідуальних якостей, що значною мірою впливають на досягнення успіху дитини, пізнавальних інтересів, суб’єкт-суб’єктних умінь; виховання поважливого ставлення як до себе, так і до інших людей, розуміння цінності кожної особистості.

Факультатив “Успіх у моєму житті” передбачає ознайомлення дітей з теоретичною частиною і практичне вправлення: повідомлення учням необхідних теоретичних знань з теми у відповідності з віковими можливостями, організацію практики досягнення успіху у запропонованій діяльності в процесі суб’єкт-суб’єктної взаємодії. При проведенні занять створюються умови для розкриття дитиною своєї індивідуальності, розвитку особистісних якостей.

Курс складається з таких розділів: “Основи знань про людину, її поведінку в суспільстві”, “Вчимося управляти своїми почуттями”, “Світ людських взаємин”, “Коли приходить успіх” (див. табл.).

Програма факультативного курсу “Успіх у моєму житті”

№ п/п	Розділ	Теми	Кількість годин
1.	Основи знань про людину, її поведінку в суспільстві	Я – людина. Я особливий чи такий, як усі? Для чого людині очі. Органи слуху. Тактильні, смакові, нюхові відчуття. Здібності людини. Мої бажання, захоплення. Права та обов’язки дітей. Який вчинок є моральним.	9
2.	Вчимося управляти своїми почуттями	Емоції і почуття людини, їх зовнішній прояв. Я сам створюю свій настрій. Веселість і доброзичливість. Чому посмішка прикрашає людину. Дитячі страхи. Моя працездатність бажає кращого. Вчимося відпочивати. Що робити, коли тебе спіткала невдача.	8
3.	Світ людських взаємин	Я і спілкування у моєму житті. Мовлення людини. Міміка і пантоміміка. Тактовна поведінка. Чи легко зрозуміти іншого. Вчимося співчувати іншим, радіти разом з ними. Людина без друзів, що дерево без коріння. Моя сім’я. Я поважаю себе – мене поважають інші.	8

4.	Коли приходить успіх	Книги – джерело знань. Зовнішній вигляд людини. Розвиваємо творчість. Воля людини. Багато чого я можу зробити сам. Дисциплінованість і відповідальність. Час – річ дорогоцінна. Постановка конкретних цілей – половина справи. Прийняття рішень. Планування діяльності. Найбільший успіх у моєму житті.	8

Розділ “Основи знань про людину, її поведінку в суспільстві” узагальнює і розширює раніше набуті знання учнів про особливості людської індивідуальності, подає уявлення про безмежність світу знань, знайомить із суспільними морально-етичними цінностями, з правами дітей та їх обов’язками.

Як видно з другого розділу, шестирічні школярі в процесі його вивчення вчитимуться створювати собі гарний настрій, знімати психічну напругу, долати труднощі, розвивати оптимістичне світосприйняття, активне ставлення до життя, вміння орієнтуватися за зовнішніми проявами у почуттях іншої людини.

У процесі вивчення розділу “Світ людських взаємин” діти отримують загальне уявлення про вербальні і невербальні способи спілкування, про норми моральної поведінки в різних місцях, про значення дружби. Вони вчитимуться аналізувати свої позитивні та негативні риси, коригувати їх. У школярів розвиватимуться культура спілкування, тактовність поведінки, вміння поєднувати свої інтереси з інтересами інших, людяність, емпатія, виховуватиметься повага до людей.

Суттєво, що вивчаючи розділ “Коли приходить успіх”, діти-шестирічки усвідомлюватимуть сутність поняття “успіх”, матимуть

змогу розвивати творчість, вольові якості, самостійність, впевненість у своїх силах, дисциплінованість і відповідальність, наполегливість, мотивацію досягнення, вчитимуться ставити перед собою конкретні цілі і планувати діяльність.

Список рекомендованої літератури

1. Азаров Ю. Педагогика любви и свободы. М.: Топикал, 1994.- 608 с.
2. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет // Педагогический поиск / Сост. И.Н.Баженова.– М.: Педагогика, 1990.– С.9–58.
3. Андреева А. Психологическая поддержка ребенка // Воспитание школьников.- 2000.- № 3.- С.20–22.
4. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать. (Мастерство учителя: идеи, советы, предложения).- Книга для учителя.- М.: Просвещение, 1991.- 176 с.
5. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Пер. с англ.– М.: Прогресс, 1986.– 422с.
6. Бех І.Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості // Поч. шк.- 2001.- №12.- С. 32-35.
7. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник.- К.: ІЗМН, 1998.- 204 с.
8. Бех І.Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. Зб. наук. праць. Кн. І.- К., 2000.-Сс. 10-18.
9. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте (Психологические исследования).- М.: Просвещение, 1968.- 464 с.
- 10.Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями): Навч.-метод. посіб. для вчителів шкіл, викладачів, студентів пед. навч. закл.- К.: ІЗМН, 1996.- 230 с.
- 11.Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации поведения человека.– М.: Педагогика, 1990.– 76 с.
- 12.Воспитание гуманных чувств у детей / В.К.Котырло, С.Е.Кулачкова, С.А.Ладымир и др.; Под ред. Л.Н.Прокопиенко, В.К.Котырло.– К.: Рад. шк., 1987.– 174 с.

13. Галигузова Л.Н., Смирнова Е.О. Ступени общения: от года до семи лет. – М.: Просвещение, 1992. – 143 с.

14. Гатальская Г.В., Крыленко А.В. В школу – с радостью. Практическая психология для учителя. – Мн.: Амалфея, 1998. – 240 с.

15. Глассер У. Школы без неудачников. Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. В.Я. Пилиповского. – М.: Прогресс, 1991. – 184 с.

16. Глуценко А.Г. Ситуація успіху в моральному вихованні учня // Поч. шк. – 1977. – №9. – С. 24–28.

17. Головаха Е.И. Критерии продуктивности жизни // Жизнь как творчество: Социально-психологический анализ / В.И. Шинкарук, Л.В. Сохань, Н.А. Шульга и др.: Отв. Ред. Л.В. Сохань, В.А. Тихонович. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 256–265.

18. Гончаров Г.А. Суггестия: теория и практика. – М.: “КСП”, 1995. – 320 с.

19. Гра за правилами: / Декілька правил досягнення успіху // Позакл. час. – 1999. – №4. – С. 11–12.

20. Давыдова В. Через игру к социализации личности // Воспитание школьников. – 2001. – № 9. – С. 30–32.

21. Добротворский И.Л. Технологии успеха: все, что вам нужно знать о достижении успеха. – М.: “КСП”, 1996. – 192 с.

22. Егоров И.В. Развитие “Я-концепции” у детей младшего школьного возраста // Начальная школа. – 2002. – № 3. – С. 17–25.

23. Ершов П.П. Конек-горбунок: Русская сказка в трех частях. – К.: Рад. шк., 1987. – 80 с.

24. Зайцев В.В. Механизмы, способствующие развитию личностной свободы младших школьников // Нач. шк. – 1999. – №12. – С. 101–104.

25. Илюсизова С.М. Учитель и ученик: проблемы взаимоотношений. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 109 с.

26. Іщук І.Т. та ін. Шлях до успіху: Досвідом діляться психологи-практики. Модель заняття-роздуму // Позакл. час. – 1999. – №4. – С. 2–3.

27. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.

28. Калинина Р. Программа развития эмоциональной сферы дошкольников и младших школьников // Школ. психолог (ПС). – 2001. – №19. – С. 8–9.

29.Караковский В.А. Чтобы воспитание было успешным.– М.: Знание, 1979.– 96 с.

30.Карнеги Д. Как выбрать для себя дело, которое принесет вам радость и успех.– Днепропетровск, 1996.– 696 с.

31.Карнеги Дейл. Как приобретать друзей и оказывать влияние на людей / Пер. с англ. Ф.П. Красавина.- К: Наук. думка, 1989.- 224 с.

32.Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: навч. посібник.- К.: Вища шк., 1993.- 320 с.

33.Кларина Л. Процесс, направленный на развитие способности быть хозяином и творцом собственной жизни // Дир. шк.- 2001.- №1.- С. 59-70.

34.Клюева Н.В., Касаткина Ю.В. Учим детей общению / Характер. Коммуникабельность: Популярное пособие для родителей и педагогов.– Ярославль: Академия развития, 1997.– 240 с.

35.Коломинский Я.Л., Панько Е.А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста: Кн. для учителя.- М.: Просвещение, 1988.- 190 с.

36.Кононко О. Особистісний підхід: суть та шляхи втілення в державній базовій програмі // Дошкільне виховання.– 2001.- №9.- С. 10-14.

37.Кононко О. Розвинена особистість як гарант життєвої компетентності // Поч. шк.- 2001.- №3.- С.10-15.

38.Крупенин А.Л., Крохина И.М. Эффективный учитель. Практическая психология для педагогов.- Ростов н/Д.: Феникс, 1995.- 480 с.

39.Липкина А.И. Самооценка школьника.– М.: Знание, 1976.– 64 с.

40.Лэнгерд Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений.– М.: Междунар. педаг. акад., 1994.– 365 с.

41.Марден О. Воля і успіх / Пер. з англ.- Нью-Йорк: Говерля, 1975.- 108 с.

42.Митник О.Я. Як прилучити дітей до радості пізнання: Гуманістично зорієнтована побудова навчально-виховного процесу в початкових класах // Обдарована дитина.- 1999.- №6.- С.8-11.

43.Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе: Кн. для учителя нач. классов. - М.: Просвещение, 1986.- 144 с.

44. Навчання і виховання шестирічних першокласників: Зб. статей / Упоряд. К.С.Прищепи.- К.: Рад. шк., 1990.
45. Непомнящая Н.И. Становление ребенка 6–7 лет.– М.: Педагогика, 1992.– 160 с.
46. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти.- К.: А.С.К., 2001.- 256 с.
47. Осмоловський А.О. Заохочуємо до особистісного прогресу // Обдарована дитина.- 1999.- №4.- С. 15-16.
48. Парфьонов М. До школи – у шість років // Освіта.- 2001.- №47-48.- С.6-7.
49. Перро Шарль. Волшебные сказки.– М.: Дет. лит., 1983.
50. Петрасинський З. Психологія успіху / Пер. з рос. // Шк. світ.- 1999.- №11.- С.3-4.
51. Подмазин С.И. Личностно ориентированное образование: Социально-философское исследование.- Запорожье: Просвита, 2000.- 250 с.
52. Приходько Ю.А. Формирование положительных взаимоотношений в детском коллективе.- К.: Рад. шк., 1987.- 126 с.
53. Рибаківа М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. Кн. для учит.- М.: Просвещение, 1991.- 127 с.
54. Рындина Т. Как преодолеть детскую беспомощность // Воспитание школьников.- 2001.- №5.- С.42-43.
55. Сазоненко Г.С., Осмоловський А.О. Педагогіка успіху // Обдарована дитина.-1999.-№4.-С.8-14.
56. Селевко Т.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие.- М.: Народное образование, 1995.- 256 с.
57. Степанов С. Существует ли формула успеха? // Воспитание школьников.- 1995.- №4.- С.46-50.
58. Титаренко Т.М. Хлопчики і дівчатка: Психологічне становлення індивідуальності.- К.: Знання, 1989.- 48 с.
59. Українські народні казки.– К.: Дніпро, 1987.– 494 с.
60. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: В 2 т.; Пер. с нем. / Под ред. Б.М.Величковського.- М.: Педагогика, 1986.
61. Холт Д. Залог детских успехов / Пер. с англ.- СПб: Дельта, 1996.- 480 с.

62. Чернер С.Л. *Формирование и развитие личностно-делового потенциала школьников* // Школа.- 1999.- №1.- С.6-10.

63. Чернявська О. *Право дитини на помилку: (Психологія успіху)* // Почат. освіта.- 2000.-№4.- С.1.

64. Чистякова М.И. *Психогимнастика* / Под ред. М.И.Буянова.- М.: Просвещение, 1990.- 128 с.

65. Яшнова О. *Успешность обучения и воспитания младших школьников: новые исследования* // Воспитание школьников.- 2002.- №8.- С.35 – 39.

Теми*

1. Я – Людина

Мета: Уточнити у дітей знання про особливості людини, розглянути її відмінності у порівнянні з іншими живими істотами, розвивати спостережливість, увагу, творчість, виховувати повагу до себе і до інших.

Зміст: Чим людина відрізняється від інших істот. Сильні й слабкі сторони людини. Призначення людини. Ким би ви хотіли народитися?

Види діяльності: Бесіда “Живі істоти на планеті Земля. Місце людини серед них”, рольові ігри “Якою твариною я хочу стати?”, “Уяви себе рослиною”, пізнавальна гра-конкурс “Чи знаєш ти?”, усне оповідання “Для чого живе людина на Землі”.

Ключові поняття: людина (жива істота, що має мислення і мовлення, здатна створювати знаряддя праці і користуватися ними у процесі суспільної праці); суспільство (сукупність людей, об’єднаних історично обумовленими соціальними формами спільного життя і діяльності).

Хід заняття:

Вступне слово педагога

Вчитель повідомляє назву і завдання курсу, мотивує дітей до його вивчення.

* Оскільки часові рамки занять є обмеженими, вчитель може обирати з поданих видів діяльності ті, що є оптимальними в конкретній ситуації.

Далі ознайомлює дітей з темою заняття, з'ясовує, на якій планеті ми живемо, хто ще живе на планеті Земля. Уточнює розуміння дітьми поняття “людина”, розповідає про суспільний характер життя людей (як пов’язані люди між собою, турбота людей один про одного, праця на спільну користь), пояснює поняття “суспільство”.

Бесіда “Живі істоти на планеті Земля. Місце людини серед них”

Педагог пропонує пригадати назви живих істот, які живуть на нашій планеті, запитує, чим вони відрізняються від людини (від зовнішніх ознак до особливостей поведінки, розумових якостей), поступово підводить дітей до висновку, що людина є найрозумнішою істотою на планеті Земля, вона може впливати на життєдіяльність інших живих істот, але повинна виявляти гуманність, турбуватись про їх збереження.

Рольова гра “Якою твариною я хочу стати?”

Дітям повідомляється назва гри, дається завдання зобразити найбільш характерну для даної тварини позу. Після цього педагог “вмикає” одну дитину за другою, діти рухаються, відтворюють звуки, які вимовляють зображувані ними тварини, одночасно спостерігають за іншими. За вказівкою педагога дії припиняються, діти діляться на дві команди. Почергово команди відгадують, кого представляли діти з іншої команди. Підводяться підсумки, виграє та команда, яка вгадала найбільшу кількість тварин.

Гра “Уяви себе рослиною” може проводитись аналогічно.

Пізнавальна гра-конкурс “Чи знаєш ти?”

Використовуються наступні запитання:

- Що є у звірів і чого немає у людини? (Хвіст, хутро)
- Де живуть люди, а де живуть тварини? (В домівках, барлогах, норах, дуплах, гніздах...)
- Що вміють робити люди і чого не вміють робити звірі? (Говорити, читати, писати, малювати, прати...)
- Чому люди та деякі види звірів називаються ссавцями? (Вигодовують своїх дітей молоком)
- Яка тварина схожа на людину? (Мавпочка)
- Хто навчає, передає життєвий досвід тваринам і дітям людини (батьки, зграя, ватага, дитячий садок, школа, суспільство..)

- Які шкідливі звички є у людей, і чи є шкідливі звички у тварин? (Паління, алкоголь, наркотики).

- Чим їжа тварин відрізняється від їжі людини? (Люди переважно їдять приготовлену на вогні їжу).

- Чи бачать люди вночі, тварини?

- Які звірі можуть передбачити потоп, як діють у разі цієї небезпеки? (Щури біжать з місця майбутнього лиха)

Усне оповідання “Для чого живе людина на Землі”

Дітей ділять на декілька груп і пропонують скласти колективне оповідання, актуалізуючи їхню увагу на таких питаннях: Які добрі вчинки потрібно зробити людині, щоб її пам’ятали? Коли ми говоримо, що ім’я живе в віках? Чи може прославитися добрими вчинками дитина? Що ти зробив доброго в житті?

Підведення підсумків

Педагог разом з дітьми підводить підсумок: на планеті Земля, крім людини, живе ще багато живих істот, однак найрозумнішою, найдосконалішою є людина, вона має турбуватися про братів своїх менших, з повагою ставитися до інших людей, творити добрі діла.

2. Я особливий чи такий, як усі?

Мета: Розглянути індивідуальні особливості людей, формувати у дітей уявлення про себе як про особистість, індивідуальність, ознайомити школярів зі значенням їх імен, розвивати усвідомлення дитиною унікальності кожної людини, виховувати повагу до себе та до інших.

Зміст: Чому кожна людина є неповторною. Що в імені твоєму?

Види діяльності: Бесіда “Чим одна людина відрізняється від іншої”, тренінг “Знайомство”, конкурс “Моя символіка”, розповідь вчителя про значення імен, малювання автопортретів.

Ключові поняття: індивідуальність (сукупність неповторно своєрідних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших людей); характер (сукупність всіх психічних, духовних властивостей людини, що виявляється у її поведінці); унікальний (єдиний у своєму роді, неповторний); автопортрет (зображення автором свого портрету).

Хід заняття:

Бесіда “Чим одна людина відрізняється від іншої”

Педагог пропонує дітям уважно розглянути один одного і відповісти на питання, що вони побачили однакового і відмінного у зовнішності. Далі запитує, хто у класі самий веселий, хто найдобріший, хто завжди ділиться іграшками, хто часто сумує і т.д., і робить висновок про різницю характерів, пояснюючи значення цього слова. Потім запитує, що вміє робити Сашко, а не вміє робити Наталочка, чим любить займатися Олексій і не полюбляє Василь, які речі, кольори, явища подобаються Настусі, а які Тетянці. Разом з дітьми висновують про те, що не тільки зовнішністю відрізняються люди, а й характером, здібностями, смаками, поведінкою. Отже, кожна дитина є індивідуальністю (пояснюється значення цього слова), унікальною, неповторною.

Тренінг “Знайомство”

Діти сідають у коло. Вчитель пропонує їм подумати і знайти в своєму характері найсуттєвіші, найважливіші риси. Далі діти починають відрекомендовуватися один одному по колу, називаючи визначені риси.

Конкурс “Моя символіка”

Дітям пропонується придумати свою символіку, яка б відображала індивідуальність кожного (проводиться аналогія з символікою країн), зобразити її кольоровими олівцями, представити однокласникам з роз’ясненням.

Розповідь вчителя про значення імен

Кожне ім’я має свою історію і щось означає. Так, Ганна – це благодать, Оксанка – гостинність, Лариса – чайка, Оленка – сяйво, Наталочка – природна, Людмила – мила людям, Марина – морська, Софія – мудрість, Віталій – життєвий, Олександр – завойовник, Віктор – переможець, Петрик – камінь. Ось такі таємниці ховаються у ваших іменах. Згідно легенди кожне ім’я в залежності від значення наділяє його власника певними якостями.

Малювання автопортретів

Дітям роздаються маленькі люстерка, в які вони себе розглядають, після цього вчитель пояснює, що таке автопортрет, показує автопортрети відомих художників, дає завдання дітям намалювати себе, загострюючи увагу на тому, що потрібно передавати не тільки

зовнішність, а й деякі риси характеру (веселість, похмурість, хитрість, доброзичливість...).

Підведення підсумків заняття

Всі люди є різними, навіть близнюки, маючи однакову зовнішність, відрізняються характером, поведінкою, здібностями тощо, вони є неповторними, унікальними. Тому цікаво спілкуватися з різними людьми. Кожен з нас має своє ім'я, яке щось означає. Педагог зауважує, що потрібно поважати, цінувати себе та інших людей.

3. Для чого людині очі

Мета: Коротко ознайомити дітей з будовою і функціями очей, розвивати вміння бути спостережливим, отримувати якомога більше інформації за допомогою очей, виховувати бережне ставлення до органів зору.

Зміст: Око, його будова і функції. Чого позбавлені сліпі люди. Пізнання світу за допомогою зору. Як зберегти гарний зір.

Види діяльності: Розповідь учителя про будову ока, його функції, ігри “Запам’ятай порядок”, “Ось так пози”, “Запам’ятай якнайбільше”, вправа “Безглузді малюнки”. Складання правил, що допоможуть зберегти гарний зір.

Ключові поняття: органи чуття, зір (одне з п’яти зовнішніх відчуттів, органом якого є око, здатність бачити); спостережливість (уважність, вміння гарно спостерігати, помічати); інформація (відомості про щось).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Педагог звертає увагу дітей на значення в житті людини органів чуття, їх ролі у сприйнятті оточуючого, важливості їх збереження.

Розповідь учителя з елементами бесіди про будову ока, його функції

Дітям пропонується взяти люстерка і розглянути свої очі, потім подивитися на очі однолітків. Вчитель запитує, чи схожі у всіх людей очі за будовою? А чим відрізняються? Далі з опорою на заздалегідь підготовлене схематичне зображення органу зору розповідається його будова (очне яблуко, яке складається з білкової і райдужної оболонки та зіниці; повіки; вій). Очі слугують головним засобом сприйняття

оточуючого, отримання інформації (близько 90%). З органами зору тісно пов'язаний розвиток такої якості людини, як спостережливість. Люди, які позбавлені органів зору, є інвалідами, вони не можуть побачити барв світу, краси природи, розмаїття форм оточуючих предметів, не можуть обрати улюблену професію...Тому органи зору треба берегти.

Гра “Запам’ятай порядок”

Обираються 4–5 дітей, які стають один за одним у довільному порядку. Інші діти стоять до них спиною. Їм дозволяється повернутися і подивитися впродовж 3 секунд на групу вишикуваних дітей. Потім вони відвертаються і одна дитина перераховує, хто за ким стоїть. Інші уважно слухають, поправляють у разі потреби.

Гра “Ось так пози”

Проводиться аналогічно попередній грі, тільки запам’ятовується не порядок, в якому вишикувані діти, а пози, які вони прийняли. Діти по чергово їх відтворюють.

Гра “Запам’ятай якнайбільше”

Обирається один ведучий, який дивиться на дітей 1 хвилину, потім відвертається і відповідає на питання, які стосуються зовнішності і вбрання дітей. Питання можуть задавати вчитель або діти.

Вправа “Безглузді малюнки”

Пропонуємо дітям уважно розглянути картини, які містять елементи, що не можуть відповідати дійсності (див. додаток А: водолаз підливає водорості; зображення стовпів диму під час дощу), і назвати їх. Ця вправа сприяє розвитку спостережливості, уваги.

Складання правил збереження органів зору

Педагог разом з дітьми складає правила, схематично зображуючи їх на дошці.

- Не читати, лежачи у ліжку.
- Не читати в темному приміщенні.
- Відстань від книжки до очей має бути не меншою 35 см.
- Світло має падати з лівого боку.
- Не дивитися довго телевизор, не грати у комп’ютер більше, як 30 хвилин у день.
- Якщо очі стомилися, треба деякий час подивитися на чорний колір.

- Робити зарядку для очей.
- Споживати моркву, молоко, сир, чорниці та інші корисні для очей продукти.
- Проходити профілактичний огляд органів зору у окуліста раз на рік.

Підведення підсумків заняття

Зір – один з найцінніших, даних людині органів. Його втрата веде до позбавлення можливості повноцінного життя. Тому необхідно берегти органи зору змалечку.

4. Органи слуху

Мета: Розповісти дітям про призначення органів слуху, з'ясувати, яку інформацію ми можемо отримати з їх допомогою, розвивати вміння слухати і чути, слухову пам'ять, виховувати бережне ставлення до органів слуху.

Зміст: Вуха, його призначення. Світ звуків і музики. Інформація, що надходить до нас через звукові відчуття.

Види діяльності: Бесіда “Органи слуху”, слухання музики, створення образів, Ігри “Зіпсований телефон”, “Впізнай звук, назви його причину”, вправа “Навантажуюмо корабель”.

Ключові поняття: слух (одне з п'яти зовнішніх відчуттів, що дає змогу сприймати звуки); звук (фізичне явище, що викликається коливанням частинок повітря чи іншого середовища і сприймається слухом).

Хід заняття

Вступна бесіда

Педагог актуалізує знання дітей щодо органів чуття, повідомляє тему заняття.

Бесіда “Органи слуху”

Вчитель пропонує дітям на хвилинку завмерти і прислухатись до звуків, розповісти, що почули (цокіт годинника, звуки машин за вікном, дзижчання мухи і т.д.) Потім з'ясовує, за допомогою чого люди чують різноманітні звуки. Далі просить шестирічок закрити вушка і посидіти хвилинку, підводячи їх до висновку про важливість слуху для сприйняття оточуючого, отримання інформації про зовнішній світ, про необхідність берегти органи слуху, дотримуватись правил гігієни.

З'ясовують поняття “звук”, “слух”. За допомогою заздалегідь приготовленого схематичного зображення органу слуху вчитель розповідає про його будову (зовнішнє вухо, середнє, внутрішнє).

Слухання музики (“Пори року” П.І.Чайковського) з наступним обговоренням настрою музики, почуттів, які вона викликає, малювання картинок, які виникли в уяві.

Гра “Зіпсований телефон”

Гра “Впізнай звук, назви його причину”

Обирається дитина, яка буде відгадувати природу звуку. Вона повертається спиною до класу, а інші учні по черзі видають звуки. Після декількох спроб здійснюється зміна ведучого.

Вправа “Навантажуємо корабель”

Одна дитина говорить слово, друга його повторює і додає своє, третя повторює перших два слова та своє і т.д. Вибивають з гри ті, хто невірно повторив слова. Можна запропонувати називати слова на певну тему.

Підсумок заняття

Важливість органів чуття, їх значення у пізнанні світу.

5. Тактильні, смакові й нюхові відчуття

Мета: Розглянути, яке значення відіграють у житті людини тактильні, смакові й нюхові відчуття, яку інформацію ми здобуваємо з їх допомогою, розвивати вміння використовувати здобуту за допомогою цих відчуттів інформацію, виховувати бережне ставлення до свого здоров'я.

Зміст: Значення тактильних, смакових і нюхових відчуттів. Коли людина втрачає смак чи нюх.

Види діяльності: Бесіда “Що допомагає нам відчутти смак, запах. Що можна сказати про предмет, якщо його торкнутися”, ігри “Впізнай предмет на дотик, на нюх, на смак”, “Знайди друга з закритими очима”, складання казки “Людина, що не відчувала смаку та запахів” (робота в групах).

Ключові поняття: тактильні відчуття (чуттєве сприйняття явищ об'єктивного світу за допомогою дотику); смак (одне з п'яти зовнішніх відчуттів, органом якого слугує слизова оболонка язика і ротової порожнини); нюх (здатність сприймати і розрізняти запахи).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Педагог нагадує, про що йшлося на минулих двох заняттях, повідомляє, що сьогодні розглядатимуть останні три органи чуття, якими природа наородила людину.

Бесіда “Що допомагає нам відчутти смак, запах. Що можна сказати про предмет, якщо його торкнутися”

Вчитель розповідає, що ніс відповідає за нюхові відчуття, язик – за смакові, а шкіра – за тактильні відчуття, пояснюючи значення цих понять. Хоч ці органи чуття і не мають такого життєво важливого значення, як орган зору і слуху, однак роблять життя людини яскравішим, приємнішим. За допомогою органу нюху ми відчуваємо різні запахи, які дарують нам насолоду, а інколи допомагають врятувати життя (запах диму попереджає про близькість вогню, запах газу – про небезпеку). Орган смаку повідомляє нам, що ми їмо: солодке, кисле, гірке, солоне, допомагає отримувати насолоду від їжі. Люди іноді переконуються, хворіючи на нежить, як погано не відчувати запахів і смаків. На дотик ми сприймаємо температуру, форму, структуру матеріалу (гладенька чи шорохувата).

Гра “Впізнай на смак”

Обирається декілька дітей, яким зав’язують очі, і пропонують покоштувати по черзі варення, мед, яблуко, грушу, хліб, булку тощо, називаючи їжу. Відповідати треба швидко, довго не задумуватись. Хто вгадав невірно, виходить з гри.

Ігри “Впізнай на дотик”, “Впізнай на нюх” можуть проводитись аналогічно.

Гра “Знайди друга з закритими очима”

Обирається гравець, який шукатиме свого друга із зав’язаними очима серед групи дітей. Гру можна ускладнити, пропонуючи дітям помінятися верхнім одягом, щоб заплутати того, хто шукає свого друга. Після проведення гри у школярів запитують, чи легко було їм відшукувати іншого, що допомогло в цьому.

Складання казки “Людина, що не відчувала смаку та запахів” (робота в групах)

На дошці можна вивісити сюжетні малюнки, які допоможуть дітям, або запропонувати план, опорні слова.

Можливий варіант казки.

Жив був хлопчик Петрик. Він був відомим вередою. Що матуся не приготує – все не таке: каша не солодка, борщ кислий, сир зі сметаною тхнуть. Довго спотерігала за цим хлопчиком чарівниця Відчуття, і нарешті її терпець увірвався. Вирішила вона покарати Петрика. Махнула тричі паличкою – і хлопчик позбувся смаку і нюху. Ой-ой, як заголосив Петрик. Відтепер і цукерки з тістечками стали несмачні. Життя стало таким нецікавим, безрадісним. Хлопчик зрозумів свою помилку, він так щиро розкаювався, що чарівниця змилостивилась над ним і повернула смак та нюх. Петрик був щасливий і більше ніколи не ремствував.

Підведення підсумків

Вчитель показує дітям ляльку Оленку, яка завітала в гості до класу. Вона не відчуває ні смаку, ні запаху, позбавлена тактильних відчуттів, бо є іграшковою. Педагог просить дітей розповісти ляльці, що вони відчувають за допомогою язичка, носика, шкіри, яку інформацію можна отримати з їх допомогою, чи потрібно їх берегти.

6. Здібності людини

Мета: Дати уявлення дітям про безмежність світу знань, познайомити з іменами великих людей, що мали таланти в різних галузях, вчити виявляти свої обдарування, розвивати пізнавальні мотиви, виховувати наполегливість у досягненні бажаного.

Зміст: Я і світ знань. Чи всі люди здібні? Обдарування. Як досягти бажаного.

Види діяльності: Розповідь вчителя з елементами бесіди “Великі люди. В чому їх велич”, гра “Що? Де? Коли?”, клуб допитливих (вирішення цікавих задач, ребусів, складання прислів’їв з перевертнів, розв’язок анаграм), складання казки за даним початком “Чарівник, що може все”.

Ключові поняття: здібності (психічні властивості індивіда, які є передумовою успішного виконання певних видів діяльності); обдарованість (високий рівень задатків, схильностей особистості, сплав природного і набутого індивідом); талант (природний хист, обдарованість, вища здатність людини до певного виду діяльності).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

–Подивіться, діти, навколо. Скільки чудових будинків побудовано, сконструйовано безліч гарних машин, посаджено чудових парків, намальовано тисячі картин, створено велику кількість пам'ятників, написано мільйони книжок. А в повсякденному побуті людина користується гарним посудом, майстерно зшитим одягом, зручними меблями, різноманітною технікою... І все це зроблено руками людей, невтомними трудівниками, які володіють різними талантами, мають здібності в певних галузях.

Розповідь вчителя з елементами бесіди “Великі люди. В чому їх велич”

Світ знань є безмежним. Але одна людина не може оволодіти досконало знаннями, уміннями в багатьох видах діяльності. На це б не вистачило людського життя. Але кожного з нас природа наділила особливими схильностями до певної діяльності, які за умови наполегливої праці можуть перерости у здібності, тобто уміння гарно виконувати певну діяльність, або навіть і у таланти (найвищий рівень розвитку здібностей). Люди, які виявили і розвинули свої таланти, принесли велику користь іншим людям, здобули визнання, прославилися у віках. Ми називаємо їх обдарованими, великими. Так, Т.Г.Шевченко прославився як поет, С.П.Корольов був відомим конструктором космічних кораблів, М.Лисенко – композитором, В.Шишкін – художником, А.Роговцева є відомою актрисою, брати Кличко – спортсменами. А зараз хвилинку подумайте і скажіть, які здібності є в кожного з вас, що вам найкраще вдається робити.

Гра “Що? Де? Коли?”

Клас ділиться на дві команди, яким по чергово ставляться питання. Якщо одна команда не знає відповіді, то інша отримує право відповідати. За кожну правильну відповідь ставлять один бал. Перемагає команда, що набрала найбільшу кількість балів.

Рекомендовані запитання:

- Як звали видатну українську письменницю з прізвищем нашої країни? (Леся)
- Як в народі називали Т.Г.Шевченка? (Кобзарем)
- Як звали першого космонавта, що полетів у космос? (Ю.Гагарін)

- Яка столиця України? (Київ)
- Коли Україна стала незалежною? (В 1991 р.)
- Які кольори на прапорі України? (жовтий і блакитний)
- Назвіть персонажів відомої української казки Івасик-Телесик (Івасик-Телесик, його батьки, гуси-лебеді, змія, зміючка Оленка, гості).
- Хто написав казку “Снігова Королева”? (Г.Х.Андерсен)
- Як називають Діда Мороза в Америці? (Санта Клаус)

Клуб допитливих (вирішення цікавих задач, складання прислів'їв з перевертнів, розв'язок анаграм)

Цікава задача: Гуска стоїть на одній нозі і важить 4 кг. Скільки вона важитиме, якщо стане на дві ноги?

Скласти прислів'я зі слів: дає, рано, хто, Бог, тому, встає. (Хто рано встає, тому Бог дає). Пояснити його значення.

Розв'язати анаграми: дюлани (людина), дваборосаніть (обдарованість), сітзобнід (здібності).

Складання казки за даним початком “Чарівник, що може все”

Вчитель розпочинає розповідати казку, попереджаючи дітей, щоб вони уважно слухали, бо будуть її продовжувати:

В країні Чармундії жив добрий чарівник. Багато людей приходило до нього за допомогою, не забували вони і віддячити чарівникові. Кожен день стіни його будинку слухали неймовірні розповіді, чужі біди та слова вдячності.

Одного разу до садиби чарівника випадково прибула сумна дівчинка. Прийшла вона із сусідньої країни. Люди там жили дуже бідно, бо нічого не вміли робити доладу. Не було там здібних кравців, чоботарів, кухарів, лікарів і вчителів. Вислухав добрий чарівник розповідь та й пообіцяв допомогти...

Можливе продовження казки:

Він подарував дівчинці чарівну паличку. Вона могла виконати одне бажання кожного з жителів країни сумної дівчинки. Тепер все було в її руках. І дівчинка побажала: “Хочу, щоб жителі моєї країни висловлювали бажання стати справжніми майстрами певної справи”.

Прийшовши додому, вона у всіх, кого зустрічала, запитувала бажання. О диво, люди не просили їжі чи грошей, вони бажали стати гарними столярами, перукарами, хліборобами, швачками... І їхні

бажання почали збуватися. Відтепер всі зажили новим життям, були щасливі і задоволені.

Підведення підсумків заняття

Педагог ще раз звертає увагу дітей на необхідність врахування здібностей при виборі професії, наполегливості при їх розвитку.

7. Мої бажання, захоплення

Мета: Виявити дитячі захоплення, інтереси, схильності, улюблені заняття, допомогти їм усвідомити свої мрії, розвивати уявлення про те, що бажаного можна досягти за допомогою праці, виховувати працелюбність.

Зміст: Чим ви любите займатись? Чому саме цією справою? Про що мрієте? Праця – щастя коваль.

Види діяльності: Гра “Телевізійне інтерв’ю”, розповіді учнів “Моя улюблена справа”, рольова гра “Якби я був чаклуном, то для себе я б зробив..., для своїх близьких..., для всіх людей...”, малюнок “Моя мрія”, укр. нар. казка “Бабина та дідова дочка”.

Ключові поняття: інтерес (спрямованість людини на певний об’єкт чи певну діяльність, зумовлена позитивним, зацікавленим ставленням до чогось, когось); схильність (стійка орієнтованість людини на щось, бажання виконувати певну працю); мрія (щось створене уявою, що уявляється в думках); бажання (устремління до здійснення чогось, оволодіння чимось); хобі (захоплення, улюблене заняття для себе у вільний час).

Хід заняття

Вступне слово

Педагог оголошує тему заняття, розкриває зміст понять “захоплення” (діяльність, якою подобається займатись), “інтерес” (зацікавлене ставлення до чогось), “бажання” (мрії про якусь річ, явище чи дію), розказує про те, що улюблена справа людини завжди пов’язана з її інтересами, захопленнями. Інша назва улюбленої справи – хобі.

Гра “Телевізійне інтерв’ю”

В ігровій формі, використовуючи іграшкові персонажі, вчитель організовує телевізійне інтерв’ю. Залежно від інтересів дітей він заздалегідь продумує запитання і будує гру таким чином, щоб діти у

невимушеній формі виявляли свою спрямованість на ту чи іншу діяльність, виявляли захопленість чимось. Наприклад, лисичка-журналіст запитує кота, за якого відповідають діти, керуючись своїми інтересами, бажаннями:

1. Скажи, будь-ласка, любий котику, які у тебе вдома є іграшки?
2. А найулюбленіші які?
3. А якою справою ти любиш займатися у вільний від полювання на мишей час?
4. А чи багато в тебе друзів, у які ігри ви граєте?
5. Що ти любиш малювати?
6. Порадь нашим глядачам, які цікаві казки чи оповідання варто прочитати.

Розповіді учнів “Моя улюблена справа”

Вчитель пропонує скласти дітям розповідь за планом:

1. Моя улюблена справа, як давно я нею займаюсь.
2. Чому мене зацікавлює саме ця справа.
3. Чи хочу я пов’язати свою майбутню професію з цією справою.

Рольова гра “Якби я був чаклуном, то для себе я б зробив..., для своїх близьких..., для всіх людей...”

Гра допомагає з’ясувати спрямованість мотивації дітей (суспільну, особистісну), виявити їх мрії.

Педагог викликає дітей по чергово в коло, надягає чарівну шапочку, пропонує помріяти.

Малюнок “Моя мрія”

Вчитель пропонує школярам намалювати за допомогою олівців, фломастерів свою мрію, пояснюючи, що це щось створене уявою, що уявляється в думках.

Потім робиться виставка малюнків, діти пояснюють, що вони зобразили.

Укр. нар. казка “Дідова та бабина дочка”

- Читання казки з елементами переказування вчителем.
- Обговорення змісту за питаннями: Хто головні герої казки? Хто з них вам сподобався, чим? Чому баба наказала дідові позбавитись своєї доньки? Що сталося з дідовою дочкою в

лісі? Чи заслужила своє щастя дідова дочка? Чого забажала бабина дочка? Чому її бажання не здійснилось?

Підведення підсумків

Вчитель ще раз наголошує на тому, що треба приділяти увагу своїм захопленням, розвивати їх самостійно або відвідуючи гуртки, секції. А щоб здійснювались бажання, потрібно докладати зусиль, багато працювати.

8. Права та обов'язки дітей. Честь і почуття власної гідності

Мета: Ознайомити дітей з їх правами та обов'язками, вчити захищати свої права, виконувати обов'язки, розвивати почуття гідності, вміння відстоювати себе, виховувати чесність.

Зміст: Діти – майбутнє країни. Права та обов'язки дітей. Честь людини.

Види діяльності: Бесіда “Що я повинен робити і на що маю право”, схематичне зображення прав дітей, гра з м'ячем “Що б було, якби на землі дітей не було”, гра “Говоримо тільки правду”, конкурс-змагання “Хто краще знає свої права”.

Ключові поняття: право (узаконена можливість, свобода щось здійснювати, що охороняється державою); обов'язок (певний круг дій, покладених на когось і безумовних для виконання); честь (достойні поваги і гордості моральні якості та етичні принципи особистості); гідність (сукупність високих моральних якостей, а також повага до цих якостей у самому собі).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Педагог повідомляє дітям тему заняття і разом з ними з'ясовує, що таке право, обов'язок. Запитує у учнів, чи знають вони про існування документа, який проголошує права дитини (Конвенція ООН “Про права дитини”). А чи записані десь обов'язки дітей? (Спеціального державного документа не існує, але кожна школа закріплює за школярами певні обов'язки, які записані у внутрішньо-шкільному документі).

Бесіда “Що я повинен робити і на що маю право”. Схематичне зображення прав дітей.

У дітей запитують, які саме свої права вони знають, які їхні обов'язки перед батьками, вчителями, однолітками, іншими людьми. Вчитель доповнює знання дітей. Кожне право, назване педагогом або учнями, зображується схематично на плакаті, який на декілька тижнів залишається у приміщенні класу для повторення дітьми своїх прав. (Кожна дитина має право на її життєзабезпечення, тобто на їжу, на медичну допомогу, на відпочинок, на любов та піклування, на індивідуальність, на власну думку, на її висловлення, право на свободу пошуку, одержання і передачу інформації, на освіту, на свободу асоціацій і свободу зборів, на захист від усіх форм психологічного і фізичного насильства, образи, зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації з боку батьків, опікунів чи іншої особи, яка турбується про дитину. Але крім прав, вона має ще й певні обов'язки: слухатись і поважати своїх батьків, старших, допомагати їм у міру своїх можливостей, гарно поводитись, старанно навчатись, захищати молодших, турбуватись про тварин, яких приручила, бути чесною, справедливою тощо). Педагог наголошує на тому, що знання своїх прав, їх забезпечення дозволяє дітям відчувати власну гідність (повага до себе як до особистості, індивідуальності), а виконання обов'язків дозволяє зберігати честь (гідні поваги і гордості якості людини).

Гра з м'ячем “Що б було, якби на землі дітей не було”

Вчитель кидає м'яч дітям, постійно повторюючи запитання, що міститься у назві гри, а діти відповідають одним реченням. (Наприклад, було б дуже сумно. Рідко лунав би сміх. Дорослі б менше раділи.)

Гра “Говоримо тільки правду”

Вчитель нагадує дітям, що одним з їхніх обов'язків є говорити завжди правду, і пропонує пограти в гру, в якій діти матимуть можливість запитати у своїх друзів будь-що, а ті повинні будуть чесно відповідати. Той, хто відповідає, отримує право сам задати питання. Однокласника, якому адресується запитання, дитина обирає сама.

Підведення підсумків

Конкурс-змагання “Хто краще знає свої права”.

Клас ділиться на дві команди, по черзі називаючи права дітей. Команда, яка не зможе продовжити перелік далі, програє.

9. Який вчинок є моральним

Мета: Ознайомити дітей із суспільними морально-етичними цінностями, нормами поведінки, вчити діяти відповідно до засвоєних моральних цінностей, розвивати вміння робити моральний вибір з урахуванням гуманного ставлення до людини, виховувати порядність.

Зміст: Морально-етичні цінності культурної людини. Моральні категорії добро-зло, милосердя-жорстокість, відповідальність-безвідповідальність, справедливість-безпринципність, чесність-брехливість, вірність-зрадливість, благородство-підлість.

Види діяльності: Бесіда “Головні цінності життя”, прислів’я про моральні якості людини, складання “кодексу честі” вихованої дитини, укр. нар. казка “Названий батько”, розгляд ситуацій, зображених на малюнках “Як потрібно вчинити”.

Ключові поняття: мораль (правила, що визначають поведінку, виконання цих правил; духовні якості, необхідні людині в суспільстві); моральні цінності (ті моральні норми, якими керуються люди у своїй поведінці і діяльності); вихованість (дотримання загальноприйнятих правил поведінки).

Хід заняття

Вступне слово

Вчитель нагадує дітям, що на минулому занятті вони розглядали права та обов’язки дітей, запитує, які права запам’ятали, які обов’язки. Згадує про обов’язок гарно себе поводити. Повідомляє, що сьогодні вони розглядатимуть детально, що означає гарна, культурна поведінка, який вчинок називається моральним.

Розповідь вчителя “Головні цінності життя”

– На першому занятті ми з вами розглядали, в чому полягає відмінність людини від інших живих істот. Однією з названих відмінностей є вміння керувати своєю поведінкою. Люди склали норми поведінки, яких мають дотримуватись для того, щоб в мирі і злагоді жити з іншими людьми. З плином часу ці норми зазнають змін, однак є й такі, що існують уже протягом багатьох віків: не красти, не вбивати, не брехати, не ображати іншого, робити добро, допомагати людям, виявляти милосердя, бути справедливим. Правила, що визначають поведінку людини серед інших людей, тобто в суспільстві,

називаються мораллю. Якщо людина дотримується цих правил, то ми її називаємо вихованою. А керують нашою поведінкою моральні цінності, тобто норми, уявлення, як треба чинити в тій чи іншій ситуації. Наприклад, якщо Тетянка розбила тарілку, то вона може зізнатися у цьому, якщо керується такою цінністю, як чесність, або сказати неправду, звинуватити в цьому молодшого братика, якщо вважає за норму сказати неправду. А зараз ви мені наведіть приклади, коли діти чинили добро, милосердя, діяли благородно, справедливо, відповідально, виявляли вірність. (Життєві приклади учнів).

Складання “кодексу честі” вихованої дитини

Вчитель запитує у дітей, якою, на їхню думку, має бути вихована дитина, записує проголошені якості на дошці. Портрет вихованої дитини: добра, милосердна, чесна, не говорить поганих слів, приходиться на допомогу, справедлива, правдива, вірна своїм друзям, співчуває товаришу в біді, поважає інших людей, уважна до своїх батьків і людей похилого віку, працьовита, відповідальна, дотримується свого слова, вдячна, благородна.

Укр. нар. казка “Названий батько”

Вчитель розповідає короткий зміст казки, з’ясовує хто з головних героїв сподобався дітям, чим, які моральні якості були йому властиві. Від яких вчинків застерігає казка.

Розгляд ситуацій, зображених на малюнках “Як потрібно вчинити”

Наприклад, товариш попав до лікарні, бабуся несе важкі сумки, дівчинка впала і плаче, група хлопців б’є одного, сліпий чоловік хоче перейти дорогу.

Підсумок заняття

Педагог запитує у дітей, як вони зрозуміли, який вчинок називають моральним. Просить на наступне заняття разом з батьками знайти прислів’я про моральні якості людини.

10. Емоції і почуття людини, їх зовнішній прояв

Мета: Розповісти дітям про емоції і почуття людини, вчити усвідомлювати свої позитивні й негативні емоції, розвивати вміння за зовнішніми проявами дізнаватися про емоції оточуючих, виховувати чуйність.

Зміст: Що таке емоції, почуття? Позитивні й негативні емоції. Як вони проявляються назовні.

Види діяльності: Розповідь вчителя “Людські емоції та почуття”, вправи на імітацію емоцій (для зображення радості, страху, здивування, смутку використовуються відповідні етюди), вправа “Вираз обличчя”, гра з м’ячем “Актуальне самовідчуття”.

Ключові поняття: емоції (безпосередні відчуття, що виникають у ситуації і у яких виявляється ставлення людини до цієї ситуації); почуття (стійке й узагальнене ставлення до зовнішнього і внутрішнього світу).

Хід заняття

Актуалізація опорних знань

Педагог розказує дітям, що вони розпочинають вивчення другого розділу, в якому розглядатимуть почуття, емоції людини, вчитимуться ними управляти. Пригадує з дітьми, яку людину називають вихованою, запитує прислів’я, які знайшли діти про моральні якості людини. Повідомляє, що поведінка людей завжди супроводжується проявом певних емоцій, почуттів, і водночас зумовлюється ними (наприклад, якщо дитина відчуває симпатію до однокласника, то буде з ним гратись), що і розглядатимуть на сьогоднішньому занятті.

Розповідь вчителя “Людські емоції та почуття”

Педагог розповідає учням про те, що всім людям і тваринам властиве відчуття різних емоцій, тобто безпосередніх відчуттів, які виникають у певній ситуації, і у яких виявляється ставлення людини або тварини до цієї ситуації (наприклад, заєць, побачивши людину, відчуває страх і тому втікає; лев, поранивши лапу, відчуває біль і тому рикає; кішка, коли її погладжують, відчуває насолоду і муркоче). Людські емоції значно багатоманітніші, вони є реакцією на різні події, що трапляються з людиною (радість, подив, страх, смуток, зажуреність, гнів, розгубленість і т.д.). Крім емоцій, тваринам і людям властиві почуття, тобто більш стійкі, ніж емоції, ставлення до подій, до оточуючого. Так, лебеді відчувають настільки сильну тугу за своїм партнером у разі його загибелі, що закінчують життя самогубством; собака, яка позбулася господаря, відчуває сум, нудьгу, часто відмовляється від їжі, виє. Почуття людей значно глибші, складніші: почуття любові до своєї країни, гордості за свої досягнення, співчуття

другові, сорому за негідні вчинки, заздрощів іншому тощо. Дуже важливо вміти розпізнавати за зовнішніми проявами те, що відчуває інша людина, щоб краще зрозуміти її вчинки або щоб допомогти їй (коли засмучена, боїться, відчуває злість).

Вправи на імітацію емоцій

Дітям пропонується зобразити за допомогою міміки, виразних рухів емоції відповідно до прослуханих етюдів, визначається найкращий імітатор:

1. Собака принохується. (Мисливська собака, побачивши лисицю, миттєво застигла у напруженій позі. Писок витягнувся, вуха піднялись догори, очі безвідривно стежать за здобиччю, а ніс безшумно втягує приємний і дразливий запах).

2. Зосередженість. (Командир сидить і уважно вивчає карту. Він продумує план наступу на ворога. Виразні рухи: ліва рука спирається ліктем на стіл і підтримує голову, що нахилена вліво; вказівний палець правої руки рухається по уявній карті. Міміка: дещо примружені очі, нижня губа закушена).

3. Роздуми. (Хлопчик збирав у лісі гриби і заблукав. Нарешті він вийшов на велику дорогу. Але в яку сторону піти далі? Виразні рухи: дитина стоїть, руки складені на грудях або одна рука на грудях підтримує іншу руку, на яку спирається підборіддя).

4. Подив. (Одного разу першокласник Артур підгледів у під'їзді дивну сцену і написав про це оповідання: "Я йшов зі школи. Зайшов до під'їзду і побачив ганчірку, яка бігала. Я її підняв і побачив, що там кошеня". Вчитель пропонує дітям показати, які круглі очі були у хлопчика, коли він побачив живу ганчірку).

Вправа "Вираз обличчя"

Дітям показуються різні малюнки, а вони повинні вгадати, що відчувають люди, які на них зображені, і можливі причини їх емоцій, почуттів. Замість малюнків можна використати піктограми (див. додаток Б).

Гра з м'ячем "Актуальне самовідчуття"

Діти стають у коло, а ведучий кидає м'яча. Дитина, яка отримала м'яч, виходить у коло і звуками, жестами, позою виражає свій внутрішній стан на даний момент.

Підсумок заняття

Педагог цікавиться, які назви емоцій, почуттів запам'ятали діти, для чого потрібно вміти розпізнавати їх, чи є почуття у тварин. Пропонує дітям в кінці кожного дня протягом місяця розмальовувати ромашку відповідним до свого настрою кольором: якщо настрій веселий – червоним, якщо хороший, спокійний – жовтим, а якщо поганий – коричневим. Шаблони ромашок роздаються дітям в кінці кожного дня.

11. Я сам створюю свій настрій

Мета: Ознайомити дітей зі значенням поняття “настрій”, з його різновидами, вчити самому собі створювати гарний настрій, а також не концентрувати увагу на поганих думках, розвивати вміння їх позбуватися, виховувати веселу вдачу.

Зміст: Звідки береться настрій і що це таке. Як вплинути на свій настрій. “Стирання” поганих думок.

Види діяльності: Розповідь “У світі настроїв”, тренінги “Налаштування на певний емоційний стан”, “Приємна згадка”, створення колективного панно “Мій настрій – настрій мого класу”, вправа “Скажіть, що протягом дня я буду радісним і веселим”, укр. нар. казка “Язиката Хвеська”.

Ключові поняття: настрій (внутрішній стан душі); вдача (характер, сукупність душевних якостей); емоційний комфорт (психологічний стан максимальної емоційної зручності людини у природному і соціальному середовищі); радість (відчуття великого душевного задоволення).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Педагог нагадує дітям, що на минулому занятті вони знайомились з різними почуттями, емоціями. Від емоцій, які переживає людина, залежить її настрій.

Розповідь з елементами бесіди “У світі настроїв”

Вчитель показує дітям дві ляльки, які завітали до них у гості (одна весела, з посмішкою на обличчі, друга сумна), і просить визначити, що вони зараз відчувають. (Лялька Таня сумна, невесела, її хтось засмутив, вона ледь не плаче. А лялька Ліля радісна, весела, усміхнена). А як ще можна сказати про них? (У Тетянки гарний

настрій, а у Лілі – поганий). Що ж таке настрій, і звідки він береться? Настрій – це стан нашої душі, сукупність наших переживань, почуттів, емоцій і створюють настрій. Якщо ми відчуваєм радість, задоволення, то й настрій у нас гарний. З такою людиною приємно спілкуватися, вона ніби передає свій веселий настрій іншим. І навпаки, коли людина відчуває образу, злість, розлюченість, печаль, то й настрій у неї поганий. Все навкруги здається їй сірим, холодним, ворожим. З такою людиною не хочеться мати справу, її поганий настрій може передатися іншим. Якщо у людини в більшості переважає гарний настрій, то кажуть, що в неї весела вдача, тобто характер, якщо ж більше часу вона похмура – сумна вдача. Настрій відбивається на поведінці людини, її вчинках, діях. Якщо настрій гарний, хочеться спілкуватися, робити якусь справу, допомагати іншим. А якщо поганий – ніщо не миле.

На свій настрій можна вплинути самим. Треба намагатися створювати собі гарний настрій, бо це набагато краще і для самої людини, і для тих, хто знаходиться поруч з нею. Що ж робити, якщо у вас раптом “не стало настрою”? Зараз ми розглянемо декілька способів підвищення свого настрою, вигнання поганого, сумного настрою.

Тренінг “Налаштування на певний емоційний стан”

Педагог пропонує дітям подумки пов’язати схвильований настрій з одним кольором, спокійний – з другим, впевнений – з третім. Під час сильного хвилювання спочатку згадувати перший колір, потім другий, далі переходити до третього.

Тренінг “Приємна згадка”

Пропонується згадати ситуацію, в якій дитина відчувала сильну радість, комфорт (тобто максимальну емоційну зручність, її все задовольняло, все було так, як їй хотілося б), поділитися спогадами з іншими.

Створення колективного панно “Мій настрій – настрій мого класу”

Діти, виконуючи попередню вправу, переконались, що настрій можна зобразити певним кольором. Традиційно гарний настрій позначають світлим яскравим кольором, а сумний – темним. Педагог домовляється з дітьми, що жовтий колір означатиме, що в дітей дуже гарний, піднесений, веселий настрій, червоний – хороший, спокійний,

синій – стурбований, тривожний, коричневий – поганий. Потім пропонує вирізати з різнокольорового паперу відповідно до свого настрою у даний час ягідку. На дошку вивішується намальована заздалегідь лісова галявина, на яку діти “садять” свої ягоди. Робиться висновок про переважаючий настрій класу.

Укр. нар. казка “Язиката Хвеська”

Наш народ придумав багато смішних казок, які створюють гарний настрій. Одна з них – “Язиката Хвеська”. Читання казки вчителем.

Підсумок заняття

Педагог запитує, який настрій дітям хотілося б, щоб у них був. Пропонує продовжити фразу “Протягом дня я буду радісним і веселим, бо...”

12. Оптимізм і доброзичливість

Мета: Ознайомити учнів з поняттями “оптиміст”, “песиміст”, розвивати вміння радіти дрібницям, виховувати доброзичливість і чуйність.

Зміст: Коли людям буває весело. Хто такі оптимісти і песимісти. Чому мені подобаються доброзичливі люди. Хто з моїх знайомих доброзичливий.

Види діяльності: Розповідь вчителя про оптимістів і песимістів, бесіда “Мої добрі вчинки”, малювання оптиміста і песиміста, гра “Знайди позитивне в будь-якій ситуації”.

Ключові поняття: оптиміст (людина, якій властиве бадьоре, життєрадісне світовідчуття, при якому вона у всьому бачить світлі сторони, вірить у майбутнє, в успіх); песиміст (людина, яка сприймає навколишню дійсність у темних тонах, не вірить у майбутнє, має нахил у всьому бачити сумне, погане, неприємне); доброзичливість (готовність сприяти благополуччю інших, бажання допомагати і робити добро другим).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

– Усміхніться всім навколо:

Небу, сонцю, квітам, людям.

І тоді обов’язково

День тобі веселим буде.

Коли ви посміхнулися, у вас підвищився настрій.

Повідомлення теми заняття.

Розповідь вчителя про оптимістів і песимістів

Вміння радіти дрібницям, бачити в усьому позитивні сторони, вірити в майбутнє, в успіх, називається оптимізмом. А людина, якій властиве таке життєрадісне, бадьоре сприйняття оточуючого – оптимістом. Людина ж, яка сприймає навколишню дійсність у темних тонах, не вірить у майбутнє, має нахил у всьому бачити сумне, погане, неприємне, називається песимістом. В одній і тій же ситуації оптиміст і песиміст поводитимуть себе по-різному. Ось послухайте таку історію і спробуйте визначити, хто з головних героїв песиміст, а хто оптиміст. “В одному селі жили два маленьких хлопчика, Сашко і Петрик. Завжди їх можна було побачити разом, бо вони товаришували. Але характери у них були різні, тому і важко їм було порозумітися. Сашко пропонує: “Пішли в ліс за ягодами”, а Петрик у відповідь: “Не хочу, там так багато комарів, покусують”. Сашко знов: “Тоді давай до озера сходимо”, а в Петрика нова відмовка: “Сонце дуже пече, не хочеться йти нікуди”. “Ну тоді давай зробимо нову шпаківню для наших пташок”, – каже Сашко. “А хіба ми зможемо, стару ж дядько Іван робив, нам таке не під силу”, – озивається Петрик. “Зможемо, зможемо, – заохочує товариша Сашко. – Я буду все робити, а ти мені допомагатимеш”. “Ну добре”, – погоджується Петрик.

Вчитель запитує, кого ж з хлопчиків можна назвати оптимістом, а кого песимістом, чому. Якими ще були хлопчики? (Доброзичливими, бо хотіли зробити добро для пташок). Доброзичливими ми називаємо тих, хто готовий сприяти благополуччю інших, має бажання допомагати і робити добро другим.

Малювання оптиміста і песиміста

Діти отримують завдання намалювати Сашка-оптиміста і Петрика-песиміста такими, як вони собі їх уявляють.

Бесіда “Мої добрі вчинки”

Вчитель висловлює впевненість у тому, що всі діти в класі є доброзичливими, просить їх пригадати свої добрі вчинки, які їм найбільше запам’ятались.

Гра “Знайди позитивне в будь-якій ситуації”

Дітям пропонують пограти в гру, яка їх навчатиме бути оптимістами. Вчитель розповідає різні ситуації, а діти мають знайти щось позитивне, корисне, приємне в них. Наприклад, дівчинка намалювала гарного котика, як просила вчителька, і випадково розлила воду на малюнок. Довелось малювати іншого. Зате тепер вона навчилась малювати котенят. Хлопчик ішов по стежці, раптом за щось зачепився і впав. Виявилось, то був камінець. Добре ще, що не сильно забився. Хлопчик повернувся і скинув камінь зі стежки. Більше ніхто не зачепиться.

Підведення підсумків заняття

Вчитель з'ясовує розуміння дітьми понять “оптиміст”, “песиміст”, ким краще бути, чому треба виявляти доброзичливість.

13. Чому посмішка прикрашає людину

Мета: З'ясувати, що викликає посмішку на обличчі людини, чому в одних людей вона виникає частіше, ніж у інших, чи корисно сміятися, розвивати почуття гумору, виховувати тактовність.

Зміст: Коли на нашому обличчі з'являється посмішка. Почуття гумору. Посмішка зближує людей.

Види діяльності: Бесіда “Приємне спілкування з усміхненою людиною”, завдання у парах: розсмішити один одного, конкурс малюнків “Посмішка”, складання за серією малюнків гумористичних розповідей, гра “Закінчи комікс” (за серією малюнків), складання казки “Йшла посмішка по Землі”.

Ключові поняття: посмішка (міміка обличчя, губ, очей, що показує схильність до сміху, виражає привітність, задоволення); сміх (короткі поривчасті характерні звуки, що супроводяться сильними видихами і виражають повноту задоволення, радості, веселощів або інших почуттів); гумор (незлостиве насмішкувате відношення до чогось).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Педагог нагадує, що на минулих заняттях йшла мова про емоції, настрій людини, оптимізм і запитує, що з'являється на обличчі у радісної, задоволеної людини? Так, якщо людина перебуває в доброму гуморі, то, ймовірно, що на її обличчі час від часу з'являтиметься

посмішка. Зазначає, що песимісти, яким властивий роздумливий, похмурий стан душі, сміються набагато рідше, ніж оптимісти. Запитує, чи буває посмішка злою? (Коли зловтішаються з бід іншого, насміхаються над кимось). Така посмішка не прикрашає, а спотворює людське обличчя. Однак сьогодні говоритимемо про добру посмішку, яка прикрашає людину, розповідаючи іншим, що вона відчуває радість, задоволення, веселість.

Слухання пісні “Посмішка”

Бесіда “Приємне спілкування з усміхненою людиною”

Педагог запитує в дітей, чому ми кажемо, що дружба розпочинається з посмішки, з якою людиною приємніше спілкуватися, працювати, домовлятися про щось: з похмурою чи усміхненою, чому? Що може викликати посмішку на обличчі у людини? А люди якої професії викликають у нас посмішку? (Гумористи, тобто ті, хто творить гумор (пояснення значення слова), клоуни). Пропонує послухати вірш про клоуна, запам’ятати його настрої, згадати, який настрій був у клоуна, якого вони бачили у цирку. (Вчитель показує клоуна, зробленого з картону чи ДСП, в якого змінює відповідно до слів вірша вираз обличчя).

Любі діти, клоун Костя
Завітав до вас у гості.
Він веселий чи сумний –
Згадайтеся, який!

Клоун цей забув про сміх,
Він розсердився на всіх,
Тож давайте, любі діти,
Назвемо його Сердитько.

Цей веселий та смішний,
Подивіться – он який!
Всіх він любить розважати,
Веселунчик його звати.

Цей сумує та зітхає,
Мабуть, друга він не має.
І тому сумний щодня,
Ох чи Ах його ім’я.

Ще один маленький друг

Розглядає все навкруг.

Це не Ох, не Веселунчик,

Зветься просто він – Дивунчик.

Педагог розповідає дітям, що посмішка не лише полегшує спілкування з людьми, а й є корисною для здоров'я.

Завдання у парах: розсмішити один одного

Вчитель пропонує дітям повернутися один до одного і розповісти щось гумористичне або показати щось смішне, що викликало б сміх у товариша.

Конкурс малюнків “Посмішка”

Посмішка, в залежності від того, наскільки сильні емоції радості, веселощів, щастя відчуває людина, може бути різною – великою і маленькою, ледь помітною. Дітям пропонується зобразити з допомогою олівців посмішку, яка найчастіше з'являється на їхньому обличчі. Відзначаються найкращі малюнки.

Складання за серією малюнків гумористичних розповідей

Дітям дається завдання розглянути малюнки (див. додаток В) і скласти за ними розповідь. Особливо важливо оцінити в розповіді почуття гумору.

Підведення підсумків заняття

Педагог з'ясовує, що нового діти дізнались на занятті, що їм найбільше сподобалось робити, дає завдання скласти разом з батьками казку “Йшла посмішка по Землі”.

14. Дитячі страхи

Мета: З'ясувати, чого бояться діти, допомогти їм усвідомити причини своїх страхів і позбутися їх, розвивати віру в себе, виховувати впевненість, сміливість.

Зміст: Звідки беруться страхи? Чого бояться діти? Як подолати свій страх.

Види діяльності: Бесіда “Хто чого чи кого боїться насправді”, зняття страхів через гру, малювання своїх страхів, складання їх у “коробку страхів”, де вони житимуть і не турбуватимуть дитину. Елементи сугестивної терапії. Казка Ш.Перро “Синя Борода”.

Ключові поняття: страх (стан сильної тривоги, занепокоєння, дуже сильний переляк); боязнь (непокої, страх перед чимось).

Хід заняття

Вступне слово педагога

Увага дітей звертається на те, як любо, затишно і спокійно в класній кімнаті. Одна-дві дитини розповідають казку, яку вони склали вдома з батьками.

Вчитель пропонує послухати дітям пригоду, яка сталася з ним вранці, коли він поспішав до школи на урок.

— Іду я дорогою, аж раптом чую, хтось мене гукає. Озирнулась. А вам, діти, доведеться відгадати загадку, щоб дізнатись, хто мене зустрів.

Хто має хвіст крючком, ніс п'ятачком,

Не зажатий в кулачок,

На ногах в нього копита,

Ість і п'є він із корита. (Поросятко)

— Так, мене наздогнали поросятка з казки “Троє поросят”, вони були пречудові, але чомусь перелякані, попросились до нас у клас сховатись. Давайте згадаємо казку і подумаєм, кого і чого так боялись поросята. Допоможе вам ось цей віршик:

Вовка всі бояться, звісно,

Тільки в хашах гілка трісне,

Утікають – хто куди,

Щоб позбутися біди.

— А чому поросята так боялися вовка? А що їм треба було зробити, щоб сірий вовк став нестрашним? Так, треба було не лінуватися і побудувати міцний будинок, який страшний вовчисько не зміг би зруйнувати.

Бесіда “Хто чого чи кого боїться насправді”

Вихователь пропонує дітям по черзі розказати про свої страхи. Нагадує, що не можна перебивати один одного.

Зняття страхів через гру

Обирається одна дитина, яка має нав'язливий страх. Їй пропонують уявити ситуацію, де вона чогось чи когось боїться (наприклад, якщо боїться темряви, уявити себе в темній нірці). А інші діти дають їй різноманітні поради, які допоможуть подолати страх (наприклад, взяти з собою в нірку ліхтарик і запалити його, взяти з собою товариша).

Малювання дітьми своїх страхів, складання їх у “коробку страхів”, де вони житимуть і не турбуватимуть дитину.

Дітям пропонується намалювати свої страхи, після чого вихователь проходить і збирає малюнки в коробку з кришкою, повідомляючи дітям про те, що дитячі страхи відтепер будуть жити в замкненій скриньці і не турбуватимуть їх.

Казка Ш.Перро “Синя Борода”

Педагог передає короткий зміст казки, після чого ставить на обговорення питання: Що лякало жінок в кімнаті Синьої Бороди? Чи долали вони свій страх, до чого це призводило? Що зробила остання жінка Синьої Бороди? Що допомогло їй вийти зі скрутного становища, подолати свій страх? (Кмітливість, сміливість).

Елементи сугестивної терапії

Педагог просить розташуватися дітей якомога зручніше, уважно, безвідривно дивитися йому в очі, вмикає спокійну музику і впевнено, не поспішаючи промовляє: “Віднині ваші колишні страхи залишать вас. Ви їх створили самі собі. Вам нічого не загрожує, вас всі люблять. Якщо до вас прийдуть нові страхи, ви повинні розказати про них своїм друзям або батькам, вони підкажуть вам способи, як їх позбутися. Пам’ятайте, що кожна проблема має свій розв’язок, немає безвихідних ситуацій”.

15. Моя працездатність бажає кращого

Мета: З’ясувати, від чого залежить активність і працездатність людини; розвивати активне ставлення до життя; вміння швидко зосереджуватись, переключати увагу, працездатність, виховувати бережне ставлення до свого здоров’я.

Зміст: Чи завжди я енергійний і активний. Від чого це залежить. Що робити, коли терміново треба щось зробити, а пасивність бере верх.

Види діяльності: Бесіда про працездатність, розповіді учнів “Коли нічого не хочеться робити”, ігри “Що чути”, “Дивись на руки”, вправи “Ручна проба”, “Паровозик”, складання пам’ятки турботливого ставлення до свого здоров’я.

Ключові поняття: працездатність (наявність у людини внутрішніх передумов для виконання певної роботи), активність

(прояви діяльності, енергійності); енергійність (рішучість і наполегливість у діях); увага (зосередження думок чи зору, слуху на чомусь).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє тему заняття, розкриває зміст поняття “працездатність”.

Бесіда про працездатність, розповіді учнів “Коли нічого не хочеться робити”

Вчитель запитує у дітей, чи можуть вони добре працювати, коли хворіють, дуже втомились, погано спали? А що потрібно робити, щоб гарно себе почувати? (Берегти здоров’я, загартовуватись, добре харчуватись, дотримуватись режиму дня, ходити на прогулянку, вживати вітаміни). Отже, чи завжди ми перебуваємо у стані готовності до праці? Від чого залежить наша працездатність? А ще наша працездатність залежить від нашого настрою. Коли ви засмучені, то не хочеться нічого робити, все “валиться з рук”. Щоб поліпшити настрій, треба обов’язково поговорити про те, що вас турбує, з батьками чи близькими для вас людьми, послухати заспокійливу музику, сходити на прогулянку. Коли сум, незадоволення мине, ви будете більш працездатними. А тепер пригадайте випадки, коли вам нічого не хотілось робити, подумайте, з чим це було пов’язане?

Педагог розповідає дітям, що працездатність тісно пов’язана з такими якостями, як уважність, зосередженість. Пропонує пограти в ігри, з допомогою яких можна їх розвивати.

Гра “Що чути”

Дається завдання послухати і запам’ятати те, що відбувається за дверима. Потім просять розповісти, що чули.

Гра “Дивись на руки”

Діти стають один за одним, перший – командир. Під час спокійного маршу по колу командир показує різні рухи руками, інші діти повторюють ці рухи

Вправи “Ручна проба”

Дитині пропонується по черзі стукати по столу в послідовності: ребро-кулак-долоня (1-2 хвилини).

Гра “Паровозик”

Діти в зошиті в клітинку під диктовку малюють переміщення “паровозика”: 1 клітинка вниз, 2 вправо і т.д.

Підведення підсумків

Вчитель запитує у дітей, що може впливати на їх працездатність. Пропонує вдома з батьками скласти пам’ятку турботливого ставлення до свого здоров’я і дотримуватись її пунктів.

16. Вчимося відпочивати

Мета: Розповісти дітям про значення сну в людському житті, формувати уміння активно відпочивати, знімати психічну напругу, навчити прийомам релаксації.

Зміст: Стан спокою і стан сну. Навіщо людині сон. Як відпочити, не засинаючи.

Види діяльності: Усне оповідання “Мій улюблений вид відпочинку”, психом’язеве тренування з фіксацією уваги на диханні “На березі моря”, музикотерапія, гра “Розплутай клубок”.

Ключові поняття: відпочинок (час для відновлення сил, вільний від роботи, занять); релаксація (розслаблення, різке пониження тону су скелетної мускулатури).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель нагадує дітям, що минулого разу вони вели мову про працездатність, яка залежить від багатьох причин, зокрема і від того, чи відпочила людина, про що і йтиме мова на сьогоднішньому занятті. Під відпочинком розуміється час, відведений для відновлення сил, вільний від роботи, занять. Людина відпочиває під час сну, без якого не може існувати. Під час сну відпочиває мозок, нервова система, тіло. Дорослим необхідно спати 8 годин, а дітям – 10 годин. Але крім сну, є ще й активний відпочинок, яким можна займатись у стані бадьорості. Це прогулянки на свіжому повітрі, ліплення, малювання, вишивання, читання книжок, конструювання тощо.

Усне оповідання “Мій улюблений вид відпочинку”

Вчитель пропонує дітям скласти оповідання, спираючись на такі пункти плану:

1. Чим я, як правило, займаюсь у свій вільний час.
2. Чому саме ця справа подобається мені найбільше.

3. Я люблю робити це сам чи з кимось.

4. Який настрій супроводжує мій відпочинок.

Психом'язеве тренування з фіксацією уваги на диханні “На березі моря”

Діти граються на березі моря. Плескаються у воді. Досхочу накупавшись, виходять з води і лягають на прогрітий сонечком пісок... Закривають очі від яскравого сонця. Руки та ноги вільно простягнуті.

1. Гра з піском (на напруження та розслаблення м'язів рук і ніг). Набрати в руки уявний пісок (вдих). Сильно стиснувши пальці в кулаці, утримати пісок (затримка дихання). Посипати коліна піском, поступово розкриваючи пальці (видих). Струсити пісок з рук, розслаблюючи кисті та пальці. Опустити безсило руки вздовж тулуба.

2. Гра з мурахою (на напруження та розслаблення м'язів ніг). На пальці ніг залізла мураха та бігає по них. З силою потягнути носки напружених прямих ніг на себе (вдих). Залишити носки в цьому положенні, прислухатися, на якому пальці сидить мураха (затримка дихання). Миттєвим зняттям напруги в ступнях скинути мураху з пальців ніг (видих). Розслабити ноги: вони відпочивають.

3. Сонечко та хмаринка (на напруження та розслаблення м'язів тулуба). Сонечко зайшло за хмаринку, стало холодно – зіщулитися, щоб зігрітися (затримка дихання). Сонце вийшло з-за хмаринки, жарко – розслабитися (видих).

4. У вуха потрапила вода (на напруження та розслаблення м'язів шиї). У положенні лежачи на спині ритмічно покачати головою, витрушуючи воду з одного вуха, потім з другого.

5. Обличчя загоряє (на напруження та розслаблення м'язів обличчя). Підборіддя загоряє – підставити сонечку підборіддя, трішки розжати губи та зуби (вдих). Летить комаха, збирається сісти до когось на язик. Міцно стиснути губи, енергійно поворушити ними (затримка дихання). Комаха полетіла геть. Трішки відкрити рота, полегшено видихнути повітря. Ніс загоряє – підставити сонечку ніс, рот напіввідкритий. Летить метелик, вибирає, на чий ніс сісти. Зморщити ніс, підняти верхню губу доверху, рот залишити напіввідкритим (затримка дихання). Метелик полетів. Розслабити м'язи губ та носа (видих). Брови-гойдалки: знову прилетів метелик. Нехай він погойдається. Рухати бровами вверх-вниз. Метелик полетів назавжди.

Хочеться спати, м'язи обличчя розслаблені. Не відкриваючи очей, переповзти у затінок, зручно влаштуватися.

6. Відпочинок. Сон на березі моря. Діти слухають плескіт хвиль, мріють. За сигналом ведучого всі прокидаються.

Музикотерапія

Одним з видів відпочинку є слухання музики. Дітям пропонують влаштуватися зручніше, заплющити очі і послухати декілька хвилин заспокійливу, приємну музику.

Гра “Розплутай клубок”

Групи дітей беруться по команді за руки, а потім намагаються “розплутатись”, не відпускаючи рук.

Підсумок заняття

Отже, відпочинок в житті людини означає дуже багато, оскільки відновлює працездатність, підвищує настрій. Після роботи обов'язково потрібно відпочити, щоб почувати себе бадьорим і здоровим.

17. Що робити, коли тебе спіткала невдача

Мета: Розповісти дітям, що в житті людини “світлі смуги” чергуються з “темними”, вчити долати труднощі, не втрачати надії на краще, виховувати оптимізм.

Зміст: Що саме не виходить? Чи завжди так буває? Які причини невдач? Як подолати труднощі?

Види діяльності: Бесіда “Якщо приходить невдача”, аналіз ситуацій, результатом яких була невдача, казка “Мужичий син”, вправи на зняття напруги, на розслаблення м'язів “Штанга”, “Повітряна кулька”, тренінг “У мене не виходить – я зможу – я можу”.

Ключові поняття: оптимізм (вміння цінувати кожен мить життя, з надією дивитися в майбутнє, жити, не відкладаючи на потім свої бажання, радіти щоденним перемогам над своїми слабкостями і недоліками, помічати позитивну сторону навіть у непривабливих обставинах, які є уроками життя, не боятися невдач); невдаха (людина, якій не везе); труднощі (те, що викликає великої праці, зусиль, напруги).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель розповідає дітям, що беручись за справу, людина завжди надіється на її успішне, вдале завершення, але, на жаль, далеко не завжди так буває. Іноді не вистачає умінь, іноді знань, часом сили волі, щоб довести діло до кінця, а буває, що не докладе людина потрібних зусиль, полінується або ж погано себе почуває – от і приходиться невдача замість успіху. На занятті сьогодні поговоримо, що ж робити, коли справа не вдалась, як виправити ситуацію.

Бесіда “Якщо приходиться невдача”

Вчитель розповідає дітям, що в кожної людини бувають невдачі. Немає такого чоловіка, в якого б абсолютно все завжди виходило. Тому і кажуть, що “світлі смуги” в людському житті, тобто коли все виходить, людині таланить, чергуються з темними, коли одна невдача змінює іншу. Однак в одних людей дуже часто щось не виходить, їм не везе. Таких людей називають “невдахами”.

Педагог нагадує, що на одному з занять вже йшла мова про оптимізм, який дуже знадобиться людині у разі невдачі, адже дуже важливо не втрачати надії на краще, потрібно натомість докладати зусиль для виправлення помилок, подолання труднощів.

Вчитель просить дітей пригадати випадки, коли виконувана ними справа не мала позитивного результату, закінчувалася невдачею, що вони робили далі, чи намагалися виправити ситуацію. (Розповіді дітей).

Аналіз ситуацій

Вчитель обирає дві дитячі розповіді і пропонує дітям їх проаналізувати, подумати, чому результат їхньої роботи був невдалим, що можна було б змінити (наприклад, завдання було дуже складне, не вистачило вмінь, потрібно потренуватися на простішому завданні або попросити допомоги у вчителя, батьків, друзів; або не получилось, бо не дуже старався, треба було попрацювати над завданням більш старанно, докласти більше зусиль).

Переказ вчителем і обговорення казки “Мужичий син”

Увага дітей акцентується на тому, що за допомогою праці, допомоги друзів можна багато чого досягти.

Вправи на зняття напруги, на розслаблення м’язів “Штанга”
(дитина піднімає “важку штангу”, потім її кидає і відпочиває),

“Повітряна кулька” (попарна робота: одна дитина виконує роль надувного м’яча, а інша насосом надуває цей м’яч).

Підсумок заняття

Вчитель виявляє, як зрозуміли діти, що може бути причиною невдалого завершення справи, що потрібно робити за таких умов. Пропонує тренінг “У мене не виходить – я зможу – я можу” (дитина уявляє справу, яка в неї не вийшла, потім думає, як вона її виконуватиме, при цьому уявляє, що в неї все гарно виходить, в кінці отримує той результат, якого прагнула.

18. Я і спілкування в моєму житті

Мета: Допомогти учням усвідомити позитивні й негативні сторони свого характеру, ознайомити їх з найпоширенішими правилами спілкування, з правилами спілкування у різних ситуаціях, вчити долати бар’єри у спілкуванні, розвивати культуру спілкування, позитивні якості характеру, вміння взаємодіяти з іншими людьми, рефлексію, виховувати комунікабельність.

Зміст: Мій характер. Чи вмію я спілкуватися. Кожна людина цікава. Навіщо потрібні правила спілкування. Хто їх створив? Правила спілкування у дружбі. Ділове спілкування. Спілкування у гостях, у театрі, в транспорті. Які правила спілкування ви часто порушуєте?

Види діяльності: Розповідь з елементами бесіди “Позитивні і негативні риси характеру, їх вплив на спілкування”. Рольова гра “Гість – радість у домі”, вирішення проблемних задач з теми “Правила спілкування”, продовження незакінченого оповідання, вірш М.Людкевич “Чим кінчається сварка”....

Ключові поняття: спілкування (взаємні відношення, діловий або дружній зв’язок); комунікабельність (вміння легко входити в контакт з іншими людьми).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє дітям, що вони розпочинають вивчати новий розділ, в ході якого дізнаються, як потрібно спілкуватися з іншими людьми і розвинути свої комунікабельні уміння. Комунікабельність – це вміння легко входити в контакт з іншими людьми.

Розповідь з елементами бесіди “Позитивні і негативні риси характеру, їх вплив на спілкування”

Вчитель пропонує дітям перерахувати, з ким щоденно вони спілкуються (вдома з батьками, бабусею, дідусем, сестричкою чи братиком, сусідами, у школі – з друзями, вчителями, в магазині – з продавцями, на вулиці – з незнайомими людьми – перехожими: старими, молодими, ровесниками. Важко полічити, скільки людей за один день ми бачимо, з одними тільки вітаємось, з іншими ще й розмовляємо, третім відповідаєм на запитання, до декого звертаємось з проханням. Отже, людина знаходиться в постійному спілкуванні із знайомими і незнайомими людьми в школі, на вулиці, в кіно, в бібліотеці, в магазині, в транспорті... Привітне чи грубе слово однієї людини нерідко залишають в душі іншої людини слід на весь день. Часто гарний настрій людини залежить від того, чи були до неї уважні, привітні, доброзичливі. І як образливо буває від неуваги, грубого, злого слова.

Звісно, в кожній людини свій характер, який дуже впливає на спілкування. Якщо людина сором'язлива, їй важко знайомитись з новими людьми, знаходити друзів. Комунікабельній людині це дається набагато легше. Якщо у людини багато поганих рис характеру, з нею ніхто не хоче разом працювати, товаришувати. А які ви знаєте гарні (погані) риси характеру? Подумайте, які гарні риси характеру, які погані має кожен з вас.

Педагог кидає школярам м'яча, а вони називають риси, які змогли в себе визначити.

Злість, жадібність, заздрість, недотримання виконання своїх обіцянок, нестриманість, невміння вислухати іншого – все це риси, які погано впливають на встановлення контактів з людьми. Отже, треба їх позбуватися.

Кожна людина повинна дотримуватися певних правил спілкування, які створили самі люди, бо вона живе не сама, а в суспільстві. Ці правила обов'язкові для всіх: для дорослих і дітей, для хлопчиків і дівчаток, для спокійних і шибеників. Їх потрібно виконувати завжди. Як ви думаєте, що це за правила? (Бути завжди ввічливим, вміти до кінця вислухати співбесідника, не втручатися в розмову дорослих, не ображати іншого словом тощо, не казати про присутніх “він” або

“вона”, звертатись до дорослих на “ви”). Якщо будете їх дотримуватись, то з вами буде приємно спілкуватися, ви зможете товаришувати з багатьма дітьми і дорослими.

Рольова гра “Гість – радість у домі”

Дітей розбивають на групи, пропонують уявити, що кожна група – це сім’я, а один член групи – гість, який має завітати до них, розподілити ролі і розіграти зустріч гостя, дотримуючись правил спілкування.

Вирішення проблемних задач з теми “Правила спілкування”

Вчитель зачитує умову, а діти знаходять правильне вирішення наступних ситуацій:

1. В автобусі пасажир штовхнув випадково жінку, яка не втрималась на ногах. Що повинен був зробити чоловік?

2. Вранці у під’їзді зустрілись дві жінки різного віку. Хто першим мав привітатись? (Молодша жінка).

3. На тролейбусній зупинці стояли жінка 30 років, старенька бабуса і чоловік 40 років. У якій послідовності вони мають зайти до тролейбусу?

Продовження незакінченого оповідання

У хлопчика Василя не було друзів. Він весь час сидів вдома, злий і набурмочений. На запитання мами, чого він не йде гуляти, Василь відповідав: “Не хочу, Микола не грається зі мною, А Сашко до мене чіпляється”. Насправді ж він просто не знав, як потрібно правильно спілкуватись. Якщо Василь хотів подивитись чужу іграшку, він її забирав, а не просив, якщо діти не погоджувались грати в гру, яку запропонував він, то одразу залишав їх, він не вживав ввічливих слів, та й часто насміхався над іншими. Мама Василя дуже хотіла йому допомогти знайти друзів...

Читання вірша М.Людкевич “Чим кінчається сварка”...

Отже, невміння спілкуватись нерідко призводить до сварок. Як можна вийти з такої ситуації, нам підкажуть вірші.

Хлопчик цей – великий злюка,
Він мене шарпнув за руку,
Обізвав: “Всезнайка, соня,
І бабусина тихоня,
Мямля, чапля із поліна,

І зануда, як Мальвіна”.
Як сказала: “Ти на вроду –
Мов опудало в горді”.
Він сказав...
І я сказала...
Він замовк. І я мовчала.
Ми мовчали, а на гіллі
Яблука гойдались спілі...
Хлопчик яблуко зірвав
І мені подарував.

Підсумок заняття

Педагог підводить підсумок, відзначаючи, що якщо діти дотримуватимуться правил спілкування, про які вони сьогодні дізнались, то у них буде багато друзів, з ними будуть хотіти працювати і спілкуватись інші діти. Висловлює надію, що діти будуть завжди такими ввічливими, як розповідає вірш “Доброго ранку”:

“Доброго ранку!” – мовлю за звичаєм.

“Доброго ранку” – кожному зичу я.

“Доброго дня вам” – людям бажаю.

“Вечором добрим” стрічних вітаю.

І посміхаються у відповідь люди –
Добрі слова ж бо для кожного любі.

19. Люб’язність, ввічливість і тактовність – невід’ємні риси культурної людини

Мета: Ознайомити дітей з правилами поведінки в різних місцях, вчити поводити себе відповідно, розвивати вміння поєднувати свої інтереси з інтересами інших, виховувати культуру і тактовність.

Зміст: Поведінка в школі, вдома, на вулиці, в громадських місцях, у місцях відпочинку. Уважність, привітність, доброзичливість, готовність допомогти. Привабливість вихованої людини.

Види діяльності: Вірш О.Сенатович “Що сказати треба?”, бесіда “Культурна людина. Яка вона?”, інсценівка оповідання Ю.Єрмолова “Чуйний хлопчик”, читання віршів “Ішов у кіно я цієї неділі”, “Гостинна сусідка”, тренінг “Побажання”.

Ключові поняття: ввічливість (дотримання правил пристойності), люб'язність (привітність, чемність, запобігливість); такт (почуття міри, що створює вміння поводити себе пристойним, відповідним чином).

Хід заняття

Актіалізація опорних знань учнів

Читання вірша О.Сенатович “Що сказати треба?”

Три бабусі і дві мами із онуками й синами
Йдуть до скверика гуляти. Починає рахувати
Наймолодша мама діток, і цукерками вгощати
Всіх підряд: п'ять цукерок – п'ять хлоп'ят.
Кожен з них цукерку взяв і собі до рота вклав.
Три бабусі і дві мами разом сплеснули руками:
–Що сказати треба, діти? Але діти (ну і діти) –
Ані пари з вуст, чути лиш цукерок хруст,
Розвели руками мами, і бабусі вслід за ними:
Що робити, діти, з вами, із нечемними такими?
Та хлоп'ята мовчки їли і жували, аж сопіли.
Лиш управилися з ними, із цукерками смачними,
Задзвеніли, як дзвіночки, їхні чисті голосочки:
–Ми вас зовсім не лякаєм! Що сказати треба, знаєм.
Та коли роти в роботі, ніяк “дякую” сказати
Із цукеркою у роті.

Вчитель запитує у дітей, чи правильно повели себе хлоп'ята, яке правило спілкування вони порушили.

Бесіда “Культурна людина. Яка вона?”

Вчитель повідомляє тему і роз'яснює дітям зміст понять “ввічливість” (дотримання правил спілкування і поведінки), “люб'язність” (привітність, запобігливість), “тактовність” (обачливість, почуття міри, що створює вміння поводити себе належним чином), “культурна людина” (людина, яка вміє спілкуватись, гарно себе поводити в різних місцях, зі знайомими і незнайомими людьми).

Нагадує, що на минулому занятті розглядали, як треба спілкуватись, зауважуючи, що культурна людина ввічлива не тільки на словах, а і на ділі. Запитує у дітей про випадки, коли вони чи інші проявляли люб'язність, ввічливість, тактовність. Пропонує питання

для роздуму: ввічливість і тактовність – це одне й те ж саме, чи ні? Пропонує послухати випадок, який допоможе їм зорієнтуватись:

Гарно вдягнена жвава жінка у супроводі морського офіцера входить у тролейбус. Побачивши її, поряд піднімається дівчинка.

–Сідайте, будь ласка.

–Ну що ти... Дякую, не треба.

–Сідайте, сідайте, я завжди поступаюсь місцем літнім людям.

Жвавість на обличчі жінки зникає.

Чи була дівчинка ввічливою? (Так).

А тактовною? (Ні, бо тактовна людина завжди обачлива, подумає, чи буде до речі її вчинок, чи не образять кого її слова, навіть ввічливі).

Розгляд творів по темі

Вчитель запитує в дітей, чи часто вони допомагають вдома мамі, татові? І, мабуть, кожному дуже приємно почути похвалу, подяку за допомогу. Але ми спілкуємось не тільки з рідними, а й просто зі знайомими, а то й зовсім незнайомими людьми. Добре вихована людина, чуйна, доброзичлива, завжди поспішить на допомогу в разі необхідності. Але має ще значення, як саме звертається людина до того, кому хоче допомогти. Безтактне, грубе звернення може образити людину. Ось послухайте оповідання про хлопчика Костика, подумайте, чи культурно він себе поводить.

Інсценівка оповідання Ю.Єрмолова “Чуйний хлопчик”

(Інсценівка готується заздалегідь з трьома учнями)

Діючі особи: Костик, Марія Петрівна (сусідка), бабуса (сусідка).

Костик (до себе): Сьогодні буду з усіма найчемніший і найуважніший з усіх наших хлопців. Ондечки сидить бабуса. Хай вона тільки опустить свою палицю, я одразу ж її підніму. От вона й розкаже всім: “Ой, який у нас Костик чуйний та уважний!”

(Чекає): Чого вона ту палицю не випускає? Так і цілісінький день можна чекати.

(У дворі з’являється Марія Петрівна з важкою сумкою).

(До себе): О! Краще я їй допоможу.

(До сусідки): З магазину, чи як?

Марія Петрівна: Еге ж, дещо купила.

Костик: Гаразд, так вже тому й бути, донесу вам сумку до під’їзду. Тут зовсім близьенько. Давайте, чи що? А то пихкайте, як маневровий

паровоз. (Простягає руку за сумкою, але Марія Петрівна відсторонює його, йде далі).

Бабуся (до себе): Ой, який невихований. І чому його тільки батьки вчать?

Костик: Це я – невихований? Та ви що, сліпі, чи що? Я ж тільки що на ваших очах... Ну, вже більше нізачо нікому не допоможу. (біжить, підбиває бабусину палицю, та хитає головою йому вслід).

Костик: Нізачо! Досить з мене. Дякую!

Читання вірша “Ішов у кіно я цієї неділі”...

Зовсім по-іншому вчинив хлопчик, про якого ви зараз послухаєте вірш.

Ішов у кіно я цієї неділі.

Навколо дерева обмерзлі та білі,

Слизький під ногами видніється лід,

Ще й вітер холодний зривається вслід.

Аж бачу: бабуся виходить з крамниці,

Спинилась і рушити з місця боїться,

Не зважиться й кроку ступить по льоду

І тихо про себе шепоче “Впаду”.

А лід під ногами темніє навколо.

І тут мене наче щось в серце вколало.

Назад повернувся, до неї біжу:

“Давайте, бабусю, я вам поможу”.

І взявши за руку, по бруку слизькому

Довів я бабусю до самого дому.

А в неї всі зморшки, немов промінці:

“Спасибі! Оце в нас ростуть молодці!”

Вчитель запитує, хто з хлопчиків дітям сподобався більше, чому?

Вчитель пропонує послухати вірш “Гостинна сусідка” і визначити, про невічливість чи про нетактовність тут іде мова.

Гостинна сусідка

–Де ви були, Тишку й Ганнусю?

Я виглядаю вас давно!

–В сусідки. Там ішло, бабусю,

По телевізору кіно.

–А ви не заважали їй,

Сусідці нашій дорогій?
– Ні. Її так зраділа,
Немов ми їй – рідня якась,
І цілий вечір шепотіла:
“Не вистачало тільки вас”.

Тренінг “Побажання”

Діти стають у коло, передають м’яч один одному, висловлюючи побажання на сьогоднішній день.

Підсумок заняття

Вчитель запитує, що нового діти дізнались, хто з героїв оповідань, віршів їм запам’ятався, на кого вони б хотіли бути схожим, а на кого – ні.

20. Мовлення людини. Міміка і пантоміміка

Мета: Вчити дітей передавати і сприймати інформацію вербальними і невербальними способами, володіти своєю мімікою і пантомімікою, збільшувати словниковий запас дітей, розвивати правильне, впевнене, виразне мовлення у дітей, виховувати ввічливість.

Зміст: Вербальні й невербальні способи спілкування. Говоримо впевнено. Словниковий запас. Інтонація і виразність мовлення. Язик не помело, слово не полова. Ввічливі слова.

Види діяльності: Розповідь з елементами бесіди “Вербальні й невербальні способи спілкування”, мовленнєва гра “Рима”, рольова гра “Інтерв’ю”, змагання “Знавці прислів’їв”, конкурс на варіативність інтонацій, гра “Впізнай по голосу мій настрій”, тренінг “Вітання мовчки”, розігрування пантоміми.

Ключові поняття: мовлення (конкретне використання мови для висловлення думок, почуттів, настроїв); вербальне спілкування (спілкування за допомогою слів, мови); невербальне спілкування (спілкування за допомогою жестів, м’язів обличчя, пози, очей, ходи та інших виразних рухів); міміка (рухи м’язів обличчя, що виражають внутрішній душевний стан); пантоміміка (виражальні рухи всього тіла або окремої його частини); жести (рухи рукою чи іншими частинами тіла, які щось означають або супроводять мовлення).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє, що завдяки мовленню люди спілкуються, знаходять порозуміння. Але є ще деякі засоби, про які говоритимемо на сьогоднішньому занятті, які допомагають зрозуміти один одного. Це міміка і пантоміміка.

Розповідь з елементами бесіди “Вербальні і невербальні способи спілкування”

Оскільки люди живуть не поодинокі, а в суспільстві, вони мають взаємодіяти, спілкуватися. Для цього існує мова. Звірі, птахи, комахи, риби також спілкуються, але за допомогою різних звуків, вони не мають мови, і це збіднює їх спілкування. Люди можуть спілкуватися в усній і писемній формі, якщо їх розділяє відстань. На допомогу усному мовленню, за допомогою якого ми висловлюємо думки, почуття, настрої, приходить міміка (рухи м'язів обличчя, що виражають внутрішній душевний стан), пантоміміка (виражальні рухи всього тіла або окремої його частини), жести (рухи рукою чи іншими частинами тіла, які щось означають або супроводять мовлення).

Спілкування за допомогою слів, мови називається вербальним, а за допомогою жестів, міміки, пантоміміки – невербальним.

Є деякі правила спілкування, найпершим з яких є ввічливість. Як ви думаєте, діти, що означає ввічливе спілкування?

Щоб іншому було легко вас зрозуміти, треба говорити виразно, з інтонацією.

Перед тим, як щось сказати, треба добре подумати, не дарма в народі кажуть: “Язик не помело, слово не полова”, “Слово – не горобець, вилетіло – не спіймаєш”.

Якщо людина добре подумала і впевнена у своїх словах, то має говорити впевнено.

Чим більше слів знає людина (тобто чим більший її словниковий запас), тим виразніше вона може висловити свої думки, бажання, погляди.

Мовленнєва гра “Рима”

Дітям пропонується слово, вони повинні дібрати риму до нього, наприклад, сіно-коліно, дірка – нірка, ніжка – книжка, клітина – дитина, ніс – ріс, калина – малина.

Рольова гра “Інтерв'ю”

Дітей ділять на групи. Одна дитина виконує роль Діда Мороза, який має дізнатися у дітей, що б вони хотіли отримати в подарунок на наступний Новий рік, розпитати, про що вони мріють.

Змагання “Знавці прислів’їв”

Клас ділиться на дві команди, дається завдання: згадати якомога більше прислів’їв на будь-яку тему, пояснити їх. Визначається команда-переможець.

Конкурс на варіативність інтонацій

Запропоновану фразу (наприклад, доброго вам дня, як справи?) діти повинні вимовити з різними інтонаціями (з сумом, з радістю, з подивом, з жахом).

Гра “Впізнай по голосу мій настрій”

Діти повинні скласти речення і вимовити його з сумною чи радісною інтонацією. Один промовляє, а інші слухають і відгадують його настрій.

Тренінг “Вітання мовчки”

Діти розбиваються на пари і вітають один одного мовчки, використовуючи невербальні засоби спілкування.

Розігрування пантоміми

Клас ділиться на групи, кожна з яких задумує казку і розіграє її фрагмент за допомогою пантоміми, не використовуючи слів. Інші відгадують назву казки.

Підсумок заняття

Вчитель запитує, що нового дізнались діти, для чого потрібно людям спілкуватись, що допомагає їм це робити.

21. Чи легко зрозуміти іншого

Мета: Розглянути можливі випадки непорозуміння людей, негативні риси характеру, які спричиняють це, розвивати у дітей бажання позбутися таких рис, а також вміння розуміти інших, стаючи в їх позицію, виховувати любов до людей, альтруїзм.

Зміст: Чому люди сваряться. З ким вам не подобається спілкуватися? Чому? Чи намагаєтесь ви зрозуміти вчинки і поведінку інших людей?

Види діяльності: Бесіда з елементами дискусії “Чому люди іноді не можуть порозумітися?”, слухання та обговорення конфліктних ситуацій, описаних у творах письменників, тренінг “Дзеркало”, гра “Знайди пару”, розгляд ілюстрації “Віслюки”, обговорення, складання фантастичного оповідання “До нас прилетіли інопланетяни”, тренінг “Вживання в роль”.

Ключові поняття: альтруїзм (риса характеру, що спонукає людину безкорисно приходити на допомогу іншим); імітація (здатність однієї людини наслідувати рухи, жести, міміку, голос іншої людини).

Хід заняття

Вступна бесіда

Вчитель повідомляє тему, просить дітей подумати і відверто відповісти, чи завжди їм добре у дворі, вдома, в школі? (Відповіді дітей про те, що якщо хтось скривдив їх, обізвав, ударив, не хотів слухати – тоді погано).

Бесіда з елементами дискусії “Чому люди іноді не можуть порозумітися?”

Дітям пропонується подумати, чому іноді між людьми, навіть найближчими, бувають сварки, образи, непорозуміння? (Відповіді дітей)

Вчитель пропонує послухати вірш С.Михалкова “Два барани” і зробити висновок, чим іноді може закінчитись непорозуміння, подумати, як можна було уникнути лиха.

Інсценівка вірша

Ведучий: По крутой тропинке горной

Шел домой барашек черный.

И на мостике горбатым

Повстречался с белым братом...

И сказал барашек белый:

Баранчик білий:

Братец, вот какое дело:

Здесь вдвоем нельзя пройти –

Ты стоишь мне на пути.

Ведучий: Черный брат ответил:

Баранчик чорний: Ме-е-е. Ты в своем, баран, уме?

Пусть мои отсохнут ноги,

Не сойду с твоей дороги!
*Ведущий: Помотал один рогами,
Уперся другой ногами...
Как рогами не крути,
А вдвоем нельзя пройти.
Сверху солнышко печет,
А внизу река течет.
В этой речке утром рано...
Утонули два барана.*

Досить часто на таких упертих баранчиків бувають схожі наші діти, а іноді, на жаль, і дорослі. І через те, що люди не можуть чи не хочуть зрозуміти один одного, поступитися, простити, виявити альтруїзм (пояснення занчнення терміна), виникають сварки, конфлікти, навіть бійки. А коли не можуть порозумітися відразу цілі народи, то бій вже йде на смерть – виникають війни.

Слухання та обговорення конфліктних ситуацій, описаних у творах письменників

Нагрубив

Діма злим сьогодні був, відіпхнув братишку,
Навіть мамі нагрубив... й нахилився в книжку.
Але ледь відкрилась книжка –
Раптом прочитав хлопчисько:
“Вітер по морю гуляє і кораблик підганяє.
Він біжить собі у хвилях на роздутих на вітрилах,
Мимо острова Буяна, мимо... Діми-грубіяна”.

Хіба це клас?

Нема ні миру, ні любові –
Розтанули і зчезли вмиль.
Розбив Віталік носа Вові,
І той заплаканий стоїть.
Замазали весь зошит Галі,
Погане слово хтось сказав.
Пішла біда гуляти далі...
Хтось Колі ручку поламав.
Скубнули Таню за косичку,

Вона ображена мовчить.

З книжками скинули поличку...

Ну як в такому класі жить?

Психогімнастична хвилинка

Вчитель пропонує дітям закрити очі і згадати свою образу, сварку. Розказати, як помирилися.

Розгляд ілюстрації “Віслюки” (див додаток Г). Обговорення.

У дітей запитують, в якій послідовності треба розмістити малюнки? Що відбулося з віслюками? Про що вони задумалися? Чи правильний висновок зробили?

Тренінг “Дзеркало”

Вчитель пропонує дітям зімітувати рухи один одного (пояснює значення даного терміна). Діти виконують за допомогою жестів чотири завдання: пришити гудзик, спекти пиріг, зібратися в дорогу, виступити в цирку. Кожне завдання виконується попарно, причому одна дитина виконує завдання, а друга стає дзеркалом, тобто копіює всі рухи напарника.

Гра “Знайди пару”

Діти отримують картки з назвами тварин, показувати картки не можна. Потрібно знайти пару, використовуючи міміку, пантоміміку.

Складання фантастичного оповідання “До нас прилетіли інопланетяни” за планом:

1. З якої планети до нас прилетіли гості, як ми їх зустрічали.
2. Яким чином спілкувались з інопланетянами, чи змогли порозумітися.
3. Що повідомили інопланетяни.

Підсумок заняття

Вчитель разом із дітьми робить висновок про те, що дружити краще, ніж сваритися, що треба завжди шукати шляхи, які б допомогли уникнути сварок і образ, ніколи самому не треба робити того, чого б не хотів, щоб зробили тобі. Висловлює надію, що після сьогоднішньої розмови діти намагатимуться завжди порозумітися, не сваритися, бути дружніми.

22. Вчимося співчувати іншим, радіти разом з ними

Мета: Вчити дітей проявляти людяність, чуйність, розвивати емпатію, взаємодопомогу, виховувати гуманність.

Зміст: Радіємо разом. Коли іншому погано... Надання допомоги.

Види діяльності: Складання розповіді “Коли людина потрапила в біду”, бесіда “Чужа біда – моя біда”, казка Г.Х.Андерсена “Дівчинка з сірниками”, виготовлення сюрпризів для однокласників, бесіда “Чи радію я, коли іншим добре”, гра “Добра чарівниця”.

Ключові поняття: емпатія (має подвійний зміст: по-перше, це співчуття як найважливіша моральна здатність відгукуватися на чуже нещастя; по-друге, це вміння радіти успіхам, щастю іншої людини); гуманність (прояви людяності у взаєминах з іншими); чуйність (здатність співчувати).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє, що сьогодні вони з дітьми відправляться у подорож до країни Чуйних, уважних, співчутливих. Але потрапити туди можна тільки разом із провідником з цієї країни. Оскільки люди там дуже зайняті, то вони по черзі чергують, щоб проводити гостей по своєму краю. Сьогодні там чергує хлопчик, який не дуже добре знає правила поведінки, і доки він не розв’яже поставлених перед ним завдань, він не матиме права повернутись додому. А разом з ним не зможемо мандрувати і ми. Тож давайте допоможемо нашому маленькому провідникові. Завдання 1: Дівчинка впала і боляче забилася, що потрібно зробити? Завдання 2. На протилежній стороні вулиці посковзнулась і впала жінка. Поруч з нею нікого не було. Як їй допомогти? Завдання 3. У твого товариша пропала ручка, ти бачив, хто її взяв. Як ти вчиниш?

Складання розповіді “Коли людина потрапила в біду” (у групах) відповідно до поставлених завдань. В кінці вчитель повідомляє дітям, що вони отримали перепустку для входу у країну Чуйних, уважних, співчутливих.

Бесіда “Чужа біда – моя біда”

Йдучи по країні, вони потрапили на вулицю, яка називається “Чужа біда – моя біда”. Вчитель пропонує дітям висловити свої міркування щодо того, як вони розуміють назву цієї вулиці, чому вона

так названа. Запитує, як діти думають, хто з їхнього класу міг би жити тут.

Казка Г.Х.Андерсена “Дівчинка з сірниками”

Дітей запрошують відвідати у країні Чуйних, уважних, співчутливих бібліотеку, де їм переказують зазначену вище казку. Після цього проводиться обговорення за запитаннями: Які почуття викликала у вас казка? Кого вам було шкода, чому? Чи допоміг хтось дівчинці, чи виявляли до неї чужі люди, батьки співчутливість? Чому дівчинка замерзла? Як по-іншому можна було б закінчити казку?

Виготовлення сюрпризів для однокласників

Залишивши бібліотеку, діти помандрували далі і побачили будинок, де був розташований гурток “Умілі рученята”. Але мав одну особливість цей гурток: поробки діти виготовляли не для себе, а для своїх друзів. Дітям на основі їх знань пропонується виготовити з паперу, картону поробку і подарувати комусь з класу в кінці дня.

Бесіда “Чи радію я, коли іншим добре”

Вчитель повідомляє, що діти зайшли на вулицю, яка має назву “Я радію, коли іншим добре”. Запитує, чи приємно їм дарувати подарунки іншим? Чи радіють діти за друга, коли той отримав нову іграшку, про яку мріяв, або гарно відповів на уроці, чи, можливо, заздрять? А коли на місці друга опиняється однокласник, який їм не дуже до вподоби, що тоді вони відчують? Підводить дітей до висновку, що радість іншої людини може порадувати і їх, адже гарний настрій іншого, посмішка на його обличчі передається тому, з ким він спілкується.

Гра “Добра чарівниця”

Ось і прийшов час повертатись додому. Але добра чарівниця, яка проводить всіх гостей, вирішила зробити кожному з дітей подарунок. Вона хоче подарувати їм по одній гарній рисі характеру. Відтепер Михайлик буде подільчивим, Оксанка приходитиме на допомогу, Юлія не буде заздрити, а буде радіти, коли іншим дітям добре, Віталік буде слухняним...

23. Людина без друзів, як дерево без коріння

Мета: З’ясувати різницю між другом і просто знайомим, розглянути, які риси характеру людини викликають повагу в інших і

бажання дружити з такою людиною, розвивати вміння берегти дружбу, виховувати товариськість.

Зміст: Кого можна назвати другом. Навіщо потрібна дружба. З ким ви товаришуєте? Чому? Мій клас – мої друзі. Дерево міцне корінням, а людина – друзями.

Види діяльності: Бесіда “Друг – це той, хто...”, оповідання Л.Толстого “Два товариша”, гра “Я дарую тобі” (описати подарунок невербальним способом), укр. нар. казка “Котик і півник”.

Ключові поняття: друг (той, хто пов’язаний з кимось дружною); дружба (близькі відношення, засновані на взаємній довірі, прихильності, спільності інтересів); товариськість (близькість, заснована на товариських відносинах).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель нагадує дітям, що на минулих заняттях вони говорили про риси людини, які сприяють встановленню гарних взаємин між людьми, а сьогодні з’ясують, кого можна назвати справжнім другом, чим він відрізняється від просто знайомого.

Сюрпризний момент, що мотивує дітей до повсякденного вияву доброзичливості, уважності, товарищкості.

Вчитель повідомляє, що до них у клас завітала гостя-чарівниця, звуть її Добріна. Запитає, як діти гадають, чому в неї таке дивне ім’я?

З’являється чарівниця і розповідає наступне: “Сьогодні я не випадково прийшла до вас, діти. Мені потрібна ваша допомога. Є на світі країна, де хазяйнує зла чарівниця. Вона зробила так, що люди, які живуть у цій країні, розучилися дружити, їм через це дуже важко живеться. Сумно, правда? Я вирішила допомогти їм і подарувала чарівне дзеркало, у якому вони зможуть побачити, як живуть, товаришують, будують свої взаємини мудрі, добрі люди. Чи можете ви показати тим бідолахам приклад добра, уважності, допомоги. підтримки один одного? Дивлячись на вас, вони будуть робити все так само, як і ви, вчитися доброзичливості, розумінню, повазі. Тому я поставлю друге дзеркало у вашому класі, домовилися?

(Таким “дзеркалом” надалі може стати своєрідна газета класного життя з малюнками дітей, записами про шкільне життя, поздоровленнями).

Бесіда “Друг – це той, хто...”

Вчитель підсумовує, що їм доручена дуже важлива і відповідальна справа. Але спочатку треба самим обговорити, якими мають бути відносини між людьми, між добрими друзями. Запитує в дітей, чому одних людей ми вважаємо своїми друзями, інших просто знайомими. Скільки може бути друзів в однієї людини? Як перевіряється дружба? А як звуть ваших друзів? Чи траплялась нагода вам довести свою дружбу? Як ви розумієте прислів'я “Дерево міцне корінням, а людина – друзями”?

Оповідання Л.Толстого “Два товариша”

Читання і обговорення за наступними питаннями: Чи справжніми товаришами були хлопці? Який вчинок був нетовариським? Як потрібно було зробити справжньому другу?

Гра “Я дарую тобі”

Робота в парах: дітям пропонують подарувати уявний подарунок однокласнику, але потрібно описати його не за допомогою слів, а за допомогою жестів.

Укр. нар. казка “Котик і півник”

Вчитель переказує казку дітям, звертає увагу на те, що котик завжди приходив на допомогу півнику, виручав його з біди, тому його можна назвати справжнім другом.

Підсумок уроку

Вчитель разом з дітьми підсумовують, що справжній друг – це той, хто завжди прийде тобі на допомогу, буде разом не тільки в радості, але і в горі, цікавиться твоїми справами, кому можеш розповісти свої таємниці, хто зрадіє твоїм успіхам.

24. Моя сім'я. Близькі люди: чи дійсно вони мені близькі?

Мета: Конкретизувати, з кого складається сім'я, визначити, хто з членів сім'ї є найближчою людиною для дитини, виховувати любов і турботливе ставлення до членів своєї родини.

Зміст: Члени моєї родини, моє місце серед них. Кого ми відносимо до близьких людей. З ким вам найцікавіше в сім'ї спілкуватися? До кого ви завжди звертаєтесь за допомогою?

Види діяльності: Розповіді учнів “Я і моя сім’я”, сюжетно-рольова гра “Сім’я”, сімейний портрет (конкурс малюнків), казка Г.Х.Андерсена “Дикі лебеді”.

Ключові поняття: сім’я (група родичів, що живуть разом); родина (група людей, пов’язаних між собою родинними зв’язками); спорідненість (зв’язок між людьми, заснований на походженні різних людей від спільного пращура, а також на шлюбних сімейних відносинах).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель каже, що найріднішими для людини є члени її сім’ї, родичі. Часто саме вони є найдорожчими нашими друзями. Недарма в народі кажуть ”Своя кров – не водиця, поки чужий скривиться, свій заплаче”. Уточнює, що сім’єю прийнято називати тих родичів, які живуть разом з вами, інших родичів відносять до родини. Всі родичі є спорідненими між собою, бо походять від спільного пращура. Спорідненими називають також людей, які пов’язані не спільним пращуром, а шлюбними сімейними відносинами.

Матір, батька, дідусів, бабусів, сестричок і братиків треба любити, шанувати, цінувати, допомагати їм. Мама – це берегиня сім’ї, вона виховує дітей, навчає їх розуму. Разом з матір’ю створює затишок у хаті батько, він має сильні, працьовиті руки. А хто вам пече пиріжки, в’яже рукавички, розповідає казки і співає колискові? Звісно, це бабуся. А хто завжди лагодить ваші поламані іграшки, майструє? Так, дідусь. А з сестричками, братиками вам весело гратись, щось разом робити. Коли діти виростають, то часто життя змушує їх їхати з рідної домівки. Але вони не забувають свою сім’ю. На яке свято обов’язково з’їжджаються всі члени родини?

Розповіді учнів “Я і моя сім’я”

Вчитель просить дітей розповісти про їхні сім’ї, включаючи в свою розповідь словосполучення: складається з..., разом ми проводимо..., найцікавіше мені спілкуватися з..., за допомогою я завжди звертаюсь до...

Сімейний портрет (конкурс малюнків)

Дітям дається завдання намалювати свою сім’ю за тим заняттям, за яким її найчастіше можна застати.

Казка Г.Х.Андерсена “Дикі лебеді”

Переказування казки вчителем з елементами читання. Обговорення за питаннями: Скільки дітей було в сім'ї у короля? Чи товаришували між собою діти? Як відносилась друга жінка короля до дітей? Чим пожертвувала Еліза заради порятунку братів? Як доля винагородила Елізу за її добру вдачу?

Підсумок уроку

Вчитель підсумовує, що немає ближчих для дитини людей, ніж сім'я. Вона в кожного одна, дається на все життя. Тому треба любити і цінувати її. Радить у вільний час пограти в сюжетно-рольову гру “Сім'я”.

25. Я поважаю себе - мене поважають інші

Мета: Формувати у дітей позитивну Я-концепцію, адекватну самооцінку, розвивати впевненість у собі, виховувати повагу до себе і до інших.

Зміст: Якої я думки про себе? Що думають про мене друзі, вчителі, батьки. Мій “банк досягнень”.

Види діяльності: Складання власного “банку досягнень”, гра з м'ячем “Ти самий...”, вправа “Що про мене думають інші”, визначення кожною дитиною людей, які її люблять, гарно до неї ставляться.

Ключові поняття: повага (шанобливе відношення, засноване на визнанні чийхось достоїнств); досягнення (позитивний результат певних зусиль, успіх); рефлексія (усвідомлення того, як суб'єкта пізнання сприймають інші люди, що думають про нього) адекватна самооцінка (цілком відповідна, реальна оцінка своїх власних психологічних якостей і поведінки, досягнень і невдач, достоїнств і недоліків).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє дітям тему заняття і звертає їхню увагу на те, якою важливою для людини є повага інших, тобто шанобливе ставлення, засноване на визнанні її досягнень, однак повагу потрібно заслужити своєю гарною поведінкою, вчинками. Повага іншого розпочинається з поваги до самого себе, яка приходить до дитини, якщо вона дотримується правил гігієни, охайно вдягається, культурно

себе поводить, виявляє ввічливість, робить добрі вчинки, допомагає друзям і своїм рідним тощо.

Складання власного “банку досягнень”

Педагог пропонує дітям подумати і скласти свій “банк досягнень”, в якому будуть гарні вчинки дітей, гідні поваги, або ж їхні успіхи. Декілька варіантів заслуховують.

Гра з м'ячем “Ти самий...”

Дітям пропонується гра, яка допоможе визначити їх найкращі риси характеру. В цьому їм допоможуть однокласники. Всі стають у коло і кидають м'яч один одному, називаючи при цьому найкращу рису характеру того, кому кидають м'яча (наприклад, ти самий щедрий, ти самий добрий, ти самий справедливий, ти самий ввічливий, ти самий чесний, ти самий охайний, ти самий працьовитий).

Вправа “Що про мене думають інші”

Діти вишиковуються у шеренгу, вчитель кидає їм по черзі м'яча і задає питання типу: “Чи вважає тебе справедливим хлопчиком твоя мама? Твоя сестричка вважає тебе своїм захисником? Твоя мама думає, що ти добра дівчинка? Твій однокласник Василько вважає тебе працьовитою? і т.д. Дитина повинна відповісти “Так” чи “Ні” і повернути м'ячик вчителю. Вчитель разом з класом може поправляти відповіді, розвиваючи рефлексію у школярів.

Визначення кожною дитиною людей, які її люблять, гарно до неї ставляться

Вчитель каже дітям, що в кожній дитини і дорослої людини є декілька чоловік, які дуже її люблять, гарно до неї ставляться, завжди поважають. Пропонує кожному подумати про них, обов'язково сказати їм щось приємне сьогодні чи найближчим часом, допомагати їм, цінувати і поважати їх.

Підсумок заняття

Вчитель говорить, що сьогодні ми змогли дізнатись, що в кожного з нас є гарні риси характеру, що кожен робив вчинки, гідні поваги. Запитує, що потрібно робити людям, щоб їх поважали інші? Коли приходить повага до самого себе?

26. Книги – джерело знань

Мета: Вчити учнів отримувати інформацію з книг, розвивати допитливість, пізнавальний мотив діяльності, виховувати любов до книг.

Зміст: Книги – джерело знань. Бібліотека у вашому домі. Аукціон улюблених книжок. Мій улюблений герой.

Види діяльності: Бесіда “Книга – мій друг”, колективне складання казок за малюнками, даним початком, придумування фантастичних пригод (робота в групах), гра-вікторина “Чи знаєш ти ці твори?”

Ключові поняття: інформація (відомості про навколишній світ і процеси, які в ньому відбуваються, що сприймаються людиною чи спеціальними пристроями); бібліотека (заклад, що збирає і зберігає книги для суспільного користування).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє дітям, що вони розпочинають вивчення нового розділу “Коли приходить успіх”, де розглядатимуть, що потрібно робити, щоб отримувати гарні результати у справі, за яку берешся, які якості характеру треба виробляти, щоб досягати бажаного. Зокрема, на сьогоднішньому занятті розглядатимуть, яке значення в житті людини відіграє книга, як допомагає в роботі. Розповідає дітям, що книга дає нам різноманітну інформацію про все на світі. Це світ неймовірних пригод, цікавих мандрівок, зустрічей з незвичайними людьми, за допомогою книги ми пізнаємо навколишній світ, розкриваємо таємниці океанів, сягаємо у безкраї простори космосу, вивчаємо історію нашого народу, його славних героїв. Якщо в нас виникає якесь питання, то за відповіддю ми знову звертаємось до книги. Вона навчає нас майструвати, кувати, займатись рукоділлям, доглядати за тваринами, лікувати людей...

Бесіда “Книга – мій друг”

Книги, книги на полицях,

Завше тихо поміж книг.

Та яку ти не розгорнеш—

То й легенда в кожній з них.

То в одній синіє море,

В іншій криється тайга.

А ось в тій – Північний полюс,

Де морози і пурга...
Все, що серце і що розум
Вік творили не один,
Повизбирувало людство
В книги – перли із перлин.

Чому книги названо перлами? Для чого потрібні нам книжки? Навіщо їх читати? Коли з'явилися перші книги, якими вони були, з чого зроблені? З якими книжками ви познайомились, прийшовши до першого класу? А які книжки читали вам батьки? Як називається дім для книжок? А чи є у вашому домі бібліотека? Яка улюблена ваша книжка? Назвіть свого улюбленого героя, чим він сподобався? Чому навчили вас книжки? Як потрібно поводити себе з книжкою?

Колективне складання казок за малюнками

Вчитель пропонує дітям самим створити книжку. Нехай це буде збірка казок. Дітей ділять на групи, кожній з яких дають 3-5 малюнків, за якими пропонують скласти казку. Складені казки заслуховують.

Гра-вікторина “Чи знаєш ти ці твори?”

Вчитель зачитує уривки з казок, оповідань, знайомих дітям, діти відгадують їх назви, називають авторів. В кінці визначають, для кого книга стала справжнім другом і помічником.

Підсумок заняття

Вчитель заповідає дітям дружити з книгою – усі скарби знань розкриває перед нами це найбільше з усіх чудес, створених людством.

Читає вірш С.Михалкова:

Книги дружать з діворою,
Полюби їх у житті –
І улюблені герої
Будуть друзями тобі.
Сторінки книжок завітних
Всіх нас доброму навчать –
Працювати і учитись,
І Вітчизну шанувать.

За бажанням дає завдання разом з батьками самим виготовити книжку.

27. Зовнішній вигляд людини

Мета: Розглянути складові зовнішнього вигляду людини, розвивати турботливе ставлення до свого зовнішнього вигляду, виховувати охайність.

Зміст: Одяг, прикраси, зачіска, хода, пози. Чи охайна ти людина.

Види діяльності: Бесіда “Яка людина вважається охайною”, казка “Мийдодір”, складання словесного портрету охайної людини, конкурси “Найкраща зачіска за 3 хвилини”, “Хто швидше одягне ляльку”, гра “Впізнай себе за описом”.

Ключові поняття: зовнішність (зовнішній вигляд людини); охайний (чистий, чепурний).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель “приводить” до класу гостя – хлопчика Замазуру, який живе в країні Успіхляндія. У жителів цієї країни все виходить робити доладу, вони все вміють, все знають, залюбки допомагають один одному. Але Замазуру вони вигнали з країни, бо він такий нечепура, що з ним неприємно працювати, спілкуватись, ніхто не хоче йому допомагати. Можливо, у нас получится перекопати хлопчика у тому, як важливо турбуватися про свій зовнішній вигляд, він зможе змінитись, і знову повернеться до своєї країни.

Бесіда “Яка людина вважається охайною”

Вчитель пропонує дітям розповісти хлопчику, кого називають охайним, як ним стати, які корисні звички потрібно розвивати, щоб бути охайним, який одяг приємно носити, що потрібно зробити, якщо одяг забруднився, яка зачіска у охайної людини, чи буває неохайною хода? Чому кажуть, що по одягу зустрічають, а по розуму проводжають? На що впливає зовнішність людини?

Казка “Мийдодір”

Читання казки вчителем з наступним обговоренням.

Складання словесного портрету охайної людини

Дітям дається завдання описати охайну людину. З декількох прослуханих описів складається один колективний портрет охайної людини.

Конкурси “Найкраща зачіска за 3 хвилини”

В той час, як декілька учнів зайняті виконанням завдання конкурсу, всі інші виконують наступне завдання: вчитель показує

малюнки, а діти визначають, охайна чи неохайна людина зображена, чому вони зробили такий висновок?

Конкурс “Хто швидше одягне ляльку”

Трьом учасникам конкурсу даються голі ляльки і одна спільна купа одягу. Дається завдання: першому вдягти ляльку на зимову прогулянку, другому – на весняну, третьому – на осінню. Кожен учасник має вибрати одяг, який потрібно, і швидко одягнути його на ляльку.

Гра “Впізнай себе за описом”

Вчитель зачитує підготовлені заздалегідь описи дітей, які відображають манеру вдягатись, прикрашатись, ходити, спілкуватись. Діти вгадують, хто це.

Підсумок заняття

Для підведення підсумків вчитель пропонує дітям закінчити речення: Ми піклуємось про свій зовнішній ... (вигляд). Від нього залежить моє самопочуття і ... (те, як до мене ставляться інші). Ми любимо воду, ... (мило, губку, гребінець, зубну щітку). Ми слідуємо за чистотою ... (тіла, рук, одягу, взуття). Ми намагаємось бути ... (чистими, охайними). Ми підтримуємо чистоту скрізь: ... (в кімнаті, шафі, на майданчику, у класі).

28. Розвиваємо творчість

Мета: Вчити дітей фантазувати, допомагати виявляти свої нахили і здібності, сприяти самовираженню, розвивати ініціативу, творчість і уяву, здібності дітей, виховувати працелюбність.

Зміст: Маленькі художники, письменники, поети, ..., творці прекрасного. Мої фантазії.

Види діяльності: Рольова гра “Якби я був письменником (художником, співаком, артистом тощо), ігри “Земля-вода-повітря” (з м'ячем), “Знайди відсутню деталь”, “Незакінчені малюнки”, “Ляпки”, складання віршів за поданими словами, конкурс малюнків “Неіснуюча країна”.

Ключові поняття: талант (високий ступінь розвитку здібностей), творчість (самостійне створення чогось нового, оригінального); фантазія (здатність придумувати, творча уява); уява (здатність уявляти подумки, фантазувати).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє дітям, що сьогодні буде цікаве, незвичайне заняття, бо на ньому ми будемо шукати талант. Запитує у дітей, яких людей, на їхню думку, називають талановитими? (Здібних, розумних, які вміють щось робити дуже гарно, як ніхто інший).

Рольова гра “Якби я був письменником (художником, співаком, артистом тощо)”

Вчитель пропонує закрити очі і уявити, що ми їдемо у гарному потягу на пошук таланту. Відкриваємо очі – і ось наша перша зупинка – зупинка Творців прекрасного. Творці – це люди, які самостійно творять щось нове, оригінальне. Тут живуть письменники, поети, художники, співаки, артисти та інші талановиті люди. Вони дуже люблять фантазувати, а свої фантазії втілюють у творчості: письменники пишуть оповідання, казки, романи, поети – вірші, художники малюють картини і т.д. А якби ви жили тут, то ким би хотіли стати? Чому? Про що б ви тоді написали (намалювали, заспівали...)?

Наступна наша зупинка – Ігрова. Ця зупинка допоможе нам розпізнати найпостережливіших, найкмітливіших, найуважніших.

Гра “Земля-вода-повітря”

Всі стають у коло. Вчитель кидає дітям м'яч і вимовляє одне зі слів: вода, земля, повітря, вогонь. Якщо дитина зловила м'яч зі словом “земля”, то має його повернути назад вчителю, називаючи тварину, якщо “вода” – рибу, якщо “повітря” – пташку. Але якщо діти почують слово “вогонь”, то повинні не брати до рук м'яча, бо обпечуться.

Гра “Знайди відсутню деталь”

Наступна зупинка – Уважна. Дивіться, он ідуть три чоловіки. Хто це? (Дітям показуються малюнки художника, письменника, співака). Але чого це вони такі засмучені? Виявляється, загубили свої інструменти, які допомагають їм робити свою роботу, дарувати радість людям. Вчитель пропонує дітям допомогти чоловікам і знайти на столі речі, з якими вони працюють (пензлик, фарби, ручка, папір, мікрофон).

Вправа “Незакінчені малюнки”

Вчитель показує дітям незакінчені малюнки (собака без хвоста, кіт без вух, коза без рога, свиня без ноги) і запитує, чи подобаються вони?

Чому ж вони незакінчені? (Можливо, у художника закінчилась фарба). Пропонує допомогти художнику і домалювати малюнки.

Вправа “Ляпки”

Діти ставлять ляпки, складають аркуш паперу навпіл, розмазуючи ляпки, а потім фантазують.

Складання віршів за поданими словами

Вирушають далі і потрапляють на зупинку Поетичну. Тут живуть поети – люди, які дуже люблять складати вірші. В чому особливість віршів, чим вони відрізняються від оповідань або казок? Можливо, хтось із дітей вміє писати вірші? Пропонує спробувати: хто перший складе віршик зі словами “сонце”, “ясне”, “дивиться”, “віконце”?

Конкурс малюнків “Неіснуюча країна”

Вчитель повідомляє дітям, що вони під’їжджають до останньої зупинки – Художньої. Запитує, що малюють художники? (Тварин, море, людей, природу, предмети...). А ще вони малюють свої фантазії, мрії. Давайте і ви зараз пофантазуєте, уявите, що самі створили країну і живете в ній. Це країна вашої мрії. Спробуйте намалювати її, покажіть в малюнку, чим вона незвичайна, відрізняється від нашої країни. Проводиться конкурс на кращий малюнок.

Підсумок заняття

Вчитель каже, що всі завдання діти виконали і з гордістю можуть сказати, що знайшли талант. Він був схований у них самих. Адже кожна людина має здібності до певної праці, потрібно їх тільки знайти і наполегливо працювати, щоб вони перетворились у талант.

29. Воля людини

Мета: Сформувати у дітей розуміння волі людини, розвивати вольові якості (уважність, організованість, зібраність, наполегливість, здатність доводити справу до логічного завершення, витримку, вміння долати перешкоди), виховувати дисциплінованість.

Зміст: Вольові й безвольні люди. Яким би я хотів бути. Чи складно це? Як виховати у себе сильну волю. Як навчитись бути організованим. Як виховати витримку і наполегливість.

Види діяльності: Бесіда “Яку людину ми називаємо вольовою”, укр. нар. казка “Чабанець”, ігри “Друкарська машинка”, “Слухай і виконуй”.

Ключові поняття: воля (свідоме регулювання особистістю своїх дій, що проявляється в умінні долати перепони при досягненні бажаного); уважність (риса характеру, що характеризується загостреною чуттєвістю, чіткістю думки, загальним емоційним піднесенням, швидкістю психічних реакцій); наполегливість (здатність доводити до кінця прийняті рішення, прагнення досягти поставленої мети, долаючи усі перепони і труднощі); рішучість (вміння своєчасно і без вагань приймати обдумане рішення і втілювати його в життя); витримка і самовладання (вміння володіти собою, своїми діями, настроями у будь-яку хвилину, навіть за умови невдач та великих успіхів).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель нагадує дітям, що на минулому занятті вони вели мову про творчих, талановитих людей. Але досягли вони цього за допомогою наполегливої праці, яка потребувала проявів волі. Тож на сьогоднішньому занятті вони і розглядатимуть, як виховувати сильну волю. Вона знадобиться для того, щоб подолати труднощі, які виникли на їхньому шляху, щоб довести розпочату справу до кінця.

Бесіда “Яку людину ми називаємо вольовою”

Проводиться за питаннями: Кого ми можемо назвати вольовою людиною? Як допомагає уважність у роботі? Чи потрібно бути наполегливим? Що допомагає подолати рішучість? Як витримка і самовладання допомагають завжди діяти розумно? Як виховати волю? Чи можете ви про себе сказати, що ви вольові?

Українська народна казка “Чабанець”

Переказується вчителем, при обговоренні звертається увага на вияви волі, її значення.

Гра “Друкарська машинка”

Дітям пропонується пограти в ігри, які розвиватимуть у них такі вольові якості, як зібраність, уважність, організованість.

Кожній дитині присвоюється назва літери алфавіту. Вчитель називає певне слово. За сигналом діти починають “друкувати”: плескає в долоні перша “літера”, потім друга і т.д. Коли слово надруковане, всі діти плескають в долоні.

Гра “Слухай і виконуй”

Ведучий називає, а потім ще раз повторює декілька рухів, не показуючи їх. Діти повинні відтворити ці рухи в тій самій послідовності, в якій вони були названі ведучим.

Підсумок заняття

Вчитель запитує, про які важливі риси характеру, що допомагають досягти бажаного, запланованого, діти сьогодні дізнались? Як їх потрібно розвивати?

30. Багато чого я можу зробити сам

Мета: З'ясувати розуміння дітьми самостійності, вчити покладатися на свої сили, розвивати самоконтроль, винахідливість, кмітливість, виховувати самостійність.

Зміст: Що для мене означає бути самостійним. Що я вже сьогодні можу зробити сам.

Види діяльності: Конкурс “Хто більше” (складання списку справ, які можна зробити самому), укр. нар. казка “Бабина та дідова дочка”, цікаве малювання, завдання на складання фігур із зазначеної кількості паличок.

Ключові поняття: самостійність (вміння визначатись і робити щось своїми силами, без допомоги чи керівництва інших, керуючись своїми поглядами, спираючись на свої знання, вміння і навички); самоконтроль (один з видів усвідомлюваної регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, пред'явленим вимогам, нормам, правилам, зразкам); винахідливість (здатність творчо працювати, створювати щось нове, невідоме); кмітливість (вміння легко знаходити вихід з важкого становища).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель повідомляє тему заняття і звертає увагу дітей на те, що протягом дня вони десятки разів самі обирають, що їм робити, чим зайнятися, яку справу виконати. І дуже багато речей вони можуть зробити самі, без допомоги дорослих. Отже, самостійність – це вміння визначатись і робити щось своїми силами, без допомоги чи керівництва інших, керуючись своїми бажаннями, спираючись на свої

знання, вміння і навички, винахідливість (здатність творчо працювати, створювати щось нове, невідоме).

Але коли ми щось робимо самі, то обов'язково маємо контролювати самих себе, чи вірно все робимо. Важливо при самостійному виконанні різних справ бути кмітливим, тобто вміти легко знаходити вихід з важкого становища.

Конкурс “Хто більше”

Дітям пропонується перерахувати, що вони роблять самі, без допомоги дорослих. Проводиться конкурс, хто більше назве справ, які робить сам.

Українська народна казка “Бабина та дідова дочка”

Читання казки з елементами переказування. Обговорення за питаннями: Хто з дівчат вам сподобався, чим? Кого з них можна назвати самостійним? Хто робив роботу за дідову дочку? Які риси характеру має дідова дочка, а які бабина? Чи добре бути таким несамотійним, як бабина дочка, жити за рахунок праці іншого?

Цікаве малювання

Вчитель пропонує дітям пофантазувати і поєднати безперервною лінією 5 точок, які зображені на папері, так, щоб вийшов контур тварини.

Складання фігури із зазначеної кількості паличок

Дітям дається завдання скласти із 6 паличок будинок, а потім 2 палички перекласти так, щоб вийшов прапорець; з 15 паличок скласти корову.

Підсумок заняття

Разом з дітьми робиться висновок про те, що дуже добре вміти робити багато справ самому, тоді і іншим можна допомогти, і повага до тебе прийде.

31. Дисциплінованість і відповідальність. Час – річ дорогоцінна

Мета: З'ясувати, яку людину називають відповідальною, що означає бути дисциплінованим, розвивати ці якості, вчити дітей цінувати свій час, не витрачати його марно, виховувати організованість.

Зміст: Чи добре бути дисциплінованим? Яку людину ми називаємо відповідальною. Пунктуальність і відповідальність за слово та діло.

Види діяльності: Колективний опис характеру відповідальної людини, складання правил поведінки дисциплінованої і відповідальної людини, казка П.П.Єршова “Горбоконик”.

Ключові поняття: відповідальність (необхідність, обов’язок відповідати за свої дії, вчинки, бути відповідальним за них); дисциплінованість (свідоме підпорядкування своєї поведінки суспільним нормам і правилам поведінки); пунктуальність (особлива точність, акуратність у виконанні чогось).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель розповідає дітям про значення дисципліни і відповідальності в житті людей. Пропонує уявити, що б сталося, якби всі стали недисциплінованими, не несли відповідальності за свої вчинки: водії тролейбусів запізнились би, і багато з нас не встигло б вчасно прийти у школу чи на роботу, пожежники не з’явилися би на виклик – і будинок згорів, лікар не поспішив би на допомогу хворому, пекар не напів би хліба, і всі залишилися би голодні... Для досягнення гарного результату у будь-якій справі потрібна дисциплінованість, тобто вміння поводити себе відповідно норм і правил поведінки, і відповідальність, тобто вміння відповідати за свої слова, дії, за якість роботи, яку виконав. З дисципліною дуже тісно пов’язане вміння розподіляти свій час, адже тільки дисциплінована людина може правильно розпорядитися часом і встигнути зробити все необхідне. Людину, яка дотримується точності, акуратності у виконанні чогось, називають пунктуальною. Люди працелюбні, дисципліновані завжди керуються прислів’ям: “Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні”.

Дітям пропонують послухати оповідання про двох хлопчиків – Петрика і Василька – і подумати, чому одні і ті самі речі одному з них заважали добре навчатись, а іншому, навпаки, допомагали:

“Двом школярам дали завдання: Петрикові – назвати три речі, що заважають йому добре навчатись, а Василькові – три речі, які допомагають у навчанні. Ось їхні відповіді. Петрик:

1. Мені заважають вчитися книжки: читаю день і ніч.
2. Від уроків відволікає спорт, особливо футбол.
3. Найбільше винен телевізор, пригодницькі фільми.

Відповідь Василька:

1. Книжки навчили мене писати грамотно, говорити складно.
2. Спорт навчив мене цінувати кожну хвилину.
3. Багато цікавого я дізнаюся з телевізійних передач”.

Колективний опис характеру відповідальної людини

На основі висловлювань дітей складається приблизно такий опис: серйозне ставлення до виконуваної справи; дотримання даного слова; готовність прийти на допомогу у справі, яку вміє робити.

Складання правил поведінки дисциплінованої і відповідальної людини

1. Дотримуйся правил поведінки, прийнятих у тому суспільстві, в якому живеш, заведених у колективі, в якому навчаєшся, працюєш, у колі друзів, з якими товаришуєш.

2. Ніколи не відкладай на завтра справу, яку можна зробити сьогодні.

3. Не запізнюйся на роботу, на призначену зустріч.

4. Стався до дорученої справи серйозно.

5. Докладай максимум зусиль для її виконання.

Казка П.П.Єршова “Горбоконик”

Переказування казки вчителем, при її обговоренні увага дітей акцентується на значенні відповідальності для успішного завершення справи.

Підсумок заняття

Вчитель запитує у дітей, яким потрібно бути, щоб досягти гарних результатів у роботі.

32. Постановка конкретних цілей – половина справи. Прийняття рішень. Планування діяльності

Мета: З’ясувати, чому необхідно ставити перед собою цілі, вчити самостійно приймати правильні рішення; скласти орієнтовний режим дня дитини, розвивати вміння ставити перед собою мету, планувати її реалізацію, розвивати цілеспрямованість, проєктивну уяву, вміння правильно сприймати ситуацію, виховувати рішучість.

Зміст: Близькі й віддалені цілі. Як часто мені доводиться самостійно приймати рішення. Режим мого дня. Як правильно спланувати свою діяльність.

Види діяльності: Розповідь учителя “Якщо я хочу щось зробити”, складання орієнтовного режиму дня учня 1 класу, відтворення дитиною послідовних дій іншої людини (товариша, героя казки, оповідання) чи продовження цих дій, практичне вправлення у плануванні своєї діяльності, гра “Яка вийде коробка”.

Ключові поняття: ціль (те, до чого прагнуть, що потрібно здійснити); цілеспрямованість (підпорядкування людиною своєї поведінки і діяльності головній меті, готовність віддати усі сили, здібності для її досягнення); рішення (обдуманий прихід до певного висновку, до необхідності якихось дій); план (заздалегідь намічена система заходів, що передбачає порядок, послідовність і строки виконання робіт).

Хід заняття

Розповідь вчителя “Якщо я хочу щось зробити”

Вчитель ставить перед дітьми питання для роздумів: якщо вони хочуть щось зробити (наприклад, побудувати будинок для ляльки, зліпити щось), то з чого починають? Звісно, з уявлення того, що хочуть отримати. Це і є постановка мети. Після цього потрібно прийняти рішення про необхідність виконання даної діяльності, про вибір матеріалів, з якими працюватимуть, про шляхи дій. Від правильності прийнятих рішень залежить якість результату. Звертає увагу дітей на те, що ми живемо в час прогресу і великої швидкості. Щоб скрізь встигнути, зробити все необхідне, людям потрібно планувати свої дії, розраховувати час, про що ми вже говорили на минулому занятті.

Складання орієнтовного режиму дня учня 1 класу

Щоб дітям встигати навчатись, відпочивати, допомагати старшим і турбуватись про молодших, потрібно дотримуватись режиму дня, який вони разом і спробують скласти.

Практичне вправлення у плануванні своєї діяльності

Вчитель пропонує дітям повправлятись планувати свої дії, наприклад, при виготовленні аплікації квітки-семицвітки.

Відтворення дитиною послідовних дій іншої людини (товариша, героя казки, оповідання) чи продовження цих дій

Дітям пропонується розглянути порядок дій іншої людини при виконанні якоїсь справи. Наприклад, як фея збирала на бал свою хрещеницю Попелюшку, або як баба ліпила Колобка з одноіменної казки.

Гра “Яка вийде коробка”

Гра вправляє дітей у передбачуванні результату.

Дітям показують розгортку і декілька варіантів можливої коробки, яка має вийти з даної розгортки. Діти мають визначити правильний варіант.

Підсумок заняття

Педагог роздає дітям пам’ятки з режимом їхнього дня, дотримання якого дозволить встигнути зробити всі справи, а також почувати себе бадьоро. Нагадує, що беручись за справу, діти мають чітко уявляти, що хочуть отримати в кінці, скласти план своїх дій.

33. Мій найбільший успіх у житті

Мета: З’ясувати, що таке успіх у дитячому розумінні, формувати його правильний зміст, прослідкувати частоту переживання дітьми успіху, розвивати мотивацію досягнення, виховувати працьовитість.

Зміст: Що я вважаю успіхом. Як часто успіх приходить до мене (за яких обставин, у якій діяльності). Мій найбільший успіх.

Види діяльності: Бесіда з елементами дискусії “Що таке успіх”, розповіді учнів про їхні успіхи, конкурс малюнків “Мій успіх”, казка Б.Немцовой “Кмітлива Манка”.

Ключові поняття: успіх (досягнення значних результатів завдяки прикладним зусиллям); мотив досягнення успіху (потреба досягати успіхів у різних видах діяльності, що розглядається як стійка особистісна риса); мотив уникнення невдач (більш-менш стійке устремління людини уникати невдач у тих ситуаціях, у яких результати її діяльності оцінюються іншими людьми).

Хід заняття

Вступне слово вчителя

Вчитель нагадує дітям, що на минулих заняттях вони розглядали, що потрібно робити, щоб отримувати гарні результати у роботі, якими якостями володіти; сьогоднішнє заняття буде останнім, і він хоче почути розповіді дітей про їхні успіхи, які їм найбільше запам’ятались.

Але перед цим треба з'ясувати, як діти розуміють значення слова “успіх”.

Бесіда з елементами дискусії “Що таке успіх”

Бесіда проводиться за запитаннями: Що для тебе означає слово “успіх”? Як ти його розумієш? Про яку людину кажуть, що вона успішна? Отримані відповіді коригуються, доповнюються, особливо підкреслюється значення прикладених зусиль при досягненні успіху.

Розповіді учнів про їхні успіхи

Учням пропонують пригадати, коли і за яких обставин вони досягли найбільшого успіху, чому саме він їм запам'ятався. Запитують, чи часто до них приходять успіхи.

Конкурс малюнків “Мій успіх”

Дітям дається завдання і невеличке пояснення: можна зобразити сам результат успішної роботи, а можна зобразити процес її виконання.

Казка Б.Нємцовой “Кмітлива Манка”

Казка переказується вчителем, а потім обговорюється за питаннями: Що чесною працею заробила Манка і не отримала? Як вирішив владнати справу суддя? Завдячуючи чому виграли справу Манка і її батько? Якого ще успіху досягла Манка, чому? З якої причини виникла сварка між Манкою і її чоловіком? Як Манка вирішила цю проблему?

Підсумок заняття

Педагог бажає дітям зростати такими розумними, кмітливими, як Манка, працьовитими, вольовими і завжди досягати успіху у своїх починаннях. Але не забувати, що для отримання гарного результату треба доладу попрацювати, не полінуватися.

Курс розвиваючих ігор*

Мета курсу: через гру збагачувати знання дитини про себе, розвивати самостійність, волюві якості, пізнавальну сферу, уміння налагоджувати контакти з іншими людьми (що є дуже важливим для досягнення успіху), здійснювати корекцію самооцінки, а також неадекватних форм поведінки деяких учнів (агресивних, конфліктних, занадто сором'язливих, замкнених).

При проведенні ігор рекомендуємо дотримуватись наступних правил:

- Встановлювати з дитиною теплі, дружні взаємини, за яких вона почувала б себе вільно, могла, не соромлячись, виражати свої почуття.
- Для гри використовувати час, коли дитина перебуває у доброму гуморі. Не примушувати школярів гратись, оскільки корисними ігри і вправи є лише тоді, коли дитина хоче ними займатись.
- Поважати здатність дитини самостійно вирішувати проблеми і робити свій власний вибір.
- Тривалість гри не має перевищувати 25 хвилин.
- За один раз не використовувати багато ігор, щоб не викликати негативного ставлення до гри, оскільки шестирічна дитина швидко втомлюється.
- Пам'ятати, що найправдивішою і найщирішою є та інформація, яку дитина видає першою, без тривалих роздумів.

Курс розвиваючих ігор передбачає проведення, крім колективних ігор, групових та індивідуальних. Адже в кожному класі є діти, що мають труднощі при встановленні взаємин та у спілкуванні, відповідно вони потребують індивідуальної коригуючої роботи. Серед таких першокласників можна виділити дітей агресивних, конфліктних, занадто сором'язливих і замкнених.

На практиці як у сім'ї, так і в школі дорослі, як правило, реагують агресією на агресивність дітей, що виявляється в підвищенні голосу, забороні, а з боку батьків – і у фізичному покаранні. Та алгоритм роботи з агресивною дитиною передбачає зовсім інші дії: увага і

* Автором використані ігри, зібрані Х.Кедьюсоном, Ч.Шефером, та ігри, надруковані у БВПШ №13-14 за 1999р.

величезне терпіння – обов’язкова умова успіху. Тому, працюючи з такими учнями, слід пам’ятати, що заборона і підвищення голосу – найбільш неефективні способи подолання агресивності, насамперед необхідно зрозуміти її причини і зняти їх. Різноманітні ігри (“Брикання”, “Ліпимо казку”, “Клейовий дощик”, “Сполучна нитка”) надають можливість шестиричкам вихлюпнути свою агресію, змістити її на інші об’єкти. Крім того, необхідно показувати агресивним дітям, що ми їх любимо, цінуємо, що вони потрібні і важливі.

Метою роботи з конфліктними школярами є навчання їх безконфліктній взаємодії. Для цього потрібно стримувати намагання дитини провокувати сварки з іншими, звертати увагу на недружні погляди, буркотіння чогось з образою собі під ніс. Після конфлікту обов’язково обговорити з дитиною причини його виникнення, наголосити на її неправильних діях. Ігри “На кого я схожий”, “Казка навпаки”, “Казка по колу”, “Хто сидить, хто стоїть”, “Квітка-семицвітка” передбачають “живу” взаємодію дітей, програвання життєвих ситуацій.

Сором’язливість – одна з найпоширеніших причин, що утруднює спілкування, заважає досягати успіхів. Вона утримує від висловлення своєї думки, відстоювання своїх прав, шкодить зустрічам з новими людьми, заведенню друзів, посилює надмірну зосередженість на собі, не дає ясно мислити, супроводжується негативними переживаннями. У сором’язливих дітей часто занижена самооцінка. Щоб побороти сором’язливість, слід розширювали коло знайомств таких дітей, залучати їх до виконання різних доручень, пов’язаних зі спілкуванням, створювати ситуації, в яких доводилося б вступати в контакт з “чужим” дорослим. Допоможе проведення ігор “Розкажи вірші руками”, “Як вчинити?”, “Приділи увагу іншому”, “Казка”.

Якщо сором’язлива дитина знає, як взаємодіяти з іншими, але не вмєє, то замкнена дитина не хоче і не знає цього. Отже, роботу із замкненими дітьми необхідно направляти на формування бажання спілкуватись і розвиток комунікативних навичок. У процесі коригування замкненості рекомендуємо проводити ігри “Незнайко”, “Смак”, “Шукаємо скарб”, “Маленький скульптор”.

*Ігри, що допомагають встановити контакт із дитиною,
зрозуміти її внутрішній світ, почуття, потреби, думки, прагнення*
“Кущ троянди”

Мета: розкривати внутрішній світ дитини, виявляти її потреби, прагнення; розвивати у дітей творчу уяву, фантазію, дрібну моторику рук, бажання малювати, виховувати любов до природи, бажання її берегти і примножувати.

Просимо дитину заплющити очі, зробити декілька глибоких вдихів і уявити, наче вона перетворюється на кущ троянди (“Ти можеш стати будь-яким кущем, наприклад, трояндовим”). Після цього запитуємо, в який саме кущ перетворилась дитина. Фантазувати допомагаємо навідними питаннями: Цей кущ великий чи маленький, сильний чи слабкий? Чи є на ньому квіти, які саме, якого кольору? Їх мало чи багато? Чи є на ньому листя? Яке в куща коріння чи, можливо, його зовсім немає? А колючки на кущі є? Де він росте: в полі, на городі, в лісі, у дворі, в парку, в пустелі, в горщику, пробивається крізь асфальт? Що знаходиться навколо куща? Хто за ним доглядає? Чи є навколо нього огорожа?

Потім просимо відкрити очі й намалювати кущ, після чого дитина коментує малюнок. Дорослий їй допомагає, ставлячи питання і звертаючись, як до куща.

“Відгадай слово”

Мета: завдяки асоціаціям, які виникли у дитини щодо названого слова, скласти уявлення про її прагнення, думки, почуття; вчити школярів вільно висловлювати свої думки, враження, розуміти інших, розвивати мовлення, мислення, уяву, виховувати вміння слухати інших.

Кожному учаснику пропонуємо взяти одну з карток, на яких написані слова (наприклад, мама, тато, дитина, брат, сестра, чудовисько, страх, горе, самотність) і придумати розповідь, використовуючи це слово як “відправну точку”. Інші за розповіддю повинні відгадати, що це було за слово.

Коробка зі значками”

Мета: встановлювати контакт з дитиною, глибше пізнавати її думки, почуття, мрії; розвивати мовлення дитини.

Дитині пропонують розглянути коробку зі значками, на яких написані різні висловлювання, що можуть викликати у неї інтерес. Можна зачитувати написи і розкладати значки послідовно перед дитиною. Потім пропонуємо дитині вибрати значки з тими словами, котрі передають її думки, настрої чи інтереси (наприклад, “Дітей потрібно хвалити щодня”, “Я часто сумую”, “Шукаю друга на все життя”, “Я вчусь подобатися собі та іншим”, “Не панікуй”). Дитина може пояснити, чому обрала саме цей значок, і пришпилити його до свого одягу.

*Ігри, спрямовані на подолання замкненості, пасивності, скутості,
на рухове розкріпачення*

“Плутанина”

Мета: Вчити виходити зі скрутного становища, розвивати активність, ініціативність, виховувати комунікабельність.

Діти стають у коло, закривають очі й, витягнувши вперед руки, сходяться в центрі. Правою рукою кожна бере за руку будь-яку іншу дитину, ліва залишена для того, щоб за неї взялася тільки одна дитина. Таким чином, утворюється плутанина. Завдання дітей – розплутати, на відпускаючи рук.

“Ведмедики”

Мета: вчити дітей перевтілюватися, розвивати вміння розкріпачуватися, долати скутість.

Діти перетворилися на маленьких ведмежат, які лежать у барлозі. Подув холодний вітер і проник у барліг. Ведмежата замерзли. Вони зіщулились у маленькі клубочки і гріються. Стало спекотно, ведмежата розгорнулися й загарчали. (Діти зображують рухи ведмежат).

*Ігри, спрямовані на розвиток невербальних засобів спілкування
(міміки, жестів, пантоміміки)*

“Іноземець”

Мета: розвивати у дітей уміння спілкуватися за допомогою жестів, міміки, виховувати дружнє ставлення до людей інших націй.

Пропонуємо дитині поспілкуватися з іноземцем, який приїхав у гості до нас, але не знає української мови. Дитина повинна показати

йому свою кімнату, іграшки, запросити пообідати, піти на прогулянку тощо (все це без слів).

“Через скло”

Мета: вчити дітей спілкуватися за допомогою жестів, висловлювати свої прохання, бажання, почуття без слів та розуміти іншого, розвивати творчість, увагу.

Дітям пропонується сказати один одному щось жестами, уявивши, що вони відокремлені одне від одного склом, через яке не проникають звуки. Можна запропонувати такі речення: “На вулиці холодно, а ти не вдягнув шапку”, “Принеси мені склянку води, я хочу пити”. Обов’язково слід з’ясувати, наскільки точно діти зрозуміли одне одного.

“Зобрази казку”

Мета: вчити чітко координувати свої рухи відповідно до імітованого явища, дії, розвивати увагу, спостережливість, творчість, виховувати дисциплінованість.

Грають дві команди. Одна команда задумує якусь відому казку або мультфільм і намагається її зобразити без слів. Інша група повинна здогадатися, що це за казка, і хто кого зображує.

Ігри, спрямовані на ознайомлення з емоціями людини, на усвідомлення власних емоцій, розпізнавання емоційних станів інших, на розвиток уміння адекватно виражати свої емоції.

“Дерево почуттів”

Мета: знайомити дітей з емоціями, що може переживати людина, допомагати усвідомлювати власні емоції і вербалізувати їх, розвивати пам’ять, емоційну сферу, виховувати людяність.

Створюємо з картону дерево, розвішуємо на ньому різнокольорові “плоди”, які символізують почуття (жовтий – радість, зелений – заздрощі, синій – печаль, червоний – роздратованість і т.д.). Потім пропонуємо дитині зривати “плоди”, пригадуючи, коли і за яких обставин вона переживала відповідне даному кольору почуття.

“Ану, вгадай!”

Мета: вчити дітей розпізнавати емоції за мімікою, позою, розвивати спостережливість, увагу, зосередженість, точність рухів.

Вибирається один ведучий. Діти сідають рядком обличчям до нього. За спинами передається невеликий м'ячик. За виразом обличчя і позою ведучий повинен угадати, у кого м'ячик. Передача м'ячика припиняється після сигналу.

“Чарівний мішок”

Мета: вчити дітей зосереджуватись на своїх емоціях, описувати їх, позбавлятися поганих емоцій, підвищувати собі настрій, розвивати оптимізм.

Перед грою необхідно обговорити з дітьми їхній настрій. Потім їм пропонується скласти у “чарівний” мішок усі негативні емоції: образу, сум, злість, страх. Цей мішок зав'язується і викидається. Можна використовувати ще один “чарівний” мішок, з якого діти можуть взяти собі позитивні емоції, які забажають.

“Світ почуттів”

Мета: збагачувати знання дітей про почуття, що може переживати людина за тих чи інших обставин, вчити вербалізувати свої переживання, орієнтуватися у почуттях, які переживає, розвивати емпатію.

Потрібно 8 аркушів паперу, маркер, склянку з фішками.

Пропонуємо дитині перерахувати почуття, які можуть відчувати хлопчики та дівчатка одного з нею віку. При цьому почуття, що називає дитина, символічно відмічаються на аркушах паперу (наприклад, щастя – усмінене обличчя, горе – сльози, подив – великі очі). Дитині допомагають дібрати правильні слова, якщо назва почуття викликає у неї труднощі. Потім аркуші розкладаються перед дитиною, і їй говорять: “ Це відмічені різні почуття. У мене в руці – склянка з почуттями: фішки позначають різні переживання. Спочатку я розповім тобі одну історію, а потім розкладу фішки на відповідні аркуші паперу.” Розкладаючи фішки, дорослий пояснює, що людина може одночасно переживати різні почуття. Розповідь може викликати у дитини як позитивні, так і негативні емоції. Передаємо склянку з фішками дитині й просимо розкласти їх на тих аркушах паперу, які відповідають почуттям, що викликала розповідь. Наступну історію дитина може розповісти сама.

“Малюємо емоції пальцями”

Мета: вчити дітей передавати свої емоції за допомогою фарб, допомагати усвідомлювати свій емоційний стан, розвивати вміння прислухатись до своїх почуттів, самовиражатись, дрібну моторику рук.

Дитині пропонується намалювати свої емоції пальцями. Для цього необхідно використати різнокольорові фарби.

“Музика й емоції”

Мета: збагачувати словник дітей словами, що характеризують музику, вчити описувати настрій музики, висловлювати емоції словами, розвивати слух, уяву, зосередженість, виховувати любов до музики.

Прослухавши музичний уривок, діти описують настрій музики, використовуючи наступні характеристики: весела – сумна, боягузлива – смілива, задоволена – сердита, святкова – буденна, задушевна – відчужена, бадьора – втомлена, спокійна – схвильована, повільна – швидка, тепла – холодна, ясна – похмура.

“Малюємо настрої музики”

Мета: формувати вміння висловлювати свої почуття, враження через малюнок, розвивати уяву, фантазію, дрібну моторику рук, виховувати любов до музики.

Після попередньої вправи можна запропонувати дітям намалювати прослухану музику. Перед малюванням обговорюється, яка фарба якому настрою відповідає.

Ігри, спрямовані на розвиток у дитини уваги до самої себе, до своїх почуттів, переживань

“Слухаємо себе”

Мета: вчити дітей виокремлювати свої почуття, бажання, ділитися враженнями з іншими, розвивати зосередженість, уважність, виховувати вміння слухати іншого.

Дітям пропонується сісти якомога зручніше, заплющити очі, розслабитися, послухати, що відбувається навколо і всередині самих себе. Уважно прислухатися до своїх відчуттів. Що відчуваєте зараз, чого хочете? (Діти діляться своїми враженнями)

“Зоопарк”

Мета: вчити дітей перевтілюватись відповідно до своїх бажань, розвивати уяву, творчість, виховувати любов до тварин.

Діти “перетворюються” на будь-яких тварин. Спочатку всі сидять у “клітках”. Кожна дитина зображає свою тварину, інші вгадують. Після того, як усіх впізнали, “клітки” відчиняються, і “звірі” виходять на волю: стрибають, бігають, кричать, гарчать.

“Малюємо себе”

Мета: з’ясовувати ставлення дитини до себе, самооцінку, вчити спостерігати у собі зміни, розвивати критичність по відношенню до себе, адекватне сприйняття своєї особистості.

Дітям пропонується намалювати себе зараз і в минулому, використовуючи кольорові олівці чи фарби. Потім обговорюються відмінні деталі, в дитини запитується, що їй у собі подобається, а що не подобається.

“Сполучна нитка”

Мета: вчити дітей висловлювати свої почуття, сприймати, вислуховувати інших, формувати почуття цінності інших і самоцінності, розвивати емпатію.

Діти сидять, передаючи по колу клубок ниток. Той, хто взявся за клубок, тримає нитку. Передавання клубка супроводжується висловлюваннями про те, що діти зараз відчувають, чого хочуть, що можуть побажати іншим.

Ігри, спрямовані на розвиток у дітей навичок спільної діяльності, розуміння індивідуальних особливостей людей, формування доброзичливого і уважного ставлення до інших

“Біографія по фото”

Мета: вчити дітей за виразом обличчя з’ясовувати, що відчуває людина, знаходити можливі причини переживань, розвивати мовлення, фантазію, спостережливість, виховувати інтерес до життя інших людей.

Дітей просять принести декілька фотографій, якими вони обмінюються. Потім складають розповіді про людей, зображених на цих фотографіях. Особлива увага звертається на те, що відчуває людина, і які можливі причини цих переживань.

“Країна Х”

Мета: привчати дітей до спільної праці, розвивати уміння спланувувати діяльність, розподіляти доручення, фантазію, уяву, творчі здібності, виховувати дружні стосунки.

Дітям пропонується разом придумати свою країну, дати їй назву і намалювати. Кожна дитина малює на спільній картині те, що хоче. Дорослий також може брати участь у спільному малюнку.

“Намалюй узор”

Мета: вчити дітей співпрацювати, спілкуватися за допомогою невербальних засобів спілкування, розвивати спостережливість, творчість, уміння узгоджувати дії, виховувати комунікабельність.

Готуємо заздалегідь декілька пар вирізаних з паперу рукавичок з різними узорами на них. Кількість рукавичок має дорівнювати кількості дітей, що бере участь у грі. Кожна дитина отримує вирізану з паперу рукавичку. Після цього дається завдання знайти свою пару, не розмовляючи.

Можна роздавати дітям чисті рукавички. Пара дітей має домовитися, як їх прикрасити. Потім влаштовується конкурс рукавичок, у якому оцінюється якість і однаковість узорів на обох половинках.

Ігри, спрямовані на розвиток у шестирічок адекватної самооцінки, впевненості у своїх силах

“Ім’я”

Мета: з’ясувати міру задоволення дитини собою, розвивати позитивну самооцінку, позитивне ставлення до себе, виховувати повагу до інших.

Дітям пропонується вигадати собі імена, які б вони хотіли мати, або залишити власні. Запитуємо, чому їм не подобаються чи подобаються їхні імена, чому хочуть, аби їх звали по-іншому.

“Уяви, що ти це можеш”

Мета: вселяти впевненість у дітей щодо їхніх можливостей, розвивати розкутість, активність, виховувати самостійність.

Якщо дитина на прохання щось зробити відповідає “Я не знаю, не вмію”, хоча бачила багато разів, як це виконують інші, запропонуйте їй уявити, що вона знає, як це зробити, і показати вам. Надихайте дитину словами “Так ти і сам майже все вмієш”, “Ти просто удаєш, що нічого

не вмієш, а насправді багато можеш зробити сам”, “Чудово, вже дещо виходить, залишилось ще трішечки”.

В уявній ігровій ситуації дитина відчуває себе більш розкуто і не боїться, що в неї щось не вийде. Справившись із завданням самостійно, вона буде допомагати іншим дітям.

“Я та інші”

Мета: вчити дітей розповідати про близьких людей і про себе, виокремлюючи позитивні і негативні риси, що притаманні тим, кого описують, розвивати мовлення, адекватну самооцінку, виховувати любов до ближнього.

Пропонуємо дітям розповісти про своїх друзів, членів сім'ї. Просимо висловити своє ставлення до них, підкреслити їх позитивні й негативні риси. Після цього даємо завдання розповісти про себе, також виділяючи свої позитивні й негативні якості.

“Дзеркало”

Мета: вчити дітей відтворювати побачені рухи, розвивати уважність, імітаційні уміння, вміння знімати емоційне напруження.

Діти розбиваються на пари. Одна дитина рухається і показує щось, а інша виконує роль дзеркала, тобто повторює ці рухи і жести. Можна ускладнити гру тим, що зображується хтось із учнів, інші відгадують, хто саме.

“Малюємо клубком”

Мета: вчити дітей малювати клубком з нитками, розвивати фантазію, впевненість у собі, позитивні емоції, виховувати організованість.

“Малюнок”, який створили за допомогою клубка з нитками, не може бути “гарним” чи “поганим” і приносить задоволення будь-якій дитині. Гра підвищує самооцінку і розвиває творчі здібності.

Розмотуючи нитку, дорослий показує, як з її допомогою можна “малювати” різні фігури. Потім передає клубок одному з дітей і просить продовжити “малювання”. Дитина, створивши свою частину “малюнка”, передає клубок іншому. Після того, як усі діти “помалювали”, обговорюють те, що вийшло, фантазують.

“Чия куля більша?”

Мета: розвивати впевненість у своїх силах, мотивацію досягнення, дихальну систему.

Учасники отримують повітряні кульки і починають їх надимати. Той, у кого лопне куля, вибуває з гри. Перемагає той, чия куля найбільша. (У цій грі переможцем може стати кожний, адже тут мало що залежить від здібностей і умінь. Тому ця гра є корисною для дітей із заниженою самооцінкою).

Ігри, спрямовані на подолання агресії

“Брикання”

Мета: вчити дітей, яким властиві прояви агресії, контролювати свої емоції, володіти собою, не виплескувати їх на інших, знімати м'язеву напругу, виміщати енергію, виплескувати свій гнів у прийнятній формі, виховувати культуру поведінки.

Дитина лягає на спину на килим. Ноги вільно розкинуті. Вона починає повільно брикатися, торкаючись килима всією ногою. Ноги чергуються і високо підіймаються. Поступово збільшується сила і швидкість брикання. На кожен удар ногою дитина вимовляє “Ні”, збільшуючи силу удару.

“Кулачок”

Мета: вчити здійснювати зміщення агресії, розслабляти м'язи, розвивати витримку, позитивні емоції, виховувати культуру поведінки.

Дитина бере в руку дрібну іграшку чи цукерку. Просимо стиснути її кулачок дуже міцно і потримати так певний час. Коли дитина розкриває кулачок, рука розслабляється, і на долоні вона бачить гарну іграшку.

“Ліпимо казку”

Мета: вчити дітей колективно працювати, спрямовувати свою енергію на виконувану роботу, розслаблятися, розвивати навички роботи з пластиліном, фантазію, виховувати моральні якості.

Пропонуємо дітям разом зіпнати героїв якоїсь казки. Кожна дитина ліпить одного казкового персонажа. Перед грою обговорюють казку чи фрагмент, який збираються відтворити.

“Клейовий дощик”

Мета: допомогти дітям виплеснути енергію у прийнятній формі, розвивати згуртованість, організованість, вміння швидко реагувати на перешкоди.

Діти стають одне за одним і тримають за плечі того, хто стоїть попереду. У такому положенні вони долають різні перешкоди (обходять стільці, проповзають під столом, обходять “широке озеро” тощо). Не можна відчіплятися від свого партнера.

Ігри, що допоможуть оволодіти навичками безконфліктної поведінки

“На кого я схожий”

Мета: допомогти краще пізнати себе і риси свого характеру, дізнатись думку інших про себе, розвивати рефлексію, вміння адекватно реагувати на висловлювання інших про себе.

Діти сідають у коло. Вибирається одна дитина, а всі інші відповідають на запитання дорослого: “На яку тварину вона схожа, на якого птаха, на яку квітку, на яке дерево тощо. Чому?” Сама дитина може пропонувати власні варіанти. Далі вибирається інша дитина.

“Казка навпаки”

Мета: розширити поняття дітей про різні стилі поведінки, допомогти усвідомити найбільш оптимальний, виховувати моральні якості.

Відома дітям казка розігрується у двох частинах: перша частина із звичними образами казкових героїв; у другій частині риси характеру казкових героїв змінюються на протилежні. Кожна дитина грає одного і того самого персонажа і в першій, і в другій частинах. Потім відбувається обговорення.

“Казка по колу”

Мета: допомагати дітям виявляти свою індивідуальність, висловлювати свої думки, вчити взаємодіяти, розвивати мислення, фантазію, мовлення, вміння продовжити думку іншого.

Обирається основна тема казки. Діти сідають у коло і по черзі, тримаючи в руках “чарівну паличку”, вигадують історії. Кожен придумує одне речення. Потім проводиться обговорення, чи сподобалась вигадана казка, чи важко продовжити думку іншого, чи хотілось виправити товариша.

“Хто сидить, хто стоїть”

Мета: навчати обирати правильні способи спілкування, розвивати комунікабельність, виховувати повагу до іншого.

Одна дитина стоїть, а інша сидить. Дається завдання провести в таких умовах розмову. Потім діти міняються місцями, щоб відчувати себе і “зверху”, і “знизу”. Після цього діляться враженнями, чи легко було в такому положенні вести розмову.

Ігри, що допоможуть сором'язливій дитині

Розкажи вірші руками

Мета: вчити дитину користуватися невербальними засобами спілкування, бути в центрі уваги, не відчуючи дискомфорту, розвивати сміливість, комунікабельність.

Дається завдання розповісти відомий вірш чи казку без слів, за допомогою пантоміми. Решта дітей відгадують назву.

“Як вчинити”

Мета: вправляти дітей у розв'язку моральних задач, розвивати емпатію, альтруїзм, бажання допомогти ближньому, виховувати людяність, товариськість.

На столі розкладаємо сюжетні картинки конфліктного змісту (наприклад, усі садять дерева, овочі, квіти, а одна дитина сидить без діла; діти збирають врожай, і одна дівчинка зібрала стільки, що не може втримати в руках; дві дитини їдять тістечко, а поруч стоїть третя; діти граються, а одна дитина не має іграшок; дитина плаче) зображенням донизу. Дитина, взявши картинку, підбирає власний вихід із ситуації, яку можна розіграти.

“Склади казку про себе”

Мета: допомагати краще пізнати себе, вчити говорити про себе без сором'язливості, долати страх перед тим, щоб бути в центрі уваги, розвивати впевненість у собі, самоцінність.

Дитині пропонується скласти казку про людину, яку звуть так само, як і її, спираючись при цьому на значення ім'я. Наприклад, Марина – морська, складаємо казку про дівчину, що живе в морі; Оксана – гостинна, казка буде про дівчину, яка гарно приймала гостей.

“Приділи увагу іншому”

Мета: вчити висловлювати позитивне ставлення до однокласників, приділяти і приймати знаки уваги, розвивати вміння бачити позитивне в інших, виховувати повагу до людей.

Діти сідають у коло і по черзі говорять щось позитивне одному з учасників гри про особистісні якості, зовнішність, уміння, манеру поведінки. У відповідь дитина говорить: “Дякую, я теж думаю, що я ...” (повторює сказане про неї).

Ігри, що коригують замкненість

“Незнайко”

Мета: допомагати замкненій дитині вільніше і виразніше висловити свою думку, розвивати виразність жестів.

Кожна дитина – Незнайко. Ведучий ставить дітям різні питання, а вони за допомогою міміки і жестів показують, що не можуть дати відповідь. Після гри визначається кращий Незнайко.

“Зобрази приказку”

Мета: вчити використовувати немовні засоби спілкування, розвивати вміння співпрацювати, комунікабельність, творчі здібності.

Діти розбиваються на групи. Кожна група задумує якусь приказку і показує її за допомогою жестів і міміки. Друга група відгадує, що це за приказка.

“Поле чудес”

Мета: допомогти дітям розвинути впевненість у собі, засвоїти деякі правила спілкування у присутності великої кількості людей, тренувати вміння вести розмову.

Гра побудована за сценарієм відомої телевізійної передачі. Завдання добираються відповідно до віку дітей.

“Шукаємо скарб”

Мета: вчити дітей спільно діяти, виявляти кмітливість, висловлювати свої пропозиції, виховувати товарищів.

Дітей просять розбитися на дві команди за кольором очей: “світлоокі” і “темноокі”. Кожній команді дається карта, за якою потрібно знайти “скарб”, схований у кімнаті.

“Маленький скульптор”

Мета: виробляти навичку розуміння іншого, розвивати творчі здібності, комунікабельність, розкутість.

Діти розбиваються на пари. Дається завдання розпочати ліпити з пластиліну якусь фігуру, краще щось фантастичне. Через певний час діти обмінюються виробами. Тепер кожен повинен доліпити фігуру

партнера. Після виконання завдання діти обмінюються зауваженнями, чи правильно був зрозумілий їх задум.

ДОДАТОК А

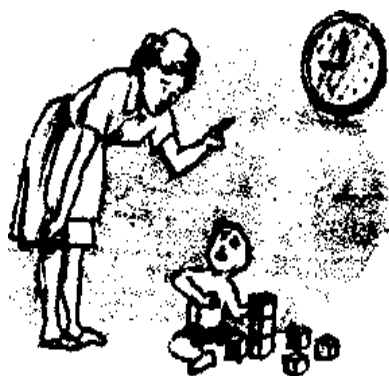

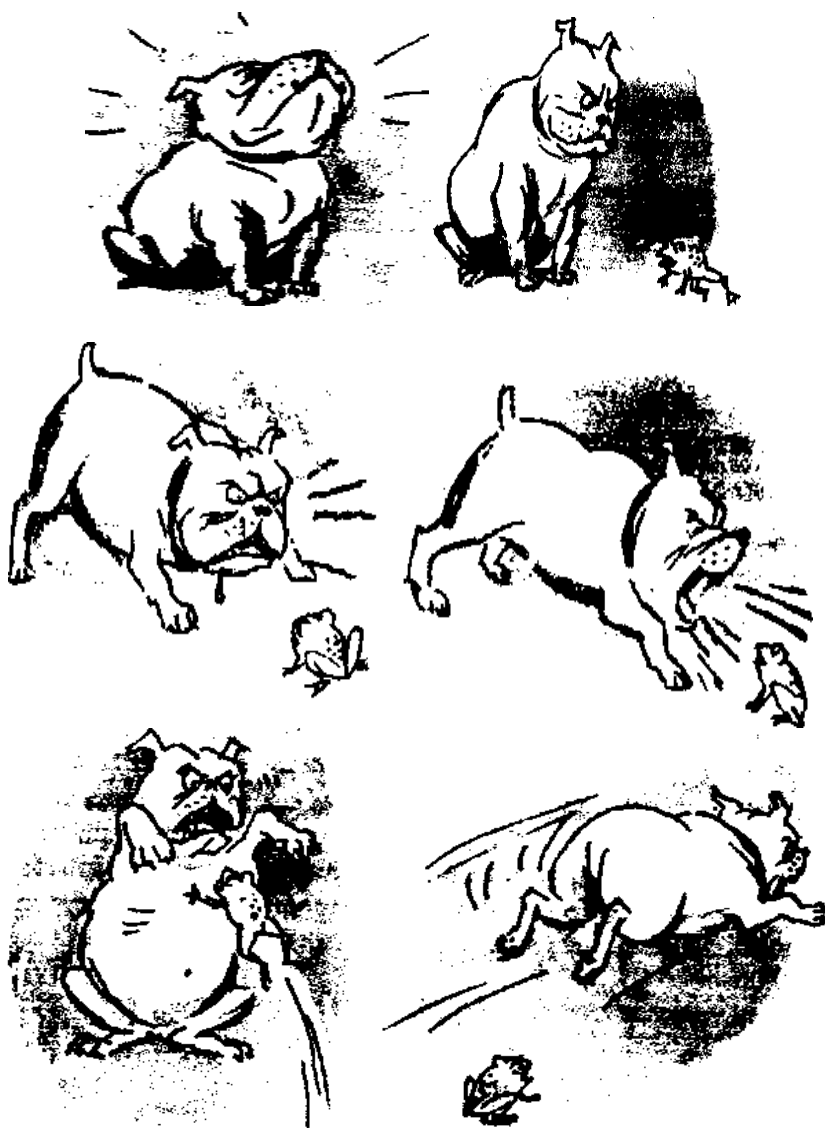

ДОДАТОК Б

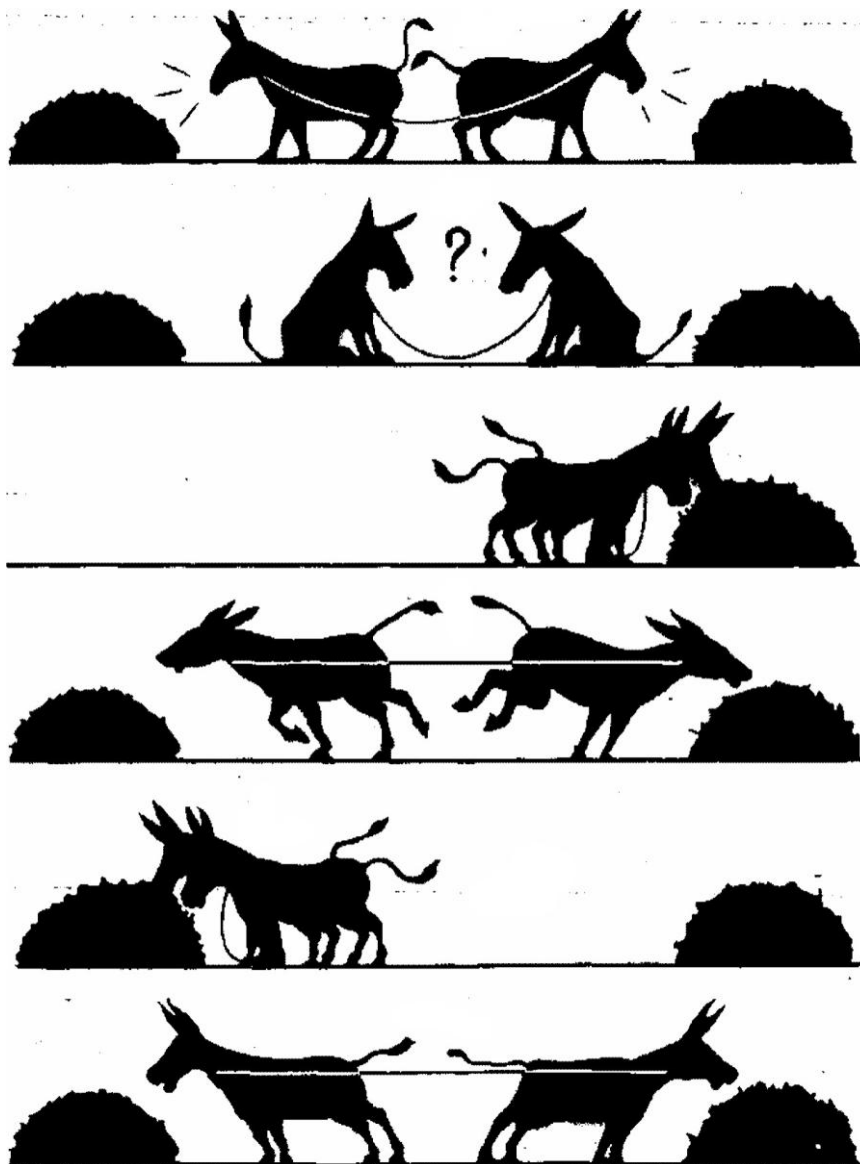

ДОДАТОК В

ДОДАТОК Г *

* Сборник ООН для школьников младших классов.— М.: ИЦ ООН, 1995.— с.26.